

## Litúrgia popular

### I

#### ELS CICLES DE NADAL I DE PASQUA

La vida cristiana ha penetrat tan profundament en l'ànima del nostre poble, que pot dir-se que aquest se'n nodreix i en viu. La perfecta manifestació de la vida és inseparable de l'esperit cristià en tots els pobles civilitzats. Tenim la prova d'aquest fet en la llengua, manifestació verídica de l'ànima del que parla, puix que sintetitza la cultura espiritual i, fins i tot, la cultura material del poble. I si estudiem de prop el lèxic de les llengües dels pobles civilitzats, trobem que bona part dels elements que l'integren són de procedència cristiana.

No és pas aquest estudi una recerca del lèxic incorporat per l'Església a les llengües romàniques i, d'una manera singular, a la llengua catalana, per ella vivificada. Aquest estudi és un assaig per assenyalar fins a quin punt la litúrgia ha informat l'ànima del poble català.

La Santa Mare Església ens proposa, tots els dies, una festa que hem de commemorar, sigui dedicada al diví Mestre o a la seva santíssima Mare, sigui a algun baró just, les virtuts del qual nosaltres hem d'imitar. D'aquí ha vingut que l'any eclesiàstic es convertís en calendari popular. Les festivitats de l'Església són les fites dels contractes de la gent pagesa, i assenyalen els actes transcendents de la seva vida.

La festa de Sant Joan Baptista, per exemple, ha arrelat profundament en el poble, per la gran figura del Precursor i, potser més que tot, per escaure's a l'entrada de l'estiu. Les llegendes de la nit de Sant Joan, voltada de misteris, i les fogueres que s'encenen, donen tant de relleu a aquesta festa, que, en alguns indrets

d'Itàlia, és coneguda per *san giuvan, sant juan*.<sup>\*</sup> Les fogueres que s'encenen a la vetlla d'aquesta festa, en algunes regions de Sardenya, han influït perquè el mes de juny fos conegut, en sassarès, per *lampadda*, i, en logudorès, per *lampada*.

Les messes solen recollir-se pel juliol; això explica el nom de *mois des moissons*, donat al juliol en alguns indrets de França, i el de *fenadur*, que se li dona a l'Engadina, per segar-se i replegar-se les herbes en aquesta mesada.

A Sardenya regí, fins enllà de l'Edat mitjana, un calendari que feia començar l'any pel mes de setembre. Aquest fet fou suficient per a canviar en *cabidannu, cabirannu* el nom del mes de setembre, provinent d'un CAPUT ANNI. I aquest fet curiós es reproduceix en el domini basc, on el mateix mes de setembre és conegut per *buruil* 'mes cap', 'mes primer', i provinent d'un PILU + IL(LUNA).

Aquestes supervivències d'un any que començava pel setembre, reapareixen en el domini català, on certs contractes d'arrendament i de lloga de mossos o criats comencen per Sant Miquel de setembre. (Vic, Mallorca, Menorca.)

La festa del gloriós màrtir sant Gavi és celebrada amb gran solemnitat a Sardenya, per ésser el sant patró de l'illa; la seva festivitat s'escau pel 25 d'octubre, i té gran transcendència per la vida religiosa sarda. Aquest fet explica que *santuaini* sigui, en sard, el nom del mes d'octubre.

#### LITÚRGIA POPULAR DEL CICLE DE NADAL

ADVENT. — Per la vida cristiana el temps d'advent té una transcendència especial. Perquè ens preparem per la solemnitat de Nadal, l'Església ha assenyalat un temps d'expectació, de dejuni i de pregària, que va enllaçat amb el començament de l'any eclesiàstic. La idea litúrgica d'aquest temps ha penetrat tan endins de l'ànima popular, que, encara avui, el mes de desembre és conegut, a Andorra, amb el nom d'*advent*, i a l'Aran, amb el nom d'*auens*:

<sup>\*</sup> MERLO, *I nomi romanzi delle stagioni e dei mesi*, 135.

«Cada causa en son temps,  
mes es als en auens.»

«En auens  
baixen geus  
e pugen vents.» (Aran.)

A la regió dels Hautes Pyrénées, a Gavarnie, el mes de desembre és conegut per *aben*, i, molt probablement, tota la regió pirenenca va assenyalar amb el nom litúrgic d'*advent* el mes de desembre. Tenim una confirmació d'aquesta hipòtesi en el basc *abendoa* «mes de desembre».

Per altra banda, es pot constatar un fet semblant a l'extrem meridional del domini català. A Pego (Alacant) l'*advent* és el «temps que comprèn els quatre domenges d'abans de Nadal; en este mes se comença la poda de les vinyes i la sembra d'algunes verdures». A un indret d'Itàlia, a la Ligúria, el *mes de l'advent* és el mes de desembre.\*

Dites i costums del temps d'*advent*:

«Malalt de l'*advent*,  
que es guardi del vent.»

(Súria.)

«L'*advent*  
és el temps del vent.»

(Montseny.)

«Per l'*advent*,  
posa't al sol  
i guarda't del vent.»

(Ib.)

«Si l'*advent* és mullat,  
poca anyada de blat.»

(Ib.)

«Si vols all coent,  
planta'l per l'*advent*;  
si el vols bo i fi,  
sembra'l per Sant Martí.»

(Ripoll.)

«Però si el vols vertader,  
fes-lo pel gener.»

(Manresa.)

«La neu d'*advent*  
gela molt fàcilment.»

(Isil.)

«La neu del mes d'*advent*  
glaça les dents.»

(Borèn.)

«Qui no sembra per Sant Mateu,  
sembra pel mes d'*advent*.»

(Bagà.)

«Les coses al seu senyor,  
i els naps a l'*advent*.»

(Bagà.)

«Cada cosa a son temps,  
naps i cols a l'*advent*.»

(Ripoll.)

«Per l'*advent*,  
naps i cols a trencadent.»

(Llofriu.)

«Santa Cecília clara,  
tot l'*advent* emborbellada.»

(Manresa.)

«Sembla un predicador d'*advent*: Es  
diu del que enraona molt. (Bagà.)

\* MERLO, *Ib.*, 174.

El temps d'advent és el més a propòsit per a podar, tallar i plantar arbres. (Falset.) Els arbres destinats a cairats o bigues que es tallen per l'advent no es podreixen. (Botarell.) Els pagesos diuen que el mes d'advent posa fruit als arbres. (Borèn.) A l'advent es trascola o es trasbalsa el vi, es poden les vinyes i s'esporguen els arbres. (Guimerà.) L'aigua d'advent és bona per a omplir cisternes. (Botarell.)

*Pràctiques piadoses* : En temps d'advent és costum de resar les jornades, *via crucis* poètic en el qual es contempla la caminada que van fer Maria i Josep cap a Betlem. En alguns llocs es fa un pessebre a l'església; s'hi colloquen les dues imatges, i cada dia se les fa caminar una mica. (Dues Aigües.) El primer diumenge d'advent es canten els goigs de la *Ditxosa* a la Mare de Déu del Roser:

«*Ditxosa* sou, Maria,  
santíssima i divina,  
tresor de gran valia  
i rosa sense espina,  
dels àngels melodia.»

A Menorca es diu *Cant de l'advent* a una composició que enclou una manera de comptar en sèrie decreixent:

|                                                                                                                                 |                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|
| «Digues-me, tu, digues,<br>quan ne tendrem un?:<br>un de Betlem,<br>que es diu Jesucris.,<br>Rei del cel. Amén.                 | .....<br>sis ciris cremants...                                                                    |
| Digues-me, tu, digues,<br>quan ne tendrem dos?:<br>dos de Noè<br>i un de Betlem,<br>que es diu Jesucrist,<br>Rei del cel. Amén. | .....<br>set misses comptades...                                                                  |
| Digues-me, tu, digues,<br>quan ne tendrem tres?:<br>els tres Reis d'Orient...                                                   | .....<br>els vuit capellans...                                                                    |
| Digues-me, tu, digues,<br>quan ne tendrem tres?:<br>els tres Reis d'Orient...                                                   | .....<br>les nou processons...                                                                    |
| Digues-me,...<br>.....<br>quatre evangelistes...                                                                                | .....<br>els deu manaments...                                                                     |
| .....<br>cinc llagues de Cristo...                                                                                              | .....<br>les onze mil verges...                                                                   |
|                                                                                                                                 | .....<br>els dotze apòstols,<br>les onze mil verges,<br>els deu manaments,<br>les nou processons, |

els vuit capellans,  
set misses cantades,  
sis ciris cremants,  
cinc llagues de Cristó,  
quatre evangelistes,

tres Reis d'Orient,  
dos de Noè,  
un de Betlem,  
que es diu Jesucrist,  
Rei del cel. Amén.»

Tota la litúrgia del temps d'advent gira entorn de la triple vinguda del Fill de Déu al món : l'adveniment del Fill en carn mortal, nat de la humil Verge Maria; l'adveniment de l'Espòs que s'uneix a l'Esposa, que és l'Església; i el davallament del cel que farà el Jutge de vius i de morts el dia del judici final.

Si els dos primers adveniments són de joia i de benedició, el tercer serà espantós i terrible. Per tal que el tinguem sempre en compte, en fem memòria el primer diumenge d'advent. És que la recordança de la vinguda del Fill de Déu com a Jutge de vius i de morts predisposa a una digna preparació per a rebre'l com a Salvador i Espòs de les ànimes.

Les lectures d'aquest temps, tretes de l'inspiradíssim i incomparable profeta Isaïes, així com l'oració *Rorate*, perquè «els cels enviïn la rosada, i les boires facin ploure el Just», són una constant aspiració i un desig sempre creixent de posseir el qui és la seu de la saviesa, cabdill dels pobles, llum de l'orient, rei de les nacions i príncep de la pau.

Preparats «per a veure el Rei dels reis que procedeix del Pare, com l'espòs que surt de la cambra nupcial», i que ve per deslliurar-nos del jou del pecat, ens unim a l'Església i ens alegrem amb ella «per adorar el Crist que ens ha nascut».

Els tres nocturns de l'ofici de Nadal, plens de simbolisme, són un poema admirable de l'expectació i sant adveniment del Salvador.\* Durant l'Edat mitjana, quan es cantava el primer nocturn, un vel negre cobria l'altar, representació de la humanitat que visqué en les tenebres, sense llei, abans de Moisès. Un vel blanc tapava l'altar durant el cant del segon nocturn. Aquest vel era una representació de la humanitat que visqué sota la llei escrita tenint notícia del Messies que havia de salvar-la. Un vel de color de púrpura amagava l'altar durant el cant del tercer nocturn. Era una figura de l'amor de l'Espòs a l'Esposa, de la

\* GUERANGER, *Année liturgique, Le Temps de Noël*, I, p. 174.

unió inefable que el Fill de Déu va a sacramentar amb les nostres ànimes.

En temps de la llei escrita es tenia coneixement de la vinguda del Messies pels oracles profètics i per les figures de l'Antic Testament. D'aquí ve que les lectures de l'ofici diví, durant aquest temps d'advent i fins les del mateix dia de Nadal, siguin tretes del profeta Isaïes.

Durant tota l'Edat mitjana, en l'ofici del dia de Nadal, els testimonis de l'Antic Testament eren cridats a donar fe de llurs vaticinis.

El pare Villanueva<sup>1</sup> conta que a la catedral de València, després de cantar els salms del segon nocturn de l'ofici de Nadal, es llegia la lliçó de sant Agustí, en la qual es troba el testimoni de la Sibilla Eritrea, repetint-se, després de cada díctic, el *Judicii signum* (*Breviari de València* a. 1464).

Una Setmana santa impresa a València en 1533 conté, a la fi, l'ofici i misses d'aquesta solemnitat, i, al mateix temps, els testimonis que vaticinen la vinguda del Salvador. L'ur presència era indicada pel lector d'aquesta manera: «Dic tu Jeremia, dicat et Isaïas». Aquesta evocació té molta semblança amb la del brevari d'Arles (segle XII). En aquest, compareixen, ultra els profetes i figures de la llei vella, Virgili, Nabucodonosor i la Sibilla com a testimonis de la gentilitat.<sup>2</sup>

Aquest cant, litúrgic i piados a la vegada, devia estendre's arreu de la nostra terra. Compareix a la seu de Tarragona (Villanueva, XIX, 26), a la de Mallorca en 1575 (ib., XX, 133), a la de Vic en el segle XII i en 1568, a la de Girona en 1550, a la d'Urgell en 1548, a la de Barcelona en 1569. Aquest cant devia ésser popular per bona part de Catalunya, ja que el trobem a la fi d'un *Fra Anselm* imprès a Cervera en 1818.

El cant de la Sibilla és popular a Mallorca i a l'Alguer. Mossèn Alcover, en les seves incomparables *Contarelles*,<sup>3</sup> preciós recull de costums piadosos i litúrgia popular de Mallorca, conta com la *Sibilla* és cantada a Manacor. Un escolà vestit de blanc, com

1. *Viaje literario*, I, p. 134.

2. MILÀ I FONTANALS, *El canto de la Sibila en lengua de oc.* (Obras, VI, 294 i ss.)

3. *Contarelles d'En Jordi des Recó* (segona edició, 1915), 525.

un àngel, després que el cor ha cantat els tres nocturns de les matines, puja a dalt la trona i, tenint una espasa alçada a la mà, canta la *Sibil·la*. Sembla que és tradició d'una família, la qual es traspassa aquest cant de pares a fills.

Una enfilada de neules de tots colors, que va de part a part de l'església, és tallada per l'escolà amb un cop d'espasa bon punt acaba el cant. La mainada corre adalerada per recollir les neules que s'escampen arreu del temple.

Comparant les versions franceses, provençals i catalanes, es troba una unitat d'origen en aquest cant. És aquesta la composició llatina *Judicii signum tellus sudore madescet*, citada de sant Agustí, *De Civitate Dei*, XVIII, 29.

Per tal d'assaborir la unció d'aquest cant admirable, prescindint de les antigues versions, donem el text de les versions impreses en els rituals, la versió catalana i la versió mallorquina encara vivent:

VERSIÓ CATALANA \*

Al jorn del judici  
parrà qui haurà fet servici.

Un rei vindrà perpetual  
vestit de nostra carn mortal:  
del cel vindrà tot certament  
per fer del segle jutjament.

Ans que el judici no serà,  
un gran senyal es mostrarà:  
el sol perdrà el resplendor,  
la terra tremirà de por.

Après se badarà molt fort  
amostrant-se de greu conhort;  
mostrar-se han amb crits i trons  
les infernals confusions.

Del cel gran foc davallarà,  
com a sofre molt pudirà;  
la terra cremarà amb furor,  
la gent haurà molt gran terror.

Après serà un fort senyal  
d'un terratrèmol general:  
les pedres per mig es rompran  
i les muntanyes es fondran.

Lavors ningú tindrà talent  
de or, riqueses ni argent,  
esperant tots quina serà  
la sentència que es darà.

De morir seran tots sos talents,  
esclafir-los han totes les dents:  
no hi haurà home que no plor,  
tot el món serà en tristor.

Els puigs i plans seran iguals,  
allí seran los bons i mals,  
reis, ducs, comtes i barons  
que de llurs fets retran raons.

Après vindrà terriblement  
el Fill de Déu omnipotent;  
de morts i vius judicarà;  
qui bé haurà fet allí es parrà:

\* Treta de l'*Ordinarium Urgellense*, 1545 (MILÀ, *Ib.*, 304-306), amb adaptació ortogràfica.

Els infants qui nats no seran  
dintre ses maren cridaran,  
i diran tots plorosament:  
«Ajuda-nos, Déu omnipotent.»

Mare de Déu, pregau per nós,  
pus sou mare de pecadors:  
que bona sentència hajam  
i paradís posseïam.

Vosaltres tots qui escolteu,  
devotament a Déu pregueu  
de cor, amb gran devoció,  
que us porta a salvació.

VERSIÓ MALLORQUINA \*

El jorn del Judici  
parrà qui haurà fet servici.

Jesucrist, Rei universal,  
homo i ver Déu eternal,  
del cel vindrà per a jutjar  
i a cada u lo just darà.

Gran foc del cel davallarà:  
mars, fonts i rius, tot cremarà.  
Daran los peixos horribles crits  
perdent los seus naturals delits.

Ans del judici l'Anticrist vindrà

i a tot lo món turment darà,  
i se farà com Déu servir,  
i qui no el crega farà morir.

Lo seu reinat serà molt breu;  
en aquell temps, sots poder seu,  
moriran màrtirs, tots a un lloc,  
aquells dos sants, Elies i Enoc.

Lo sol perdrà la claredat,  
mostrant-se fosc i entelat;  
la lluna no darà claror,  
i tot lo món serà tristior.

Als mals dirà, molt agrament:  
«Anau maleïts, en el turment!  
Anau-vos-ne al foc etern  
amb vostre príncep de lo infern!»

Als bons dirà : «Fills meus, veniu!  
Benaventurats posseïu  
el reïne que està aparellat  
des de que el món va ésser creat!»

O humil Verge! Vós qui heu parit  
Jesús infant aquesta nit,  
a vostre Fill vullau pregar  
de los inferns ens vulla guardar!

Lo jorn del Judici  
parrà qui haurà fet servici.

Durant l'advent, després del toc de la missa primera dels diumenges i de la conventual dels dies feiners, es toquen tres campanades, anomenades pel poble «Nadal!, Nadal!, Nadal!» (Alforja.) Vuit dies abans de Nadal, el campaner de la parròquia repica les campanes tres vegades al dia, anunciant la proximitat de la festa. (Viladrau.)

NADAL. — A les esglésies, el dissabte de Nadal al matí, a la missa primera, es canta la *Calenda*, o sia el martirologi, anunciant amb gran solemnitat el naixement del Fill de Déu. (Menorca.) El mateix vespre es canten matines i laudes. El sacerdot que puja a la trona a cantar les lliçons de l'Evangeli, va acompanyat d'uns seglars vestits de blanc, anomenats *xil·lots*, que deuen ésser una

\* ALCOVER, *Contarelles*, 525.

supervivència dels cantors de la *Sibil·la*, desapareguda de Menorca i conservada a Mallorca. En algunes esglésies encara es fan betlems o pessebres, davant els quals es representa el pas dels pastors, conservat fragmentàriament a les Ferreries:

«Jo som es pastor més gros,  
qui venc per entre ses murtres  
amb ses falde curtes, curtes,  
i es mostatxos plens d'arròs.

COR

Toca, Pasqual,  
toca tambal,  
toca regina:  
tot són festes d'alegria  
ses de Pasco i de Nadal.»

Segons el Nadal, es profetitza sobre l'anyada:

|                                                                                              |                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| «Nadal en lluna,<br>cent ovelles no en fan una»:<br>Serà any curt de pastures.<br>(Menorca.) | «Nadal en dijous,<br>penja s'arada i ven es bous»:<br>Ès inútil conrear la terra per a<br>l'any vinent.<br>(Ib.) |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

El dissabte de Nadal acaba la temporada de lloga, dita *es Santmiqué Nadal*, i comença la dels cinc mesos. Durant la primera es llaura, es gira, se sembren les faves, l'ordi i el blat : l'ordi se sembra a l'octubre; el blat al novembre i desembre, i les faves, entre Tots-Sants i Sant Martí. En la segona, es goreta, bina i terça el sementer; se sembren els ciurons per primeries de març, les patates per la lluna vella de febrer i les síndries per Sant Marc i la Creu. (Menorca.)

MATINES. — Per excel·lència es dona aquest nom a l'hora canònica primera de la vetlla de Nadal. A Olocau comencen a les nou de la vetlla i acaben al punt de la mitja nit.

«A matines jo me'n vaig  
encara que hi haja neu,  
perquè res jo no tindria  
si no fos la bondat de Déu.»  
(Súria.)

«Quan eixirem de matines  
farem bones restulines.  
Fum, fum, fum.»

A la vigília de Nadal, a les onze de la nit, el jovent encén al mig de la plaça gran del poble una foguera amb llenya robada de les cases. Els joves canten i fan soroll, i, després de les dotze, piquen a les portes de les cases dient : «Ja és nat!», i a les cinc van a la missa del gall. (Viladrau.) El nom de *missa del gall* ve, segurament, del cant nocturn del gall, que, per a la gent pagesa, encara avui assenyala les hores.

S'assistia a la missa del gall per moure gatzara, cantar cançons i fer l'adoració. (Cat., Bal., Val.) És costum d'escarnir el cant del gall amb una llengüeta de clarinet quan el sacerdot canta «Gloria in excelsis!» La vetlla de Nadal es passa menjant pastissos, avellanes, etc. La mainada passa per les cases cantant albaes com aquesta:

«Les albaes de la xurra  
són molt bones de cantar,  
i el rallat del molinero  
se n'ha anat i no ha tornat.»  
(Olocau, Vilareal.)

LA FIA FALLA. — Uns quants dies abans de Nadal es posen als balcons i finestres de cada casa uns feixets de la planta anomenada *faia*, lligats en forma d'antorxa, segons el nombre de mainada que hi ha a la casa. Una de les primeres coses que sap dir la mainada de Bagà és aquesta : «Fia faia de Bagà, Nostre Senyor nat a la paia.» La vetlla de Nadal, en tocar l'avemaria, s'encenen les falles, s'illuminen tots els balcons i finestres, i tota la mainada crida el «Fia faia de Bagà», i els vaillets corren pels carrers repetint-ho a grans crits. Es creu que aquest costum prové del temps que el senyor de Bagà vivia a la torre de la Falla, i anava a la vila per assistir a les matines de la vetlla de Nadal, i la gent li feia llum.

FETILLERIES. — Les fadrines solen tirar tres faves sota el llit: una de ben pelada, una altra de mig pelada, i la darrera sense pelar. Si l'endemà al matí, quan es lleven, agafen la primera, seran riques; si agafen la segona, tindran un passament; si agafen la tercera, seran pobres.

Les fadrines tiren sota el llit tres papers amb el nom, respectivament, d'un dels tres joves amb els quals els plauria casar-se: el primer paper que prenen duu el nom del nuvi segur. També

tiren una clara d'ou dintre un got d'aigua : segons la forma que pren la clara, saben l'ofici del seu futur nuvi. Si es cull una mata de malves el dia de Sant Joan, floreix la nit de Nadal. (Guimerà.)

SENYALS. — Els signes del temps comencen per Santa Llúcia i acaben pels Reis, i es compten de la forma següent:

El dia 13 representa el gener, el 14 el febrer, i així fins el dia 24, que representa el desembre. El dia de Nadal no és comptat per res. El compte torna a començar el dia de Sant Esteve, però a la inversa : el 26 representa el desembre, etc. Durant aquests dies cal observar bé el temps, perquè, segons el temps que fa en els dos dies que corresponen a cada mes, el farà després en el mes corresponent.

LA XOCOLATA. — La nit de Nadal és costum de fer la xocolatada. Es desfà la xocolata en una gran olla, per poder menjar-la a platats. Talment sembla que la xocolata sigui escudella o farines. En acabat, tragot de vi o d'aiguardent, i cap a matines i missa del gall. La xocolata tampoc no falta mai en els casaments i en la matança del porc. (Ripoll.)

LES BUFETES. — Es guarden les bufetes dels porcs o dels galls, s'inflen de vent, i es rebenten a la missa del gall, a l'hora de l'elevació. (Dues Aigües, Botarell, Belltall, Mallorca.)

EL TIÓ. — La nit de Nadal, hi ha cases que, quan van a dormir o a les matines, deixen foc encès a la llar perquè la Mare de Déu pugui anar a escalfar-hi els bolquers del Nen Jesús. (Catalunya.)

La vetlla de Nadal es posa un gros tió al foc perquè cremi tota la nit i tot el dia. (Llusanès.)

Per la diada de Nadal la mainada fa cagar el tió. El tió és un boscall o una soca que es posa vora la llar i dessota la qual els pares amaguen torrons, neules, vi blanc, etc. Per menjar se li donen fulles de col, ordi, civada, aigua, etc. La mainada hi va amb un bastó, i pica damunt seu, bo i cantant:

«Caga, caga,  
si no et daré un cop de barra.  
Caga, tió,  
si no et daré un cop de bastó.»  
(Poboleda.)

«Caga, tió; caga, tió,  
per a aquell que és bon minyó.»  
(Palamós.)

«Tió, tió,  
caga torró:  
si no vols cagar,  
no et darem menjar.» (Figueres.)

«Caga, tió,  
si no et donaré  
un cop de bastó.»  
(Borges, Tarragona.)

«Caga, tió,  
pel naixement de Nostre Senyor.»  
(Girona.)

d'esclopèt serà millor.  
Caga, tió,  
que són festes d'alegria;  
pixa vi blanc,  
que són festes de Nadal.»  
(Igualada.)

«Caga, tió, caga torró,  
d'avellana i de pinyó;

D'aquesta darrera hi ha les següents variants:

«Tió, tió, caga torró  
d'avellana i de pinyó,  
o, si no, cop de bastó!»  
(Sant Joan Despí.)

«Tió, caga torró,  
torrons de la Verge Maria;  
tots hi són per la gormanderia.»  
(Sant Llorenç dels Morunys.)

Després del cant i dels cops de bastó, la mainada, amb la consegüent alegria, treu de sota el tió tot allò que prèviament hi ha estat amagat pels pares.

Hi ha qui ho fa el vespre abans de Nadal, i la mainada, a cops de bastó, exigeix que el tronc tregui, per sota, les llinadures que s'han de menjar l'endemà, després de dinar. Aquest costum, amb petites variants, és conegut per tots els indrets de Catalunya. El tió també es fa cagar dient el següent *Parenostre del tió*:

«Pare nostre que va al bosc,  
a cavall d'una post:  
si el cavall cau,  
pare nostre, a déu-siau!»  
(Falset.)

Amb les següents variants:

«Parenostre del tió,  
bon Nadal que Déu ens do.  
Ara en vénen festes,  
festes precioses.  
Dones curioses,  
renteu els plats,  
renteu el tinell.  
Raja vi blanc,  
dóna, tió,  
si no et pegaré  
un cop de bastó.»

(Belltall.)

«Parenostre del tió,  
bona nit que Déu ens do.  
Ara vénen festes,  
festes precioses.  
Dones curioses,  
menjarem gall dindi,  
coques ensucrades,  
torrons de pinyó.  
Caga, tió,  
caga torró  
d'avellana i de pinyó:  
si són dels fins, millor.» (Manresa.)

El dia abans de Nadal la mainada va a pasturar el tió perquè, a l'endemà, doni més torrons. (Borges.) És costum de donar garrofes i palla al tió perquè tregui més. (Dues Aigües.)

A Valls els nois, en picar el tió, canten aquesta cançó:

«Torronets, baixeu del cel  
per la Verge Maria;  
als que ploreu, no els en deu:  
per la Mare de Déu.  
Tronca de Nadal,  
dóna torrons, raja vi blanc;  
no donis arengades,  
que són massa salades.»

(Valls.)

SOCA. — Nom que es dona al tió de Nadal. Se li dona ordi perquè porti més. Els infants, en pegar-li, van dient:

«Caga, soca; caga, tió;  
o si no et dono un cop de bastó.»  
(Balaguer.)

BOLQUERET DE NADAL. — És costum, la vetlla de Nadal, de posar davant la llar, en obsequi del Nen Jesús, tota la roba necessària per a vestir una criatura que neix. (Súria.)

PESSEBRE. — El costum de fer pessebre, amb aquella sabuda sinceritat d'art primitiu, era abans molt general. S'empraven com a materials principals el suro pelegrí, les moltes, l'arena de mar, les atzavares i el bruc. Les figures predominants eren: la Sagrada Família, els àngels de l'Anunciata, els pastors, els Reis amb llurs criats; pagesos, capellans, ramats, etc. El pessebre s'inaugurava per Nadal, i de vegades durava fins a la Candelera. Davant el pessebre es cantaven cançons de Nadal. Durant l'any la Sagrada Família visitava les cases on s'havia fet pessebre per Nadal. (Dues Aigües.)

ESTRENES. — Els flequers donaven una coca d'estrenes a llurs parroquians. (Sant Feliu de Guíxols.) Els hostalers els regalen vi blanc. (Llusanès.) Els padrins regalen un tortell a llurs fillols en donar-los aquests les bones festes. (Figueres.)

Abans, els padrins regalaven a llur fillol la *rabassa*, pastisset semblant a un pa de barra, i amb un forat al mig. (Llofriu.)

Pel dia de Nadal es fa caritat a tres pobres en honor de la Sagrada Família. Aquests pobres han d'ésser un home, una dona i un infant. (Dues Aigües.)

El dia de Nadal els joves posaven un *cep* a la plaça; empre-

sonaven les noies per un peu, i per lliurar-se havien de pagar una penyora. Les noies feien altre tant amb els joves. (Palau.)

Refranyys sobre Nadal:

«Per Nadal  
cada ovella en son corral.»

«Per Nadal,  
qui no estrena no val.»

«Nadal en dilluns,  
festes a munts.»

«Nadal en dimarts,  
les festes a grapats.» (Guimerà.)

«De Nadal a Carnestoltes,  
cinc setmanes desinvoltes.»

«Per Nadal, al joc;  
per Pasqua, al foc.»

«Fins a Nadal,  
peücs no cal;  
de Nadal enllà,  
peücs no hi ha.» (Pineda.)

«Qui per Nadal s'assolella,  
per Pasqua s'atorreia.»

«Per Nadal,  
un pas de pardal»:  
Que comença d'allargar-se el dia.

«Per Nadal,  
el porc amb sal,  
i la truja al gavadal.»

«Nadal sense lluna,  
de cent ovelles no en queda una.»  
(Llofriü.)

«Sa bugada de Nadal  
costa més que ella no val.»  
(Llofriü.)

«Per Nadal,  
ni en alls ni en cebes  
empris ton cabal.»

«Santa Llúcia la bisbal,  
quinze dies per Nadal.»

«De Santa Caterina a Nadal,  
un mes hi val.»  
(Boren.)

Cançons que fan referència a Nadal:

«Per Nadal farem gran festa:  
la Mare de Déu ja ho sap.  
Ben calçada i ben vestida  
no li faltarà sinó un drap:  
lo drap és a Barcelona,  
a casa d'un botiguer;  
l'agulla n'és a Manresa,  
a casa un passamaner;  
les estisores no tallen,  
el didal és foradat;  
l'agulla n'és espuntada

i el sastre encara no és nat.»  
(Borges.)

«El dia de Nadal  
posarem el porc en sal,  
la gallina a la pastera,  
lo pollí dalt del pi.  
Canta, canta, Valentí!  
Ara passen bous i vaques,  
i gallines amb sabates,  
i bacons amb sabatons,  
a la fira de Verdú.»

Variant:

«Ara vénen festes,  
dones curioses;  
vénen bous i vaques,  
gallines amb sabates,  
gallinons amb sabatons.

Lo vicari fa torrons;  
la guineu los ha tastats:  
diu que son un poc salats.  
Marieta, posa-hi sucre,  
que seran un poc millors.»

INNOCENTS. — És costum, en la festivitat dels sants màrtirs innocents, posar la *lluja*, que és : *a*) un guant ple de cendre o farina, que, clavat a l'extrem d'un bastó, es marca, amb un cop, a l'esquena dels transeüints (Vic); *b*) un enfilall de papers o de parracs que es planten, amb una agulla, al vestit dels que passen pel carrer.

És costum, en aquesta diada, d'enganyar la gent donant noves inversemblants i contant grosses mentides. En molts indrets de Catalunya s'envia la mainada, o la gent crèdula, a cercar els *neulers*, que són, moltes vegades, maons embolicats amb papers, sacs de pedres, etc. També és costum d'enviar a cercar el *motillo de fer pallers*. (Borges.) S'envia la mainada a les farmàcies perquè vagi a buscar *ungüent d'estaca'm aquí*. (Manresa.) Per aquesta diada es fan neules amb filagarses de cànem i es posa cèber cicotrí a la xocolata. (Manresa.) És costum de fer anar els petits a una farmàcia a comprar *arrel de campanar*. (Tarragona.)

Colles d'homes, amb alguna insígnia d'innocent, voltaven la ciutat i feien pagar algun diner; després feien una creu de guix a l'esquena dels que havien pagat. Al migdia eixia una cavalcada allegòrica, amb vestits més o menys adients, acompanyada d'una música. (Igualada.) A Dues Aigües, antigament, es feia una carnavalada. A l'església, els que feien de majorals, escarnien el senyor rector, i donaven encens; feien servir d'encenser una mitja taronja lligada amb fils, etc. A Balaguer, en aquesta diada, l'alcalde dona la vara als fadrins, que fan pagar bans, el producte dels quals serveix per fer una gran alifara. A les Borges Blanques el vespre de la vigília dels innocents s'anunciava la festa de l'endemà amb uns repics de campanes, que eren una barreja de tots els tocs coneguts : tocs de bateig, d'albat, de morts, de missa, de sometent, de bon temps, etc. Al matí, l'ajuntament de fadrins, seguint ordres del batlle, s'escampava pels portals de la població i impedia l'anar al treball a tot home que no fos casat. Els casats podien treballar si pagaven un cànon. Més tard aquest ajuntament anava a missa, s'asseia al banc de les autoritats i manava la ciutat durant tot lo dia. A Prades aquell que, en aquest dia, no obeïa l'ajuntament de fadrins, es veia obligat a les més estranyes exigències. A Poboleda, a la tarda d'aquesta diada, es feia un cós, que el corrien tres fadrins, un dels quals anava vestit de dona,

i guanyava el cós. Es corrien tres sorts : un moltó, dos galls i un manat de cebes. Al vespre es feia un sopar. A Ager, la nit dels innocents, els joves encenen grans fogueres i, com a les Borges, fan pagar un tribut a tots els que surten a fora de la població per anar al treball. També nomenen regidors. Després passen pels carrers amb un cabàs de palla, i en tiren davant les cases on hi ha noies, a les quals, per tenir el carrer brut, els posen una multa. A Mora d'Ebre aquestes penyores es fan pagar a les dones i als transeünts. Al Llussanès el jovent roba carros, eines de treball i de tot el que troba, en fa una gran parada davant l'església del poble. També, amb la llenya robada, fa una gran foguera a la plaça. A Torre de Capdella i a Cabanes la mainada, i la gent gran, manlleven llonganisses per les cases i altres coses de poc preu. Quan les tenen, diuen : « — Els innocents us ho pagaran.»

MOTILLO DE FER PALLER. — Atuell imaginari en substitució del qual a qui el va a manllevar, el dia dels innocents, es carrega un sac de pedres, de ferro vell o de cosa semblant. (Borges.)

SILVESTRE (SANT). — El sant la festa del qual se celebra el darrer dia de l'any. És costum d'enganyar la mainada, dient que, aquell dia, a l'església, prop de la pica de l'aigua beneïta, hi ha un home que té tants de nassos com dies té l'any. A Bagà s'envia els nens a la fonda o a la plaça perquè hi vegin l'home dels nassos.

A Berga i Morunys es treuen, o se sortegen, els *sants de la cort*. La vetlla de Cap d'any es reuneix tota la parentela a la casa pairal, i fets uns bitllets, a cada un dels quals va escrit el nom d'algun sant, d'una santa o de la Mare de Déu, es fiquen dins una barretina, es remenen bé, i el més petit treu els bitllets, d'un a un, i els dona als reunits. Després es diu un parenostre als sants vells i un altre als sants nous, i aquell a qui toca sant Silvestre ha de pagar el vi blanc en la torronada que es fa. És costum de posar en els bitllets els noms dels familiars i amics difunts, per tal de poder encomanar-los a Déu, durant l'anyada que comença.

En aquesta diada s'explica als infants que, les bruixes, untades amb unguent de la mare Celestina, s'enfilen xemeneia amunt, i se'n van a Pedraforca a ballar, perquè, a la nit de Sant Silvestre, les bruixes es reuneixen a Pedraforca i fan grans ballades i gatzara; l'abanderada, en aquesta diada, era convidada a la festa.

A les Borges és creença que sant Silvestre és el pare de les

bruixes; en canvi, a Balaguer diuen que, si es fa oració a sant Silvestre, hom es deslliura de les bruixes.

La nit de Sant Silvestre, totes les bruixes de l'alt Pallars es reuneixen amb les de l'Aran, al Pla de Beret, on dansen i fan gran festa.

Per saber si els mesos de l'any nou seran secs o humits, la nit darrera de l'any s'agafa una ceba, es parteix pel mig i s'esclofolla. Es posen de rengle dotze clofolles, que representen, per ordre, els dotze mesos de l'any, i es tira un pessic de sal a cada clofolla. L'endemà es miren les clofolles i, segons que la sal s'hagi fos més o menys, el mes corresponent serà més eixut o més plujós. (Ripoll.)

#### Refransys:

«Per Sant Silvestre,  
totes les bruixes van en destre.»  
(Guimerà.)

«Sant Silvestre  
agarra les bruixes del cabestre.»  
(Vinaroç.)

«Sant Silvestre  
treu les bèsties del cabestre.»  
(Cabanes.)

«Sant Silvestre  
és al darrer vespre.»  
(Manresa.)

«Sant Silvestre,  
per la porta o per la finestra.»  
(Veciana.)

«Sant Silvestre, no pot estre  
sinó una vegada l'any:  
la vigília de Cap d'any.»  
(Pineda.)

#### Amb la variant:

«Sant Silvestre no protesta  
sinó una vegada l'any,  
que és vigília de Cap d'any.»  
(Figueres.)

Quan un és massa condescendent i deixa que els altres li passin davant, li diuen : « — Ves si et quedaràs a fora, com sant Silvestre, que si es descuida no cap al calendari. » (Dues Aigües.)

ANY NOU. — El primer dia de l'any És conegut, també, per *Ninou* i *Cap d'any* en tots els indrets de Catalunya. És fa la festa de la Circumcisió del Senyor. A la missa matinal d'aquesta festa el rector de la parròquia dóna compte del moviment parroquial de l'anyada passada; fa una estadística dels naixements, dels casaments i de les defuncions. Els fidels, en comentar-ho, després de la missa, diuen : « — Han guanyat els morts », o bé : « — Han guanyat els vius ».

A Belltall, la diada de Cap d'any, l'ajuntament i el rector nomenen sagristans, que són els dos últims joves que s'han casat; majorala del Roser, que és la fadrina més vella, i majoral del Roser, que és el casat més vell que encara no ha estat sagristà.

A Súria i a Sant Feliu de Guíxols és costum de donar, en aquesta diada, estrena als servents que durant la darrera anyada van tenir bon comportament.

En aquesta diada la mainada passa pel poble a fer una capta, i diu: «— Ninou.» En rebre la caritat, respon: «— Visqueu molts anys.» (Isil.)

A Borèn tota la mainada del poble segueix les cases i recull nous, pomes, torrons i *redorts*, que són unes coques petites i rodones, foradades del mig. En fer aquesta capta, tots els petits canten:

«Ninou, Ninou,  
la cua del bou,  
la vaca esquellada;  
doneu-nos un tros de cansalada.»

En canvi, a Fonç, en fer aquesta capta, diuen:

«— Volen fer cabo de año?  
— Sube, que te cortaré el dedo  
y te possaré un paño.»

A Ager diuen el que segueix:

«Mos voleu fer de Ninou,  
que us guardarem la vaqueta i el bou?»

Les mestresses de les cases els donen fruita i, també, cèntims.

Als pobles de la Vall d'Ager, els joves, a la nit de Cap d'any, passen per totes les cases i casen a tothom. També casen el rector, però ho fan amb el breviari. Fan els casaments més estrambòtics que hom es pugui imaginar. Truquen a la porta de la casa i diuen: «— Gràcies a Déu que haveu respost. Això dormiu molt ferm: pareix que teniu el cap a l'armari. Ja sabeu que aquesta nit és nit de casaments i nit de vetlla, que les xiques són per als xics. Ara vindran moltes festes i acudirán molts torrons i avellanes; jo seré un que no ho ressentiré. Cavallers, ara passarem al sagrament del matrimoni. Casim, casam: demà és Cap

d'any, començament d'any i acabament d'any; acabament de mes i de setmana.» I segueixen els casaments. Els infants que mamen són casats amb la mamella.

Refransys:

|                                                                                                                       |                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| «Per Ninou,<br>tracte nou<br>i paga el sou»:<br>S'hi feien els tractes i es pagava la<br>soldada. (Manresa, Guimerà.) | «El que es fa el dia de Cap d'any,<br>s'ha de fer tot l'any.» (Pineda.)            |
| «Any nou, vida nova».                                                                                                 | «Per Ninou<br>un pas de bou»:<br>Es refereix a què el dia s'allarga un<br>bon xic. |

Amb la variant:

|                                                                       |                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|
| «L'any, per Ninou,<br>s'allarga un pas de bou.»<br>(Llofriu.)         | «Amorettes per Cap d'any,<br>per Nadal afany.» (Manresa.)                         |
| «Per Cap d'any,<br>els físics es fan el dany.»<br>(Manresa.)          | «Boig serà el campaner que asse-<br>nyala pedregada per Cap d'any.»<br>(Manresa.) |
| «Si ets cast per Cap d'any,<br>passaràs bona quaresma.»<br>(Manresa.) | «Pa torrat, pa torrat,<br>que Cap d'any és nevat.»<br>(Manresa.)                  |

ELS REIS. — La festa dels tres Reis d'Orient que anaren a Betlem a adorar l'infant Jesús és celebrada pels infants de diverses maneres: A Palamós, la vetlla de la festa, els nens van amb fanals de color encesos a esperar els Reis, i sovint els surt a l'encontre una cavalcada que representa els esperats personatges. Deixen els plats a les finestres de llurs cases, esperant que l'endemà els trobaran plens de joguines i llepolies. Aquest costum d'anar a esperar els Reis és conegut a molts indrets: a l'Empordà; a Viladrau, on els van a rebre amb tanyes de ginebre encesos i assecats prèviament; a Taradell, on els esperen amb manats de barballó encesos per a fer-los llum; a Pineda, on ja molts dies abans els esperen pels carrers amb un sogall encès; a Manresa, on els esperen a la Pujada Roja, amb teies enceses; a Alaixar, on els esperen portant una creu de canya amb taronges a les tres puntes.

En anar a rebre els tres Reis, la mainada cantava i canta cançons com aquesta:

«Els tres Reis de l'Orient  
porten coses per la dent;  
els tres Reis de l'any passat,  
els pares i mares ho han posat.»  
(Palamós.)

Sí, fillet; sí, fillet:  
coca blanca, coca blanca;  
sí, fillet; sí, fillet:  
coca blanca i torronet.»  
(Ripoll.)

«Els Reis arriben:  
duen torrons  
de la Mallorca  
de la cua torta.  
Els Reis de l'Orient  
porten torrons  
a tota la gent.

«Els Reis de can Talaia  
porten coses, porten coses;  
els Reis de can Talaia  
porten coses per la canaia;  
els tres Reis de l'Orient  
porten coses per la gent.»  
(Viladrau.)

En rebre els Reis, se sol cantar:

«Bona casa, bona brasa;  
bona casa, bon tió.  
A tots els d'aquesta casa  
el bon any que Déu li'ls do.»  
(Valls.)

«Els tres Reis d'Orient  
partiren jornada,  
anant a Betlem  
a fer cagar la baga (tió).»

«Viva els tres Reis de l'Orient;  
que portin torrons a tota la gent  
i una botifarra a la meva dent,  
dent, dent;  
dels fins, dels bons,  
dels quatre cantons,  
d'aquells de Xixona  
que són tan rebons.»  
(Girona.)

Amb la variant:

«...i una botifarra  
per la meva mare,  
i un got de vi  
per al meu padrí.»  
(Sant Feliu de Guíxols.)

En posar menjar a la finestra, pels cavalls dels Reis, la mainada canta:

«Tiriri, tiriri,  
Senyor Rei, jo estic ací:  
palla i garrofes,  
tot per al seu rossi;  
casques i avellanes,  
tot per a mi.» (Vilareal.)

Si es volen veure els Reis, s'han de rebre amb una canya verda a la mà i amb una camisa molla a l'esquena. (Balaguer.)

SANT ANTONI. — És la festa del sant fundador dels ermitans. Segurament deu a la simpatia que manifesta a tots els animals

l'haver estat reconegut per advocat de les bèsties de tragí, i que en aquesta diada es faci la benedicció dels animals de cabestre a tots els indrets de Catalunya, Mallorca i València. A moltes poblacions importants, com Igualada, etc., es fan els Tres Tombs, que ve a ésser una mena de cavalcada, amb els animals ben enflocats que, acompanyada de música, segueix els principals carrers de la població.

En moltes quadres d'animals de bast hi sol haver una capella dedicada a sant Antoni, i els traginers del Pireneu (Ribes) duen una espècie de manta o gualdrapa, que sol tenir al mig un sant Antoni brodat, i amb la qual tapen les anques dels muls.

El dia de Sant Antoni és de festa a Menorca, per escaure's l'aniversari de la reconquesta de l'illa.

La festa de Sant Antoni se celebra amb caires distints, segons les diferents contrades de Catalunya. Al Vendrell el rector beneeix els animals d'un balcó estant, i també les coques, llargues de dos metres, que hi ha col·locades a un carro adornat de fullatge; es dona un tomb pel poble i es fan carreres. De bon matí, a la porta de l'església, se subhasten pans de sant Antoni. A Tarragona el dia de Sant Antoni es rifa un porc, un be i una imatge del sant; el dia de Cap d'any el sagristà dels pagesos reparteix els bitllets, acompanyat d'una gralla i un tabal, bo i cantant les últimes cançons de moda. (Tarragona.) Del dia de Sant Antoni fins a Carnaval hi ha el costum de tirar pedallassos per les entrades de les cases. La mainada en recull, a posta, durant tot l'any. (Dues Aigües.)

Sant Antoni és patró dels hortolans i pagesos, que solen organitzar la festa, ajudats dels que tenen bestiar i el volen guardar de malures. Hi ha captiris, ofici amb música, benedicció dels animals, sardanes. Sovint, al vespre d'aquesta diada, comencen els balls de disfresses, que duren fins a la Quaresma. Els animals van arrenglerats a la *passada*, que consisteix a donar un tomb per la vila tocant un pasdoble, o algun altre aire. Una grossa bomba de paper va davant la *passada* (la bomba de la passada), la qual va seguida d'una multitud de gent, agafada de les mans, que salta i saltirona. (Sant Feliu de Guíxols.)

El dia de Sant Antoni, a la tarda, després de vespres, se subhasten els peus de porc, ofrena d'alguns devots. (Isil.) És costum,

durant l'anyada, de prometre a sant Antoni algun peu de porc, per quan es faci la matança. El dia de la festa del sant, l'obrer posa els peus del porc en un plat, i l'escolà els encanta pels carrers seguint el curs de la processó. Qui més en dóna, aquell els replega. (Cassà.) El dia de la festa de Sant Antoni es reparteixen coques de *panoli* a les cases dels devots que han fet caritat per a la festa. Aquesta repartició es fa a so de tabal o de gaita. A la porta de l'església del sant s'encanten diversos objectes, es fa funció religiosa, organitzada pel Gremi de Sant Antoni, i es balla la jota tortosina, a so de gaita i tabal. (Tortosa.)

El dia de Sant Antoni, al vespre, es fa una processó amb animals, i es dóna a cada cavaller una coca de *panoli* beneïda. (Cabanès.) Després de la benedicció dels animals es distribueix un rotllo de pasta. (Vilareal.) La vigília de Sant Antoni s'encén una o dues fogueres pels carrers; el dia de la festa es fa la benedicció dels animals en una ermita veïna, es dóna un tros de pa beneït als animals, i es fa una cavalcada cap al poble, coneguda per la *grupa*, o pel *cós*. Els cavallers que hi prenen part són els *elois*. (Sant Llorenç dels Morunys.)

#### Refranyes:

«Per Sant Antoni  
es comença a fer el toni.»  
(Botarell.)

«Sant Antoni, que el ruc cau» : Es  
diu en caure una persona.  
(Tarragona.)

«Per Sant Antoni,  
una passa de dimoni»:  
Es diu de l'augment del dia.  
(Tarragona.)

«Sant Antoni de gener,  
cavalls amb flors pel carrer.»

«Sant Antoni de gener,  
fan festa el cavall i el tragner.»  
(Guimerà.)

«Sant Antoni de gener,  
mitja polla i mig graner»:  
Pel gener s'han gastat la meitat de  
les provisions. (Guimerà.)

«Sant Antoni del porquet  
sempre s'escau al disset.»  
(Palamós.)

«Sant Antoni de gener,  
compta bé, que disset té.»  
(Manresa.)

#### Cançons:

«Sant Antoni i el dimoni,  
jugaven a trenta u:  
el dimoni va fer trenta,  
sant Antoni trenta u.» (Llofriu.)

«Sant Antoni gloriós,  
nos doni un noi ben ros;  
sigui pollós, sigui ronyós,  
mentre marit fos.» (Llofriu.)

«Sant Antoni de gener,  
sant Antoni, toni, toni;  
sant Antoni del porquet,  
a les velles fa ganyotes (carasses)  
i a les noies (joves) fa l'ullet.»  
(Veciana.)

«Sant Antoni va per mar  
amb l'esquelleta al costat.  
L'esquelleta fa ning-ning:

tots els peixos van sortint;  
ja en surt un de molt gros  
que es menja un plat d'arròs;  
en surt un de molt petit  
que es menja un pollastre rostit.  
Santa Magdalena,  
porta la cadena  
per lligar el dimoni.  
Viva sant Antoni!»  
(Llofriu.)

Tornada dels goigs:

«Del dimoni, vencedor;  
dels animals, advocat:  
sigueu nostre protector,  
gloriós sant Antoni abat.»  
(Balaguer.)

CANDELER. — La festa de la Purificació de la Mare de Déu.  
S'escau al 2 de febrer.

«Avui febrer,  
demà Candelero.» (Segarra.)

«Per la Mare de Déu Candelero,  
mal és l'obac que el sol no té.»  
(Segarra.)

«Per la Mare de Déu Candelero,  
els ous a dinar.» (Ripoll.)

«Amors de Candelero  
donen bon fruïter.»

«Maridatge de Candelero,  
per Tots-Sants bolquer.»

«Quan s'acosta el Candelero,  
ja fa cera l'adroguer.» (Ripoll.)

LA CANDELERERA. — La festa de la Purificació de la Mare de Déu, en la qual es fa la benedicció de les candelero. La cera de què es fan les candelero, recollida, per les abelles, del calze de les flors és símbol de la Virginitat de la Mare de Déu, i el ciri, fet d'aquesta cera, és símbol de Jesucrist, llum del món.

Hi ha una gran quantitat de refranys sobre la Candelero, molts dels quals de caràcter meteorològic:

«Per la Candelero,  
l'ou endarrerera.»

«Per la Candelero  
els ous a la carrera;  
pel gener,  
a cap dinar.»  
(Figueres, Terrassa.)

«Per la Mare de Déu Candelero,  
mal és el bac que el sol no hi pega;  
allà on el sol no hi pegarà,  
casa no hi vagis a parar.»  
(Manresa.)

«Per la Candelero,  
el fred endarrerera.» (Pineda.)

«Per la Candelera,  
una hora enrera»:  
Que el dia s'allarga una hora.

«Per la Candelera,  
si no la fa davant,  
la fa darrera.»  
(Sant Felju de Guíxols.)

«Per la Mare de Déu Candelera  
treu l'ovella de la farratgera  
i posa-la a la bladera.»  
(Les Gavarres.)

«Per la Candelera,  
eixuga la bugadera.»

«Per la Candelera,  
el berenar endarrera.»  
(Manresa.)

«Candelera espessa,  
guarda sa cabessa;  
Candelera clara,  
fred hi ha encara.»

«Si terretja sa Candelera,  
umple s'era.» (Migjorn Gran.)

«Si la Candelera plora,  
el fred és fora;  
i si riu, estem a l'estiu.»  
(Olcou.)

Amb la variant:

«... tan si plora com si no plora,  
el fred és fora.»  
(Sant Feliu de Guíxols.)

Altres variants:

«Quan la Candelera plora,  
el fred és fora;  
quan la Candelera riu,  
ja ve l'estiu;  
plora o no plora,  
l'hivern és fora.» (Vinaroç.)

«Si la Candelera riu,  
torna-te'n al niu;  
si la Candelera plora,  
l'hivern és fora.»  
(Alcalà de Xivert.)

«Quan la Candelera plora,  
el fred és fora;  
quan la Candelera riu,  
el fred és viu.» (Vendrell.)

«Si la Candelera plora,  
l'hivern és fura;  
i si riu,  
l'hivern és viu.» (Botarell.)

«Si la Candelera riu,  
el fred és viu.» (Borèn.)

«... però tant si la Candelera riu com  
el fred és fora.» [plora,  
(Dues Aigües.)

«Quan la Candelera riu,  
el fred és viu;  
quan la Candelera plora,  
el fred és fora.»

«Tant si plora com si riu,  
ja estem a l'estiu.» (Tortosa.)

«Sant Sebastià  
totes les deixa passar,  
menys la Candelera,  
que li va al darrera.»  
(Dues Aigües.)

«Quan la Candelera riu,  
llenya al niu.» (Cabanès.)

«... tant si riu com si plora,  
no faltaran tres mesos de mala hora.»  
(Morella.)

«Si la Candelera riu,  
lluny és l'estiu;  
si plora,  
l'hivern és fora.» (Marratxi.)

«Si la Candelera plora,  
de l'hivern ja som fora;  
tant si plora com si no plora,  
de l'hivern ja som fora.» (Ager.)

CANDELES BENEÏDES. — Són les candeles que es beneixen a l'església el dia de la Purificació de la Mare de Déu, que s'escau al 2 de febrer. Les candeles beneïdes s'encenen els dies de tempesta per guardar dels llamps i de la pedra. Es posen enceses a la mà del malalt, quan està en l'agonia, i se li fa la recomanació de l'ànima. També s'encenen quan una dona de la casa va de part. (Terrassa.) Les candeles beneïdes fan madurar les plantes i auguren bones collites. (Sant Joan Despí.)

#### LITÚRGIA POPULAR DEL CICLE PASQUAL

SEPTUAGÈSIMA. — El temps litúrgic que comprèn les tres setmanes anteriors a la Quaresma. Pròpiament és la primera d'aquestes tres setmanes. Pel diumenge de Septuagèsima començaven a sortir les disfresses, que anaven sempre en augment fins als tres dies de Carnestoltes. (Borges.) A Pineda, i a altres indrets, per la Candelera ja començaven a sortir les disfresses i a celebrar-se àpats carnavalescos, que anaven en augment fins els darrers dies.

DIJOURS DELS COMPARES I DE LES COMARES. — Els dos dijous anteriors al *dijous gras*. En el primer eren els compares els que duïen a berenar als fillols, i els que feien un present a la comare; i era el dijous immediat al dijous llarder el dia que les comares portaven a berenar llurs fillols, i les que feien un present als compares. (Ripoll.)

LA JOIA DE CARNESTOLTES. EL DIJOURS GRAS. — Els noms d'aquests dies fan més aviat referència a les privacions quaresmals que no pas a les diversions i plaers i a l'alegria desmesurada d'aquests dies. El dia del *dijous llarder* tota la mainada surt a fora la població a menjar una truita amb botifarra. A Borèn i a Isil la mainada fa una capta pel poble, porta una nina, dita sant Nicolau, i canta:

«Caritat, senyora;  
caritat, si us plau,  
puix venim de Roma,  
i en portem corona  
de sant Nicolau.»

A Sant Llorenç dels Morunys, quan la mainada fa la capta, canta:

«Los romeus de la mare cansada,  
que no poden caminar:  
vinguen ous i botifarra,  
i diner per anà a gastar.»

A Manresa, quan els nois van a celebrar el *dijous llarder* (*dijous gras*), canten aquesta cançó:

«El dijous llarder, botifarra, botifarra;  
el dijous llarder, botifarra menjaré.  
El dijous gras, botifarra, botifarra;  
el dijous gras, botifarra menjaràs.»

A Sant Feliu de Guíxols, el dia abans del *dijous de les llardufes*, es feien els *llagardets*, que eren tires d'anelles de paper, semblants a cadenes. El llagardet es lligava al cap d'una canya i es posava a la finestra. Al cap del llagardet es penjava una botifarra, que s'havia de menjar l'endemà, en anar a fer la berenada.

El dijous llarder és conegut al Rosselló amb el nom de *dijous dels compares* i *dijous de les comares*, per celebrar-se, en aquesta diada, un ball anomenat *ball dels compares i de les comares*.

ELS DARRERS DIES : CARNESTOLTES. — A Menorca es dona aquest nom, d'una manera genèrica, al temps que va comprès entre Nadal i Carnestoltes, i, d'una manera especial, al diumenge, dilluns i dimarts que precedeixen el Dimecres de Cendre. Els *darrers dies* són coneguts, a Mallorca, amb aquest últim significat. En canvi el significat trobat a Menorca prova l'origen saturnial dels dies de Carnaval.

Els costums d'aquests dies de llevar carn i del dejuni proper, són diversos. En alguns indrets de la Catalunya occidental es llaura la plaça del poble; possible recordança de la festa de la sembra. Al Penedès, parelles disfressades ballen a la plaça del poble. A Olocau (València) els homes i les dones s'enfarinen,

tirant-se la farina a la cara a grapats. Al Pallars i al Lluusanès es fa una capta d'ous, cansalada i arròs, i es prepara un àpat a la plaça del poble, en el qual mengen el batlle i el rector; la festa acaba amb ballades. A Guimerà, els fadrins es fan amos del poble, i obliguen a tothom a fer festa. Arreu de Catalunya és conegut el costum de sortir a rebre el Carnestoltes fora la vila, i passejar-lo, en baiard o a cavall d'un ase, per tota la població. En alguns indrets, com a Figueres, l'arribada del Carnestoltes és un gran esdeveniment; hi concorren moltes de carrosses bellament guarnides. Aquí, abans, era costum de fer parlar el senyor Carnestoltes davant el públic: el dia primer, en plena salut; el dilluns, malalt i desmaiant-se, i el tercer dia, morint-se. A Sant Llorenç dels Morunys, el dissabte abans de Carnestoltes, se'l va a rebre i fa l'entrada a cavall d'un ase. A Ripoll, fins i tot arribava la núvia del Carnestoltes; això era al dimarts, poc abans de la mort del seu espòs. En aquesta vila era costum de *fer els esmolets*. Uns quants joves paraven una mola d'esmolar al capdevall de la plaça gran; uns altres joves corrien pels pisos i botigues a cercar eines per esmolar. Prenien el que trobaven : una plata, uns molls, una eina de tall, la qual, en ésser retornada, no tallava gens ni mica. Per paga d'haver passat els atuells i eines per la mola, exigien algun diner, que servia per fer una alifara, a la qual eren convidats els transeünts.

A Belltall els fadrins, disfressats també, fan un acapte, i, amb el que arrepleguen, fan un àpat; reserven, però, alguns ous pel vinent diumenge. El dia de Carnestoltes, al vespre, maten el Carnestoltes a trets. El diumenge anterior al *dijous gras* és conegut a Valls pel diumenge *fallà* o *fallar*. A la Segarra és costum, els dies de Carnestoltes, de *tirar el feix*. Els fadrins ronden pel poble, i allà on els sembla fan parlaments. Diuen Nicolau a tothom, i, quan han fet feix, l'encenen i s'escalfen.

La ballaruga era el divertiment de Carnestoltes per tots els indrets de Catalunya. D'ací vénen aquestes cançons tan populars:

«Carnestoltes fredes,  
el blat a divuit;  
quants n'hi ha que ballen  
amb el ventre buit!»

Amb la variant:

«Carnestoltes fredes,  
de poca virtut;  
molts n'hi ha que ballen  
amb el ventre buit.»

«Carnestoltes,  
quinze voltes,  
i Nadal, de més a més;  
cada dia fossin festes,  
la Quaresma mai vingués.»

A Sant Feliu de Guíxols es ballaven *els ninots, la carrasquita, els gallegos, els negritos, el marquès, el ball de cintes, el ball dels bastons, els cavallets*.

**BALL DELS CASCARELLS.** — És el ball dels bastons. Els joves que el ballen duen uns camals plens de cascavells. (Manresa.) El dimarts de Carnestoltes, a les deu del matí, els joves i les noies (aquestes amb mocador de lluentons), surten pels carrers a ballar *la dansa dels cascavells*. Després van a la plaça a prendre xocolata. Per aquesta diada el ballador dina a casa la balladora. (Sant Llorenç dels Morunys.)

El Dimecres de Cendra tothom acut cap el Coc a enterrar el Carnestoltes. La gent, asseguda en rodona, berena alegrement; tothom menja bacallà amb panses i pinyons, i truita. Després es balla el *Jan petit*, el *Tio fresco* i el *Ball dels cornuts*; i moltes vegades, per esperar el vespre, es fan quatre salts en una era de pagès. A la nit s'organitza l'*enterrament*, que consisteix a passejar pels carrers de la vila el Carnestoltes mort. Els de la comitiva van acompanyats amb un llençol, cantant i plorant. La cerimònia acaba cremant el ninot en alguna plaça. (Ripoll.)

Pel Dimecres de Cendra es fa la imposició de cendra als fidels. La cendra es prepara amb llor beneït l'any anterior en la festa del Ram. En passar pels carrers els que tornen de berenar, la gent de les cases els tira cabassos de cendra. (Bagà.) A Manresa, aquest dia, a la tarda, surt la processó de la cendra. En canvi, a Isil, els joves fan una capta pel poble i, aquell dia o diumenge següent, fan un berenar.

**LA QUARESMA.** — La quaresma és, popularment, el temps comprès entre el Dimecres de Cendra i el Dimecres sant. Es diu Quaresma per raó dels quaranta dies de dejuni i de penitència que han de precedir la passió i mort del Senyor. La preparació per a la Pasqua amb un dejuni quadragesimal ja era coneguda en el segle iv. La litúrgia popular ha conservat alguns costums ben

característics d'aquest temps. La imposició de la cendra, record de l'expulsió dels penitents del temple, després que se'ls havia cobert de cendra, és coneguda a Dues Aigües amb la dita «anar a *prendre seny*».

La Quaresma és per la fadrinalla mallorquina un temps de repòs i de pocs divertiments. Ho diu una cançó popular:

«Sa corema ja és passada;  
Mare de Déu, que no torn,  
que tenc sa esquena pelada  
d'anar-me a colgar de jorn!»

En acomiadar-se del Carnestoltes, entristida pels dejunis propers, canta:

«Set setmanes de Quaresma  
i de bacallà salat;  
vinguen ous i botifarres,  
i de truites un bon plat.»

Els fadrins vells i els vidus de Mallorca aprofiten el temps de Quaresma per casar-se, perquè no els facin esquellots, no els encenguin fogueres davant la casa ni esvalotin el carrer amb corns i esquelles, quan són a dormir.

A Menorca, en sentir tocar a Quaresma, la nit de Carnaval, la fadrinalla sol dir el següent exhort:

«Es meu ventre està avesat  
a menjar moltó cuinat,  
i ara estarà arrugat  
com bossa de confraria.  
Qui ho diria, qui ho diria,  
que avui sigui es darrer dia!»

Hi ha algunes endevinalles al·lusives a la constitució de la Quaresma:

«Som set setmanes : una de manca i una altra de santa» : La setmana manca és la primera, i la santa, la darrera.

«Quins són els sants que són en el calendari i no són en el cel?» : Els dies de la Setmana santa.

(Dues Aigües.)

Dues representacions coneixem de la Quaresma : la una marcadament litúrgica, l'altra assenyaladament popular. El dia del

Dimecres de Cendra es penja davant l'altar major de les nostres catedrals i de les esglésies de moltes parròquies un gran llençol de color blanca o morada, conegut amb el nom popular de *bacallà* o *abadejo*. Aquest costum deriva dels primitius temps del cristianisme, en els quals solament se celebrava una vegada el Sant Sacrifici, a cada setmana de Quaresma, a les esglésies d'Orient, consagrant-se per als altres dies de la setmana. Venia a ésser una missa dels *Presantificats*, tal com la tenim avui en el Divendres sant. L'església romana suspenia el Sant Sacrifici solament el dijous, i el ritus ambrosià de Milà s'absté encara avui de celebrar durant els divendres de Quaresma. Aquesta privació del Sant Sacrifici per raó de la penitència, explica la presència del *bacallà* o de la gran cortina que priva de veure la celebració dels sagrats misteris. Simbolitza la penitència que ha de fer el pecador per tal de merèixer el contemplar de nou la Divina Majestat ofesa pels pecats. Significa també les humiliacions de Crist, que van desaparèixer sobtadament per fer lloc la Resurrecció.

L'altra representació de la Quaresma és coneguda per la *sarraïna*. (Manresa.) En començar la Quaresma, es veu, en algunes cases, una figura de paper retallat penjada a la paret, la qual representa, amb més o menys perfecció, una vella amb set cames, símbol de la Quaresma amb les seves set setmanes. Al cap de cada setmana se li talla una cama, i per Pasqua es tira al foc. (Ripoll.) Al Pla de Bages s'acostumava i s'acostuma de penjar la sarraïna a la xemeneia de la llar, i era creença que vigilava les criatures per tal d'escanyar-les si menjaven carn. També cada setmana se li tallava una cama. A les estamperies en venien de gravades amb certa traça. Els bacallaners tenien una *sarraïna* penjada a la porta de la botiga, i en els masos cada setmana li tallaven una cama juntament amb un tros de butlla de l'any passat. (Manresa.) Una semblant representació de la Quaresma compareix a Sant Feliu de Guíxols. La *sarraïna* era coneguda a Mallorca amb el nom de *jaia-serrada*.

Aquest costum, de procedència litúrgica, el trobem estès per tot Catalunya, inclús dins Barcelona, amb el nom de *serrar la vella* o *la serra-la-vella*. La mainada surt a colles pels carrers, el dimecres que és a mitja Quaresma, portant un pal o estella i una serra, i passa de casa en casa i fa la pregunta: «— Voleu fer serrar la

vella?»; i, allà on diuen que sí, entre tots fan l'acció de serrar el pal o estella, mentre canten aquestes cançons:

«A serrar la vella,  
que no té mamella;  
a serrar el vellot,  
que no té mamellot.»

(Montseny.)

«Serra la vella,  
que fa de bon serrar;  
guarda la jove,  
que fa de bon guardar.  
Violet sant Pere,  
violet sant Pau,  
que en veniu de Roma:  
¿que en porteu corona  
de sant Nicolau?

Mestressa, porteu pa,  
que la serra no vol passar;  
mestressa, porteu vi,  
que la serra no vol seguir;  
mestressa, porteu cansalada,  
que la serra està embussada;  
mestressa, porteu ous,  
que demà serà dijous;  
mestressa, porteu oli,  
que la serra se'n va al dimoni.  
Quatre de pans,  
quatre de vins,  
quatre de sang de bou:  
deu-me la paga,  
que ja he serrat prou.

Aquesta *Mi-carême* és evidentment inofensiva, ni conté pas aquella mundanitat de la francesa.

La capta de la *veia serrada* és coneguda a Manresa amb el nom de *camarleres*, d'on probablement deriven les *camarelles* o *camilleres*. Per la mitja Quaresma la mainada anava per les cases a recollir *camarleres*, que eren ametlles i altres fruites seques, bones per a menjar.

L'església, en arribar la mitja Quaresma, invoca el patrocini dels sants metges Cosme i Damià, per tal que els nostres cossos, extenuats pel dejuni i per l'abstinència, conservin la sanitat i, a la vegada, fa alegrar-nos, en la dominica següent, consagrada a la *rosa*, bella flor primaveral. A l'Evangeli d'aquesta dominica quarta de Quaresma, es llegeix la relació que fa sant Joan de la multiplicació miraculosa dels cinc pans i dels dos peixos. A Sant Joan de Mallorca és costum de celebrar aquesta multiplicació miraculosa anant en processó al santuari de la Consolació, on se celebra un ofici. A l'hora de l'ofertori es distribueixen uns pans alisos, beneïts al començament de la missa, els quals duen assenyals al damunt els dos peixos i els cinc pans.

COMPLIMENT PASQUAL. — Acte d'anar a confessar i combregar a la pròpia parròquia en temps de Quaresma, per tal de complir amb el manament de l'Església, de confessar una vegada l'any i de combregar en la pròpia parròquia per Pasqua florida.

«Quan el drap negre és a l'altar,  
poca-vergonya, vés a confessar.»  
(Llofriú.)

SETMANA DE PASSIÓ. — És la setmana cinquena de Quaresma, anterior al Diumenge del Ram. El dissabte abans d'aquesta setmana es tapen les imatges dels altars, i, a cada banda de l'altar major, es colloquen uns penons que duen dibuixats tots els impropis de la Passió, coneguts per *llambrots*.

PÀSSIA. — A moltes esglésies foranes, cada diumenge, des de Santa Creu de maig a Santa Creu de setembre, abans de la missa major es fa una processó a un petit pedró, es llegeixen els començaments dels quatre Evangelis i es beneeix el terme, per tal de conjurar les tempestats. En arribar la processó a l'església, es llegeix el recont de la *Passió segons sant Joan*. Aquesta lectura es feia, també, els dies feiners de tota la susdita temporada. Els pagesos en recompensa pagaven el tribut dels *menjars* al senyor rector. (Llussanès.)

ADORACIÓ DE LA VERACREU. — La famosa Sílvia, que visitava els llocs sants, un segle després que santa Elena havia descobert la Creu del Salvador, descriu, en la seva famosa *Peregrinatio*, l'adoració del sagrat Lignum, tal com es feia en la basílica Hierosolimitana, a les darreries del segle iv. El bisbe de Jerusalem presentava el sagrat Lignum a la multitud dels fidels, perquè l'adoressin, d'una manera molt semblant a l'adoració de la Veracreu, que es fa a les nostres esglésies, el dia del Divendres sant. No és pas, per tant, cosa estranya que el culte a la Santa Creu estigui tan arrelat en el poble cristià i que l'Església dediqui la Setmana de passió a honorar la Santa Creu.

Cada dia de la Setmana de passió, a l'hora de vespres, es fa, a les esglésies, catedrals i col·legiates, l'adoració de la Veracreu amb tota solemnitat. El prevere, acompanyat dels canonges i de la clerecia, que porta ciris encesos, de color blava, duu la Veracreu a les mans, que apareix tres vegades per ésser adorada. El *bacallà* s'ha alçat altres tantes vegades, i els núvols d'encens s'aixequen al presbiteri. Al davant de les reixes d'aquest, sol haver-hi les *momes* (dos homes vestits amb una indumentària negra i amb la cara coberta), els quals duen uns penons, que tenen pintats els impropis de la passió. En aparèixer la Veracreu, les momes

que duen els *llambrots* fugen a amagar-se a l'extrem oposat del temple.

A Mallorca la Setmana de passió és coneguda per la Setmana de la Veracreu. Després de l'himne de vespres es fa una processó, precedida dels vexillaris, seguida dels canonges i beneficiats i del prevere, que duu la Veracreu. En cantar l'estrofa *Oh Crux, ave spes unica*, s'alça el vel morat de davant l'altar; tot el poble i tota la mainada adoren, postrats en terra, la Veracreu, que apareix voltada de llums i de núvols d'encens. En algunes parròquies de l'illa és costum de visitar, cada dia, alguna de les creus de terme que hi ha al forcat dels camins, prop de l'entrada del poble.

DIUMENGE DELS RAMS. — El diumenge immediat abans de Pasqua. A l'església es beneeixen branques de llorer i d'olivera, palmes, romaní, etc. El llorer es posa a l'estofat i a la bugada, i es crema per fer fum en dies de tempestat. Després de la benedicció, la mainada pica a terra i crida: « — Juli! » Els padrins regalen a llurs fillols estrenes: una palma (Barcelona) o un tortell (Palamós).

Pel Ram el rector fa preparar uns manats de llorer, brots d'olivera i fulles de palma, que es lliguen amb fils d'empalomar i es distribueixen als fidels, després de la benedicció. (Migjorn Gran.) Hi ha alguns indrets on, ultra el llor, el romaní i l'olivera, es beneeix arç florit.

A la palma que es duu a beneir es posen figures de pasta, de forma diversa, que són bons llemins per a la mainada. En aquesta diada, quan es canta el *passio*, un pagès surt a fora l'església per saber de quina banda tira el vent, perquè la seva direcció, en aquella hora, assenyala el vent que predominarà durant tot l'any. (Ripoll.) A la vetlla del dia del Ram es fan processons en memòria de la Passió. (Vic.)

SISENYOR. — El ninot de pasta que es posa a les palmes i rams que es duen a beneir. (Dues Aigües.)

La benedicció dels rams és una de les cerimònies més belles que té la litúrgia, de la qual qui més en sent l'emoció és la mainada. Encara un hom recorda amb emoció el temps d'infantesa en què anava a captar el llorer per beneir el ram. És costum, en molts indrets de Catalunya, la capta del llorer fet el Dissabte del Ram per les masies. Aquest costum deu ésser molt antic, car el trobem

també a Mallorca (Porreres, Campos), on la mainada passa per les cases bo i cantant:

«¿Teniu violes o paumes  
o violes de fasser,  
o un brotet de llorer  
que no hagueu mester,  
o un brotet d'olivera  
per no anar a Son Romaguera?»

A Petra, Sineu, Llubí, etc., es fa la capta de les figues seques:

«Si deis que captam ses figues  
som a's Dissabte d'es Ram.  
Si mos voleu fer contents  
dau-mos-ne un paner gran.»

«L'amo, no cal tremolar,  
que ja neixen ses espigues:  
si deis que no teniu figues  
dau-nos un bocí de pa.»\*

Els rams que es beneeixen varien segons les contrades : les palmes són beneïdes per tots els indrets de Catalunya; l'olivera per tot allà on es conrea; a les poblacions pirenenques es beneeixen arços i boixos; a les contrades del Llussanès és preferit el romaní. En tot Catalunya i Balears no pot faltar el llorer. Gairebé en tots els masos de Catalunya hi ha plantat un llorer que únicament serveix per a proporcionar els rams que es beneeixen en aquesta festivitat.

Així com el xiprer, que vetllava prop del mas, ha estat, des de l'Edat mitjana fins als nostres temps, el senyal de trobar-se acolliment per a pobres i peregrins en aquell mas, el llorer abonat amb les cendres de la llar té una significació eminentment religiosa. Aquest arbre, des de la més llunyana antiguitat, representava l'esperit conciliador de la família amb les divinitats. Encara avui hi ha la creença que aquest arbre allunya els mals averanys de les cases.

Els rams beneïts serveixen per a fer fum els dies de tempestat; és creença que allunyen les bruixes. Manats de romaní, de llorer o d'olivera beneïts es pengen a les finestres per guardar les cases de mals esperits. Amb la mateixa finalitat es fan creus petites de fulles de palma, que es planten a tots els portals i finestres de les cases. (Catalunya.) També aquestes creus de palma serveixen

\* El dia abans del Ram, a Ripoll, es fa la fira de les Quaranta hores. Els negociants de vi fan provisió de llorer i en fan present a llurs parroquians del Ripollès i Cerdanya.

per a fer el Via-Crucis, i es besen en lloc de besar la terra. (Ripoll.) El mateix costum constatem a Mallorca, com el de posar les palmes encreuades als portals de la casa, al cim dels arbres o al cucurull de la xemeneia.

A la nit del Dissabte del Ram, a Cassà de la Selva, surten els gojaires per cantar els goigs de la Mare de Déu. Comencen d'aquesta manera:

«Tu, company que vas davant:  
venta tres pics a la porta  
i diem : "Obriu, si us plau,  
que aquí som els amics vostres.  
No venim per res de mal,  
sinó per da'us alegria:  
venim per a cantar  
alabances a Maria."»

Després pregunten : « — Cantarem o no cantarem? » Si a la casa diuen « — Sí », comencen:

«Ara ve un sant diumenge,  
un sant Diumenge del Ram;  
en paren les taules  
de palmes i de rams  
(Jesús, Maria),  
de palmes i de rams,  
de fulles d'olivera  
i un ciri molt galan.  
(Etc.)»

En acabar el cant dels goigs diuen:

«Bona gent d'aquesta casa,  
que els sants goigs heu escoltat:  
vinguen ous i botifarres,  
que els sants goigs s'han acabat.»

Però, si a la casa no volen que els cantin els goigs, els dirigeixen la següent imprecació:

«Mala gent d'aquesta casa,  
que no ens voleu dar cap ou;  
la mestressa ja fos morta,  
i l'amo de cap al pou.»

Aquestes captes van introduir a alguns indrets de la nostra terra el culte a la Mare de Déu dels ous. La capta dels ous la fan

les majores i els majors del Roser per totes les cases de la parròquia.

Ultra la capta dels ous, es fa el *salpàs*. El rector o el vicari de la parròquia, el Diumenge del Ram i els dos dies següents (en alguns indrets el dia del Dissabte sant i la setmana després de Pasqua) fan la benedicció de les cases de la parròquia i beneeixen, a les mateixes cases, sal i aigua, que les tenen preparades en ampolles, plats i cànirs de vidre, adornats amb flors. L'escolà pasta aigua i sal, i forma una espècie de morter, del qual el sacerdot en tira a la porta principal de la casa per lliurar-la de mals averanys. Les mestresses fan present al capellà d'alguna dotzena d'ous i d'alguna llonganissa.

Quan el rector, o un altre sacerdot, fa el *salpàs*, la mainada canta:

«Sal i ous, sal i ous,  
sal i aigua de bons ous;  
si no hi ha ous, vinguen diners,  
que valdran la meitat més.  
Els ous pels escolans,  
i els diners pels capellans,  
i un cabridet per Pasqua.»

(Llofriu.)

A Borèn el *salpàs* és conegut per *sal i ous*.

En fer el *salpàs*, el rector recull els bitllets del compliment pasqual, i l'escolà demana *ous i bitllets*. Les dones d'algunes cases, poc amigues de donar, responen : « — Les gallines són lloques.» (Cassà.) El dia del Dimecres sant es fan brunyols a totes les cases, i les famílies amigues se'n fan present. (Sant Feliu de Guíxols.)

PROCESSIONS DE SETMANA SANTA. — En moltes de poblacions de Catalunya és costum de fer una processó de Via-Crucis, la tarda del dia del Ram, o del dia del Dijous sant, o el Divendres sant al matí. Van a moltes d'aquestes processons les *vestes* o *caperutxes* vestides de negre, *Jesús*, els *apòstols*, les *Maries* i els *jueus*. Aquest costum és, segurament, un deix de les representacions dels misteris medievals de la Passió. A moltes parròquies de Mallorca aquesta processó és un gran espectacle, per la caracterització dels personatges que hi intervenen i pels dotze sermons que hi fa el pare quaresmer. A totes aquestes processons fan un paper molt important els *armats* o *centurions*, que representen els soldats romans

que intervingueren en la Passió. El capità *manaia* (que pren el nom de manar) és una institució. Els *apòstols* i els altres personatges hi són, moltes vegades, ridículament parodiats. Les tres *Maries* mai no hi falten. Hi ha indrets que hi van set *doloroses*, amb un cor de relleu damunt el pit, travessat per una espasa. En altres indrets aquestes *doloroses* arriben a dotze.

ARMAT. — És un home, vestit de soldat romà, amb escut, cuirassa, casc i llança, que va a les processons nocturnes de Setmana santa. Els armats duen un estendard amb les inicials «S. P. Q. R.» Un àngel va entremig dels soldats, guiats pel capità *manaia*. (Guimerà.) Els armats assisteixen a la processó del Dijous sant a la nit, i a la del Divendres sant al matí, que va cap al Calvari. El rector els obsequia amb pa, figues seques, aiguardent i un cigar gros. Abans els armats anaven a rebre la comunió i vetllaven el monument. (Guimerà.) Quinze o setze misteris de la Passió anaven a la processó del Dijous, els quals corresponien a diferents gremis: el dels pagesos, el dels corders, el dels manyans, el dels fusters, el dels blanquers, etc. El misteri que més agradava era el de *Jesús carregat amb la creu*. Al davant hi havia un home que tirava Jesús amb una soga, anomenat *l'estiracordetes*. Hi anava un trompeter, al qual la mainada deia: «— Toca Nillo!», i feia una tocada de trompeta. El *misteri de la passió* era anomenat de la *cametada*. (Valls.)

SIRVENTA. — És una nena disfressada, que va a la processó del Dijous sant, acompanyada d'un nen vestit de sant Pere. (Borges.)

VESTA. — Vestit negre, amb cucurulla, dut per les persones que van a les processons de Setmana santa.

VERÒNICA. — Dona que va a la processó del Dijous sant, amb un llençol quadrat, que duu estampada la faç de Crist. (Borges.)

CREU DELS IMPROPERIS. — Creu de fusta que es porta dreta darrera els armats i de la qual pengen els instruments de la Passió en miniatura. (Catalunya.)

A les Borges del Camp se sorteja qui ha de portar el Sant Crist a la processó. Es convoca a la reunió a so de corn.

El que porta la creu a les processons de Via-Crucis del dia del Ram i del Divendres sant va descalç i amb una corona d'espines. Ell escull el Cirineu que l'acompanya i que duu un podall

a la cintura. És creença que el Cirineu anava a podar quan va trobar Jesús pel camí del Calvari. (Borges del Camp.)

MALCUS. — Malcus, en càstig de la bufetada que donà a Jesús, està condemnat a viure, fins a la fi del món, en un pou pregon; i es diu que dona cops forts amb la mà, com si aquesta fos un mall, i pregunta : « — Encara hi ha món? »

SAGRARI. — A Igualada, antigament, l'ajuntament feia fabricar panets de cera vermella que es ficaven dintre el sagrari del monument, i després servien per a lacrar. El síndic fins lacrava el sagrari amb un segell de l'escut de la ciutat.

Quan Nostre Senyor és al monument, diuen que les violes ja no fan més olor. (Dues Aigües.)

A Dues Aigües, quan passa la processó, la gent supersticiosa escriu en un paperet l'anagrama *Inri*, i és creença que aquells papers curen d'erisipeles. També és creença que, a la casa davant la qual es para el Sant Sepulcre, abans d'un any hi haurà un mort.

Els personatges grotescos que figuren a les processons del Dijous sant i del Divendres sant tenen molta popularitat en alguns llocs : A Valls hi ha *En Nillo*, trompeter que toca durant el pas de la processó. A Sineu hi ha *En Faveta*, que té la boca badada. (Els nois es diverteixen mirant qui li posarà a la boca una tavella de fava més grossa.) Els *jueus de Sarral* són, a Valls, els jueus que figuren en el misteri de la coronació d'espines. Conten que l'escultor Bonifàs, amoïnat per no trobar fesomies per a representar els jueus d'aquest pas, un dia se li presentaren uns carboners de Sarral, els quals va dibuixar per donar-los aquesta representació.

Altres personatges de la Passió que van a les processons de Setmana santa:

MARIES. — Nenes vestides de dona piadosa, que representen la Mare de Déu, Maria Magdalena i Maria Salomé, a la processó del Dijous sant a la nit. (Borges.)

HERODES. — Nen que va a la processó, vestit estrafolàriament. Representa el rei Herodes. (Borges.)

ESCUDER. — Nen que a la processó del Dijous sant va vestit de servent d'Herodes o de Pilat. (Borges.)

NATZARÈ. — 1. La imatge de Jesús, amb la creu a coll, que

és duta a la processó del Dijous sant. 2. Nen o persona gran que a la processó del Dijous sant porta la creu a coll. (Borges.)

PILAT. — Noi que a la processó del Dijous sant va vestit de Ponç Pilat. (Borges.)

PLOROSSES. — Noies i dones que van a la processó del Dijous sant i acompanyen el tabernacle dels Dolors. Van vestides de dol rigorós; duen la cara tapada amb un vel negre, i tenen l'actitud de plorar. (Borges.)

CAPITÀ MANAIA. — L'home que capitaneja i fa maniobrar els armats de la processó. En lloc de llança duu una bandera, que, com ja hem dit, sol tenir les inicials «S. P. Q. R.» («Senatus populusque romanus»), interpretades per la gent, del dret i del revés:

«Sastres pobres que robeu:  
robeu, que pobres sereu.»

Del capità manaia se sol dir:

«Capità manaia,  
que espanta la canaia!»  
(Borges.)

PATGE. — Nen vestit de patge de rei, que acompanya a Herodes o a Ponç Pilat a la processó del Dijous sant. (Borges.)

PENITENTS. — Homes que van a la processó del Dijous sant descalços, amb vesta i amb un Sant Crist al costat. Van de recules i miren de fit a fit el gran Sant Crist de la parròquia (Borges, Falset.)

DISCIPLINATS. — Homes que van a la processó del Divendres sant amb vesta i cogulla. (Falset.)

SAMARITANA. — Nena que a la processó va vestida de samaritana. Duu un càntir d'aigua a la mà. (Borges.)

JUEVA. — Nena, vestida a l'estil d'Orient, que va a la processó del Dijous sant. (Borges.)

CAPERUTXA. — 1. Cucurulla de les vestes, de cartó i de forma cònica, revestida de drap negre. 2. Persona que va a les processons de Setmana santa, amb vesta. (Catalunya.)

TIMBALER. — El soldat dels armats que toca el timbal per marcar el pas que han de portar durant la processó. (Catalunya.)

Relacionada amb la processó del Via-Crucis hi ha la llegenda, popular a Mallorca, de l'home de la Verònica.

També representa un paper molt important el trompeter que sol precedir la processó i anuncia en veu alta, a tots els espectadors, després d'un llarg toc de trompeta:

«Record i memòria  
de la mort i Passió  
de Jesús Nostre Senyor.»

Fins ara encara es feia aquest pregó a Ripoll, Manlleu, Cal·lella, etc. En aquesta localitat és anomenat *record* el xicot que fa de trompeter. Porta un mocador de figues seques, de les quals, cada vegada que canta, en menja una per remullar la boca. El poble, així que el trompeter acaba de cantar «Tingau record...», respon de baix en baix «— Turut, figa», al·ludint al toc de trompeta i a la figa que menja. A Isil, en tornar la processó a la parròquia, es canten els goigs del Sant Crist, es fa sermó i es canta la *Passió* com a final.

**DIJOURS SANT.** — El Dijous sant se celebra ofici per portar Nostre Senyor al monument. Durant tot el dia els devots hi porten ciris per fer llum. A la tarda es canten matines i laudes; es fa ofici de tenebres, durant el cant del qual cremen, posats en un triangle, quinze ciris: catorce de cera groga i un de cera blanca, conegut per la *Marieta*. A la fi de cada salm s'apaga un ciri, fins que queda la *Marieta* sola, que s'amaga darrera l'altar. Es piquen els fasos i, més tard, surten les processons pels carrers de cada poble, amb tots el impropis, tabernacles, armats i tots altres personatges de la Passió. Durant el pas de la processó, des de les cases es fa llum amb gresols, i a les cantonades dels carrers s'encenen fogueres de ginebres secs, o d'altra llenya. (Catalunya.)

Abans de l'ofici de tenebres del Dijous sant és costum de les catedrals, de moltes parròquies i d'esglésies de religiosos, de rentar els peus a dotze pobres, en memòria del lavatori dels peus dels deixebles fet pel diví Mestre.

La mainada espera amb deliri que siguin apagats els ciris de la *Marieta* (*toia*, Berga; *lloca*, Ripoll; *barret del Pare Etern*, Mallorca), nom amb el qual és conegut el canelobre que compte tants de ciris com salms s'han de cantar a l'ofici de matines i laudes, abans de picar amb malls (maces de fusta) les bigues esteses a terra; o bé fer roncar *carraus* i *roncadors*. Aquest cant de matines

i laudes del Dimecres, Dijous i Divendres sants és conegut per *fasos*. (Catalunya.)

A Fonz la mainada que va a picar els fasos canta:

«—A on està Dios?

—A ca Barrós.

—A on està Cristo?

—A casa Calixto.

—A on està el diablo?

—A matar-lo.

Molimento, molimento,

que Cristo està dentro;

el diablo de rodillas:

que se rompa las costillas!»

Els instruments emprats per la mainada per fer soroll són: El *mall*, que és una maça de fusta. (Falset.) Les *tenebres*: roda amb maces de fusta, penjada al campanar, que serveix per cridar els fidels als actes litúrgics del Dijous i del Divendres sants. (Catalunya.) Taula de fusta, petita, amb una maça giratòria que pica al seu damunt. Serveix per tocar en el Sanctus i en l'elevació en la missa del Dijous sant. A la Catalunya occidental i a València aquest atuell és conegut per *matraques*. A Mallorca és conegut per *massoles*; i a Alcalà de Xivert, per *batzoles*. Encara hi ha altres instruments de fer soroll: la *maceta* (Borges); la *rosca*, peça plana i prima, de llauna, fusta o canya, que salta de dent en dent de la rosca, en giravoltar el carrau. (Borges.) El *carrau* és un instrument de moure soroll els dies de Setmana santa, format per una rosca de fusta o de llauna entorn la qual volten unes llengüetes que, en saltar d'una dent de la rosca a l'altra dent, fan soroll. (Borges.)

És costum, a Manresa, de fer l'*agonia*, espècie de meditació en la qual es glossa la passió de Nostre Senyor Jesucrist. Acaba fent-se un soroll com el dels fasos.

El *monument*, o indret on Nostre Senyor és custodiat el Dijous sant i el Divendres sant al matí, sol estar adornat amb *purgatoris*, *maigs* i *maia-maiets*. El purgatori és una espècie de florera, preparada expressament pel monument. Es prenen grapats de blat, fesoli, etc., se sembren en testos i es fan créixer les plantes, a les fosques, fins al moment de dur-los al monument. (Migjorn Gran.) Les dones procuren de tenir, per Setmana santa, algun violer doble ben florit i algun test amb blat que ha crescut a les fosques, perquè s'assembli a fils d'or. Aquests testos es tapen amb un drap blanc, es decoren amb cintes i amb estampes apuntes amb agulles i els duen a l'església per adornar el monument.

Les dones amagaven ous dintre els maigs. Era creença, i ho és encara avui, que aquests ous tenen una singular virtut remeiera. (Dues Aigües.) A Borèn aquests testos són coneguts per *maia-maiets*.

A Valls, després de la processó del Divendres sant, el rector i l'alcalde es donaven públicament una abraçada.

Diuen que el Dijous sant, al matí, és el millor dia per a tallar els cabells a les noies, perquè després els creixen més i no els cauen. En aquesta diada, mentre es fa la processó, no es pot deixar les criatures soles a casa, perquè surten les bruixes i les fiquen dintre la cendrerà. Molts de Ripoll asseguren haver vist el dimoni, la nit del Dijous sant.

A Valls, en aquesta diada, es posaven canaris i cadernerres al monument per endolcir la quietud del Crist jacent. A Ripoll diuen que, durant el temps que Nostre Senyor està en el monument, no es pot escombrar, perquè, en aquesta hora, la criada de Pilat escombrava la sang de Jesús. Si s'escombra al matí del dia del Divendres sant, tot l'any surten formigues a la casa. A la tarda d'aquest dia es demanen les tres gràcies al Sant Crist de la Sang; les tres gràcies s'han de demanar al moment que toquen les tres de la tarda, i bon punt demanades, s'han de dir tres pare-nostres. Sols es pot obtenir una de les tres gràcies demanades.

La grana de col sembrada pel Divendres sant sempre va bé.

Hi ha mares que duen llurs fillets a l'església, quan Nostre Senyor és al monument, i, allà, els posen el primer calçat. És creença que, calçats d'aquesta manera, caminen més aviat.

Es guarden els trossos dels ciris que s'han dut al monument, per encendre'ls quan hi ha temporals, perquè deslliurin dels llamps i pedregades.

En prova del respecte que es tenia a la santedat del Dijous i Divendres sants, la gent que es trobava pel carrer, ni es mirava ni se saludava. (Manresa.)

Els olivers, plantats pel Dijous sant, es fan més de pressa i donen més bon resultat. A molts indrets de Catalunya les dones tenen la superstició de posar les gallines a covar, encara que no siguin lloques. Els ous posats darrera de l'altar, on es fa el monument, curen de trencadura.

EL DEJUNI DE LES CAMPANES. — Amb aquest nom és conegut

l'espai de temps en què no es toquen les campanes en senyal de dol per la passió i mort de Nostre Senyor. No fa molts anys que la gent piadosa i robusta practicava també el *dejuni de les campanes*, que consistia a no prendre cap aliment des del Dijous sant al matí fins al toc de glòria del Dissabte sant. El record d'aquest costum l'hem trobat vivent en alguns indrets de Catalunya. A Mallorca molta gent piadosa dejunava a pa i aigua durant tota la Setmana santa, i, a més, feia el dejuni de les *quaranta hores*, equivalent al dejuni de les campanes. Encara hi ha algú que el practica.

Davant totes les nostres esglésies es veu, aquests dies, farigola florida. Hi ha una bella tradició que conta que la muntanya del Calvari va enfarigolar-se el dia de la mort de Crist. Aquesta fari-gola té, segons creença, una virtut curativa.

DISSABTE SANT. — Les cerimònies que l'Església ens fa practicar el Dissabte sant al matí són plenes de simbolisme i de bellesa. L'*Exultet*, amb la benedicció del ciri pasqual, és una de les peces litúrgiques de més bellesa i de més força. Era costum de la mainada de Mallorca d'anar a cercar llum a l'església, aquesta diada, prenent-la del ciri pasqual, passant pels carrers i cridant: « — Es llum nou, es llum veï! », i de donar-ne a totes les cases.

Les dones van a l'església a cercar aigua beneïda, i en tocar l'alleluia l'escampen per la casa perquè no hi vagin les bruixes ni els mals esperits. (Botarell.)

També és costum de senyar-se bo i dient:

«Aquesta aigua beneïda  
ens sigui salut i vida  
i ens deslliuri de pecar.»  
(Ripoll.)

BENEDICCIÓ DE LES FONTS. — Al Dissabte sant, i per la vigília de Cinquagesma, es fa la benedicció de la pila baptismal, després del cant de les profecies. La mainada va a l'església a buscar aigua beneïda amb un potet, escudella o cadaf. (Migjorn Gran.) En tocar l'*alleluia* aquesta aigua beneïda s'escampa pels recons de les cases bo i dient:

«Cuca, cuca, surt del forat,  
que Nostre Senyor ha ressuscitat.»  
(Lussanès.)

FOC NOU. — És el foc que s'encén amb espurnes de pedra foguera. Amb llum d'aquest foc s'encenen les candeles que han de dur la llum nova al temple, i han d'encendre el ciri pasqual.

CIRI PASQUAL. — És el ciri que, pel Dissabte sant, es beneeix a les parròquies. És el símbol de Crist ressuscitat. S'encén a l'hora de la missa conventual, fins al dia de l'Ascensió, que s'apaga quan s'ha llegit l'Evangeli. També s'encén, en llegir el *Passio*, des de Santa Creu de maig a Santa Creu de setembre.

AL'LELUIA. — Toc de campanes del Dissabte sant, quan s'entona el *Glòria* anunciant la Resurrecció. En sentir aquest toc es comencen a cantar els goigs de la Mare de Déu. Algunes persones recullen cinc pedretes del carrer (a alguns indrets set) i les estogen per lliurar-se d'embruixaments. (Migjorn Gran.) Les dones comencen a escombrar la casa i a escurar les corts del bestiar. (Figueres.) El toc de l'alleluia sol anar acompanyat d'escopetades i d'altres sorolls. Colles de nois surten, a la tarda, a cantar els goigs per les cases, i al vespre, les colles de joves canten les *caramelles* i fan la replega d'ous i diners. També, al toc de l'alleluia, es cremen els joncs que s'escamparen el dia de Corpus pels indrets on passà la processó. (Peralta de la Sal.) Es pica a les portes o damunt d'algun ferro. (Segarra.) Els nois que tenen algun carrau el fan tocar. (Tortosa.) La mainada segueix els carrers i canta:

«Cuca fera, surt del niu,  
que Nostre Senyor ja és viu;  
cuca fera, surt del forat,  
que Nostre Senyor ha ressuscitat.»  
(Vinaroç.)

Es piquen, en aquesta hora, les portes, els llits i les parets, per matar les puces, les xinxes i totes altres bestioles incompatibles amb la curiositat de les cases. (Manresa.)

Els nois que corren amb las maces i piquen per les portes de les cases, solen dir:

«Mosques i aranyes,  
eixiu del forat,  
que Nostre Senyor  
ha ressuscitat.»  
(Alcalà de Xivert.)

Amb las variants:

«...Sortiu, cuquetes, del niu,  
que Nostre Senyor ja és viu.»  
(Balaguer.)

«Cuqueta, cuqueta, surt del forat,  
que Nostre Senyor ha ressuscitat.»

Refrany:

«Al·leluia, al·leluia:  
qui no té porc  
no menja xuia.»  
(Migjorn Gran.)

O bé:

«Al toc de l'al·leluia,  
qui ha mort porc, menja xuia.»  
(Torre de Capdella.)

«No hi ha més mala Quaresma,  
que la de Pasqua a Cinquagesma.»

O bé:

«Entre les Pasques  
vénen les basques.»  
(Manresa.)

Es diu perquè s'acaben les provisions.

«Cada cosa en son temps : per Pasqua formatjades.»  
(Migjorn Gran.)

A Boren es diu que la primera persona que, el dia de Pasqua, dóna el bon dia a una altra, *li ha guanyat els ous*.

El *galeig* és, a Manresa, l'escopeteig del Dissabte sant, i el *galejador* és l'home que tira escopetades. A Boren, quan se sent el toc de les campanes, pel Dissabte sant, es diu : « — Deo gratias, alleluia. »

CARAMELLES. — Colles de joves que surten el Dissabte sant a cantar corrandes i cançons per les cases i apleguen ous, llonganisses, etc. Els *camillaires* ballen el ball de bastons amb una indumentària especial. (Llusanès.) Aquesta indumentària és molt semblant a la dels pagesos de Sardenya. Un dels camillaires duu una bandera, i va a cavall d'una mula (Veciana); és conegut

per la *lloca*; va vestit d'una manera ridícula, mig d'home i mig de dona. A Igualada canten:

«Cremilleres van darrera,  
cremilleres van davant;  
més m'estimo la minyona  
que no pas el que em daran.»

A Ripoll i Les Llosses les camilleres de pagès són molt típiques: La colla està formada pel corrandista, el cor i el músic, que toca el grall, instrument de boix, de so agut i estrident. El corrandista canta, tot sol, la corrandà, l'última part de la qual és repetida pel cor. Un bon corrandista ha de saber de cent cinquanta a dues centes corrandes, ha de tenir bon cop d'ull per aplicar-les a la família de la casa, començant per l'amo i acabant pel servei; ha de fer relluir les aficions, les virtuts i fins els defectes d'aquella gent, que, entre rialla i rialla, celebra els acudits del corrandista. Quan a la casa hi ha noies, se sol organitzar un ball que acaba amb beguda. Els ous, la llonganissa i la cansalada que s'arreplega serveixen per a fer un gran àpat, el diumenge de Pasqüetes o un diumenge següent. En aquests àpats unes colles conviden les altres.

A Eivissa les caramelles són el cant i la glossa dels *Goigs de la Mare de Déu*, fets de la manera següent:

«Sant goig principal,  
del nat fill de Déu,  
sent lo primer goig,  
verge com vós ereu,  
somni fou de Déu.  
L'àngel molt treusat,  
missatger cortès,  
que al món saluda  
es bedit i promès.  
Diuen que ara vendrà  
i s'encarnaria...  
Verge, el Fill de Déu diu  
qui em vol oir?

La segona fou,  
per maridament:  
quan baixaren els àngels,  
daren claredat  
i los pastors van dient:  
en part verge; en van dient:  
Nostre Senyor és nat.  
Allí dins de Betlem

entreu-lo a adorar;  
i ells, això fan,  
portant-hi la bresca,  
i també el peixet bo,  
i els cinc pans de l'hort  
dels que fan mellor!  
Fem-ho; quaranta dies  
tenim de perdó,  
i altres quaranta  
de benedicció.

Lo tercer fou  
d'un estel lluent  
quan los tres bons Reis  
hi anaren d'Orient,  
d'Orient hi anaren  
en molt d'or i argent,  
quan ells demostraren  
com ell era Déu.

La quartera, o Vergel,  
donà gran dolçor,

quan aparegué  
Maria al Senyor  
amb els dotze apòstols,  
Déu per companyó,  
Maria i Magdalena,  
a l'hort de Gericó  
per los pecadors.

La cinquena, o Vergel,  
com la sabrem dir,  
dir-la i ben cantar?  
Davallant les vérem;  
grans eren els plors...  
Què deurem cantar?  
Pregat per nos, mare,  
vostre fill mos do  
la glòria en morir-nos  
a tots los pecadors.

La sisena, o Vergel,  
com la sabrem dir,  
dir-la i ben cantar?

Quan les deixondíreu  
del Sant Esperit  
al regne les ànimes,  
davallant les dueu  
d'allà on han penedit;  
així faran de les nostres  
com de les vostres;  
així ho vol Jesús.

Sant goig principal,  
qui em vol oir?  
La setena fou,  
plena de dolçor,  
quan se'n pujà al cel  
Verge amb son Senyor.  
Angels i arcàngels  
li feien processó,  
coronant-la de flors novelles,  
Assiguem-la en cadira major.  
Pregat per nos, Mare;  
vostre Fill nos do  
la glòria en morir-nos  
a tots los pecadors.»

La capta dels ous per la Mare de Déu del Roser la fan les majorales i els majorals, el dia del Dissabte sant. Els goigs que es canten són coneguts, al Rosselló, per *Goigs dels ous*, i són els goigs, arreu coneguts, de la Mare de Déu del Roser.

A Palamós, la mestressa de la casa solia donar una dotzena d'ous pel cant dels *Goigs del Roser*; les altres persones pagaven un ral i escollien els goigs que més els plavien : els *del Mont*, els *de la Ditxosa*, els *del Ram*, i les *Cobles de Pasqua*. Les noies de les cases també eren escomeses per a fer cantar els goigs, i cada gojaire en treia tot el partit que podia; aquestes solien fer cantar els *Goigs de la Ditxosa* o els *Goigs de les noies*. Amb l'import dels goigs, cobrat en diner i en ous, venuts en el mercat següent, es llogava una cobla per tocar sardanes un dels diumenges de la primavera. D'aquesta festa se'n deia el *ball de la mossolada*.

## GOIGS DE LES NOIES

## I

Per la teva gran finesa  
i la bona voluntat,  
cantaré amb alegria,

i no et voldria enfadar.  
Es tracta de ta hermosura,  
que és una cosa sens par.  
Nostre Senyor t'ha criada  
per fer-me morir i penar.

## II

El primer és un goig alegre,  
tot començant pel teu cap,  
la formosor de ta cara,  
de la boca i el teu nas,  
dels ulls i dels teus cabells,  
i el teu front tan ben posat!  
Nostre Senyor...

## III

El segon es goig suau,  
que n'és fet amb fantasia,  
tractant del teu cos garbós,  
del teu aire i gallardia:  
jo crec que tothom s'admira  
del teu garbós caminar.  
Nostre Senyor...

## IV

El tercer, la teva llengua  
també voldria cantar;  
les gràcies i meravelles  
que obres amb ton parlar.  
Als llavis tens una rosa,  
sortós qui l'abastarà.  
Nostre Senyor...

## V

Les teves virtuts preades,  
tots les sabem de memòria,  
perquè les has abastades  
d'aquell que regeix la glòria.  
Sempre et tinc a la memòria  
i mai no et puc oblidar.  
Nostre Senyor...

## VI

Bé saben els qui et coneixen  
que no hi ha millor ventura;  
que tes gràcies resplendeixen  
per ton aire i hermosura.  
Tota la meva ventura  
està en la teva mà.  
Nostre Senyor...

## VII

Santes festes et vull dar,  
(així te les doni Déu);  
esperant que sies meva  
és l'únic pensament meu.  
Bon amor, adéu-siau,  
que és hora de retirar.  
Nostre Senyor...

PASQUA. — Festa en la qual l'Església celebra la Resurrecció gloriosa i triomfant de Nostre Senyor. En aquesta diada es rifen els ous que les majorales del Roser han replegat per la diada del Dissabte sant.

## Refrans:

«Per Pasqua i per Nadal,  
cada ovella en son corral.»

«No hi ha Pasqua florida,  
que la griva no hagi fugida.»  
(Guimerà.)

«Pasqua plujosa,  
anyada granosa.» (Guimerà.)

«Pasqua i Nadal  
s'esperen amb alegria  
i passen com altre dia.»  
(Manresa.)

«Figues i sermons,  
passat Pasqua no són bons.»  
(Llofriu.)

MONA. — Present dels padrins de batejar a llurs fillols, o dels avis a llurs néts, amb motiu de la Pasqua florida. Antigament les mones eren casolanes, fetes amb bona farina de blat, pastada

a casa, disposades per poder contenir els ous. Les mones es distingeixen pel nombre d'ous, que mai no passen de dotze. Era costum de posar a la mona tants d'ous com anys tenia el fillol. (Borges.)

MONA DEL ROSER. — A les Borges, la confraria del Roser, per Pasqua, rifa una mona colossal, d'algunes dotzenes d'ous. Els noms de les persones que, per aquesta diada, fan alguna almoïna a la confraria, són escrits en paperets que, el segon dia de Pasqua, són caragolats, i s'hi rifa la mona al cancell de l'església, sota la presidència de les majorales, de l'agutzil i d'un representant de l'alcalde. En saber-se qui és el que ha tret, la comitiva va a casa seva a portar-li la mona, i ell ho regracia, obsequiant les majorales i representants de l'autoritat amb un refresc. El que treu la mona, la parteix i n'envia trossos als parents que té a la població. (Borges.)

PANADES — Són els pastissos preparats amb peix, espinacs, carn, etc., que es mengen per Setmana santa o per Pasqua. (Mallorca, Vinaroç, Manresa.)

RODANXES — Espècie de tortells amb ous, espinacs, subjectats amb creus de pasta. Els padrins, per Pasqua, hi obsequien els seus fillols.

FLAÓ (FLAONA). — Coca de farina, formatge, ous i mel. (Eivissa.)

PROCESSÓ DE L'ENCONTRE. — Una cerimònia molt popular en tot l'Occident és la processó de l'encontre. El matí del diumenge de Pasqua surten de l'església parroquial, o catedral, dues processons, que segueixen un curs diferent: l'una presidida pel tabernacle de Jesús ressuscitat; l'altra, per la Mare de Déu. En arribar a un indret assenyalat, que sol ésser la plaça, les dues processons es troben. I llavors la Mare de Déu fa tres reverències a la imatge del Ressuscitat, i el cor entona el *Regina coeli laetare*. Aquesta processó, en ús avui encara en tot el regne de València, és coneguda a Berga amb el nom de la processó de la Mare de Déu dels ous, perquè les dones solien posar-ne en el tabernacle, els quals ous, un cop retirats, es guardaven bé perquè tenien virtut remeiera. A Calella i a Figueres aquesta processó és coneguda per la *processó de l'Angel*. Per un cantó de la plaça surt la Mare de Déu de la Soledat, tota endolada; i per l'altre costat un tabernacle amb Jesús ressuscitat. En trobar-se els dos tabernacles, la Mare de Déu queda

vestida de color blava i li cauen les vestits negres, la qual cosa significa el pas de la tristesa a l'alegria, per veure el seu Fill resuscitat; i, seguidament, un noiet, vestit de blanc, que representa l'àngel, des d'un lloc alt, canta : « — Resurrexit! »

Aquesta processó, amb els caràcters peculiars de cada localitat, ens deixa entreveure quina seria l'escenografia que dominava en el misteri de la Resurrecció, representat en les nostres catedrals, i del qual resta tan abundosa documentació. Una deixalla en tenim encara en la litúrgia pasqual : és la seqüència *Victimae paschali*, amb el magnífic diàleg de l'àngel amb Maria Magdalena.

## II

### FESTES I COSTUMS DE L'ANY ECLESIASTIC I MOTS QUE HI FAN REFERÈNCIA

**ACATAMENT.** — A les Borges, quan la processó de Corpus i la de la festa major arriben davant la casa de la ciutat, es posa la custòdia damunt un templet, i el Santíssim rep l'adoració de tots els assistents agenollats. Després vénen, l'una darrera l'altra, totes les banderes de les confraries. El que porta la bandera s'agenolla i la inclina tres vegades seguides, fent que arribi a tocar a terra.

**ADORACIÓ.** — Acte d'acatament besant la Creu, alguna relíquia o la imatge d'algun sant. A les misses de Nadal, l'Infant Jesús és adorat a l'hora de l'ofertori. Els pastors assistien a la missa del gall, i algun d'ells portava un xai manyac, que sabia agenollar-se per adorar. A Bagà els pastors portaven alguns ocellets a l'església i els deixaven anar al moment de l'adoració.

«Per Nadal  
cada ovella en son corral.»

Pel dia de Nadal es beneïen redorts que en sortir de missa servien per a esmorzar. (Isil.)

**AGOST (MARE DE DÉU D').** — La festa de l'Assumpció de

la Mare de Déu. Se celebra el 15 d'agost; és la festa major de molts indrets de Catalunya. És coneguda per la *Mare de Déu morta*. (Igualada.) Es posa una llitera, o túmul, amb la Mare de Déu ajeguda, al mig de l'església, i la gent, durant el 15 d'agost i la seva octava, va a besar-li els peus. Es fa la processó de l'enterrament. (Borges.) A Manresa, el dia de la capvuitada es fa una processó, i es porta la imatge de la Mare de Déu al nínxol de l'altar. A Poboleda les dones i les noies van a cercar agulles del vestit de la Mare de Déu, perquè és creença que tenen la virtut de curar de mal de cap. A Dues Aigües, perquè les agulles tinguin aquesta virtut, s'han de posar sota el coixí de dormir. A Falset és fa la festa major en aquesta diada; el dia abans es reparteixen els cocs per les cases, i es fa la capta per la festa. L'endemà, a la tarda, a la plaça, es fa el ball de les coques, en el qual, el que en compra un parell, té dret a ballar-les, al so de la jota, o altre ball que la música toca per ell tot sol.

Refranys:

«Segons la festa, els encens.»  
(Tarragona.)

«Agost és el neulador,  
i setembre, el degollador.»

«Per la Mare de Déu d'agost  
a les set és fosc.»

«Per l'agost,  
ni dona ni most.»

«Cada cosa en son temps, com les  
figues per l'agost.»

«Aigua d'agost,  
safrà, mel i most.»

«El bon nap  
per l'agost ha d'ésser nat.»

Endevinalla:

«La Mare de Déu d'agost,  
al quinze d'agost,  
a quin dia del mes es troba?»  
(Sant Feliu de Guíxols.)

ÀGÜEDA (SANTA). — A Poboleda el dia de la festa d'aquesta santa, després de la missa, es beneeixen ampolles d'aigua que serveix per apagar el foc. El ritual duu una benedicció apropiada.

ANDREU (SANT). —

«Per Sant Andreu,  
pluja o neu,  
o fred molt greu.»  
(Mataró.)

ASCENSIÓ. — La festa que commemora la gloriosa Ascensió de Nostre Senyor Jesucrist al cel. A Valls se celebra missa a les dotze, amb molta pausa, i es procura que duri una hora. A Burriana, en aquesta diada, s'adorna l'església amb fullatge i entremig es posen gàbies de canaris i d'altres ocells perquè refilin. A Vic per aquesta diada la gent surt a fora la ciutat a collir rams de farigola. A Girona s'enganya la mainada dient que a la catedral pugen en l'aire, i amb un cove, un canonge.

Refranys:

«Per l'Ascensió,  
cireretes en abundor.»

«Per l'Ascensió,  
cortines al balcó.»

«Per l'Ascensió,  
deixa el mantó  
i pren el ventó.»

(Migjorn Gran.)

«Per l'Ascensió,  
un dia carn i un altre moltó.»  
(Manresa.)

«Per l'Ascensió,  
cada dia processó.»

«Per l'Ascensió,  
la senyora fira al senyor.»  
(Manresa.)

O bé:

«Per l'Ascensió,  
la minyona paga (la fira),  
i el minyó, no.»

«Per l'Ascensió,  
la minyona fira al minyó;  
i si la fira és bona,  
el minyó fira la minyona.»  
(Llofriu.)

AVANÇADOR. — El pavorde que, a la parròquia, té encarregat un altar. El dia de la festa passa comptes, i aquest dia és el dia de l'*avanç*, perquè els capitals de la confraria han avançat durant l'anyada. (Borèn.)

BALL DELS ÀNGELS. — Ball que cada any organitzava la Confraria dels àngels, per la diada dels Reis. Era molt concorregut. També se l'anomenà ball d'en Pasqualet. (Ripoll.)

BALL DE LES GITANES. — Ball en el qual els balladors duïen barretina i calçons amb picarols. (Vallès.)

BENEDICCIÓ. — Sacramental, en virtut del qual un fruit, un objecte, una determinada cosa esdevenen coses sagrades.

Les benediccions més populars són : benedicció de sant Anto-

ni (pels animals), benedicció de sant Blai (es beneeixen panets), benedicció de les candeles, benedicció de la cendra, benedicció de les palmes, benedicció de sant Pere màrtir (rams d'olivera), benedicció de santa Rita (roses), benedicció de sant Antoni (lliris i panets), benedicció dels vents (per Santa Creu), benedicció de les roses (pel Roser de maig i Sant Jordi), benedicció de les pomes (per la Mare de Déu de setembre, a Lluçmajor).

## BENEDICCIÓ DE LA TAULA

«Benedicamus Domino,  
havem de cantar tots:

*Alabem* la vinya,  
*alabem* el bot,  
cantem tots : Victor!, victor!  
Adorant el porró,  
*alabem* a la vinya,  
que ens dona tal licor.

Donem gràcies a l'amo,  
i a la mestressa i tot,  
puix ens ha fet el *gasto*  
dels fideus i d'arròs,  
de llard i cansalada  
i de carn de moltó.  
O, que noble *dulçura*,  
i general licor!  
Pels vells i criatures  
no hi ha cosa millor.» (Llofriu.)

BENET (SANT). — És creença que la imatge de sant Benet que hi ha a la portada del monestir, en sentir tocar les dotze de la nit, baixa a terra. (Sant Feliu de Guíxols.) Si cada dia es diu un parenostre a sant Benet, tres dies abans de morir se sent la maça d'aquest sant que avisa la mort propera.

Dites:

«Benet flaons no pot menjar» : Es  
diu perquè sant Benet s'escau  
sempre per la Quaresma.  
(Migjorn Gran.)

«Per Sant Benet,  
el cucut canta tot dret»:  
Per Sant Benet s'entra a la prima-  
vera. (Sant Feliu de Guíxols.)

BERNABÉ (SANT). — Dites:

«Per Sant Bernabé  
quaranta dies plogué»:

Si plou per Sant Bernabé, plou quaranta dies seguits.

BLAI (SANT). — Sant bisbe, advocat contra el mal de coll. La seva festa és el dia 3 de febrer. Es beneeixen nous, ametlles, avellanes, altres fruites i panets, que, menjats amb devoció, curen del mal de coll. És costum de posar un grapat d'ordi en el cistelló que serveix per portar la fruita a beneir, per a donar-lo al bestiar. (Segarra.) El dia de Sant Blai, després de dinar, totes

les mares donen a llurs fillets un tall de poma beneïda perquè els preservi del mal de coll. La fruita beneïda en aquesta diada, i menjada el dia de la Mare de Déu de Març, cura de mal de coll. (Tarragona, Dues Aigües.)

Refrany:

«Per Sant Blai,  
sembra l'ai.» (Migjorn Grau.)

Endevinalla:

«La Mare de Déu Candelero,  
segon dia de febrer;  
Sant Blai el tercer;  
endevina quin mes és.»  
(Manresa.)

BLAIS, BLAIETS. — Els fruits que els fidels duen a beneir el dia de Sant Blai; els escolans en capten a la porta de l'església. (Dues Aigües.)

CAMPANES. — Noms de les campanes:

*Seny major.* — La campana grossa. (Vilafranca del Penedès.)

*Maria, Calamanda, Digna, Pancràcia, Antònia.* — Són els noms de les campanes de Calaf.

*La singnou.* — És un derivat de seny nou. (Tàrrrega.)

*Campana dels set lladres.* — Al toc d'aquesta campana es convocaven els cent concellers de la ciutat. (Manresa.)

*Tecla, Fructuosa, primes.* — Campanes petites que toquen a cor. Els dos primers noms són de sants tarragonins. (Tarragona.)

*Campana per tocar a xenc.* — Campana de tocar a albat. (Montseny.)

*Campana del rosari, campana de la sang.* — El toc d'aquesta campana servia per anunciar la mort d'un sentenciat o la d'un capellà. (Igualada.)

*Badada.* — Campaneta del cim d'un cimbori de la catedral. Es toca en llevar Déu, abans del toc de l'oració, i quan mor el bisbe o un canonge. (Tarragona.)

*Baldar.* — Voltar les campanes. (Borèn.)

*Joana, Fritosa.* — Noms de campanes de Llofriu.

*Campana de Nostre Senyor.* (Alcalà de Xivert.)

*Sa campana de sa queda.* — Campana per tocar el darrer toc. (Migjorn Gran.)

*Ximbolet.* — Campana petita. És un diminutiu de *Cymbalum*. (Vinaroç.)

*Campana grossa, Fèries, Catarinoies.* — Campanes de Solsona.

*Campana de l'aurora.* (Belltall.)

*Sant Esteve.* (Bagà.)

*Campana del perdido.* (Fonz.)

*Eloi.* — Campana de la Seu de Mallorca.

*Copona.* — Campana de la Seu de Tarragona, que toca l'oració, el combregar i el llevar Déu. També toca de tres quarts de dotze a les dotze. Les dones diuen que toca a tirar l'arròs a l'olla.

*Cuitada.* — Sèrie de batallades seguides, que, després de les batallades acompassades de tres en tres, assenyalen que la missa va a començar. (Manresa.)

*Coure* — La campana. Viu solament en la frase *alçar el coure* 'moure gran soroll'.

*Llucietà.* — Campana que sols es toca el dia de Santa Llúcia. És propietat del gremi dels paletes. (Manresa.)

*Meuca.* — Campaneta petita, que es tocava vint-i-quatre hores seguides quan moria un canonge. (Ager.)

*Seny.* — La campana més grossa del campanar. (Ager.)

*Torronyau (torronyeu.)* — La campana més petita del campanar. Serveix per a tocar albat. (Manresa, Súria.)

*Vedada.* — La campana més petita, que solament es podia tocar en temps d'entredit. (Manresa.)

#### Noms de les campanes de Girona: \*

*Bombo.* — La campana grossa; assenyala les hores.

*Capitular.* — La campana que toca pels canonges.

*Campana de la Mare de Déu* — Campana que anuncia les festivitats de la Mare de Déu.

*Dominical.* — La campana que es toca els diumenges.

*Quotidiana.* — Campana que anuncia l'entrada al cor.

*Bramamorts.* — Campana que toca a morts pels beneficiats de la Seu.

*Peixetera.* — Campana que, amb el seu toc, anunciava l'arriba-

\* Hem d'agrair aquesta llista dels noms de les campanes de Girona al doctor Joaquim Carreras i Artau.

da de peix fresc. Els dies d'abstinència es toca a les set del matí, perquè les dones recordin que han de cuinar magre. A Palafrugell hi ha tocs de campana que assenyalen certa mena de peix i el preu.

*Campana de les excomunions.* — Campana que anunciava l'excomunió d'algú.

*Campana del mal temps* — Campana que es tocava per allunyar les tempestats.

*Campanes grosses* — La campana capitular i la campana de la Mare de Déu.

*Feliús.* — Campanes petites per tocar a morts. (Vic.)

Tocs de les campanes:

*Toc d'albat.* — Toc per anunciar la mort d'un infant. (Catalunya.)

Hi ha diferents tocs: *de somatent, de morts, a foc, a bon temps, toc de processó, toc d'àngel, toc de glòria.*

*Batallades.* — Tocs de campana, fets estirant la corda lligada al batall. (Catalunya.)

*Repic.* — Toc seguit de batallades de les campanes.

*Repicar.* — Tocar les campanes per anunciar una festa, un bateig, etc.

*Bogar.* — Fer voltar la campana estirant la corda que té lligada al braç.

*Asseure.* — Pujar la campana a la seu; això és, deixar el contrapès a baix i la boca en l'aire.

*Bolcar.* — Fer baixar la campana de la seu.

*Fer remenamenta.* — Tocar alhora diverses campanes. (Girona.)

*Tocar els tres credos.* — Tocar, a les tres de la tarda, tres batallades en un espai de temps necessari per a dir tres credos. (Valls.)

*Tocar primeres, segones, etc.* — Tocar el primer o el segon senyal de l'ofici. (Llucmajor.)

*Quedar.* — Assenyalar la darrera hora de la vetlla o fer el darrer toc. (Mallorca.)

*Trilllejar.* — Repicar. (Girona.) *Tocar a trilllo.* (Palafrugell.)

*Fer senyal.* — Tocar la campana en un espai de temps determinat, abans d'una missa o funció. Es fan senyals d'ànimes, de llevar Déu, de combregar, etc.

*Senyalar.* — Fer una sèrie de tocs i acabar deixant anar la campana. (Girona.)

CAVALLETS. — Ball en el qual intervenien cavalls de cartó, que tenien un forat a l'esquena, per on passava el cos de l'home que els havia de fer ballar. Cada colla de cavallets anava acompanyada de dos o tres músics i de l'indispensable *coixí*. El *coixí* era un home que portava el cos cobert de coixins i una gatosa a la mà. Aquest home feia rotllo perquè els cavallets poguessin ballar. Al migdia compareixien a la plaça per ballar les sardanes, i a la tarda feien un captiri de casa en casa. (Sant Feliu de Guíxols.)

CINTA (MARE DE DÉU DE LA). — És la patrona de Tortosa. Per la seva festa es fa un acapte, en el qual els captaires van acompanyats de músics. Després de l'acapte es reuneixen a casa del majordom, que els obsequia amb un àpat. Hi ha cossos d'homes, carreres de cavalls i d'ases, regates al riu, balls populars a la plaça dels bous, etc.

CATERINA (SANTA). — Refranys:

«Santa Caterina,  
freda o humida.»

(Pineda, Tarragona.)

«De Santa Caterina a Nadal,  
un mes cabal.»

(Segarra, Llofriu.)

«Santa Caterina favatera»: És temps de plantar faves.  
(Llofriu.)

COC. — Coca molt llarga, que es beneeix el dia de Sant Blai, després de la rifa. (Falset.)

COMUNIDOR. — Edifici proper a l'església, on anava el sacerdot, revestit dels ornaments sagrats amb la Vera-Creu, a comunir o conjurar el temps, quan hi havia tempestat. Els comunidors, estesos abans per tot Catalunya, acaben de desaparèixer.

COFRARIA. — Associació, fundada en alguna parròquia, la finalitat de la qual és de tributar un culte especial a algun sant o a la Mare de Déu.

«Ni fies ni porfies,  
ni entres en confraries.»

(Vinaroç.)

COSTUMS DE LA CONFRARIA DEL ROSER. — Les majorales del Roser, per recollir almoines, van, amb el plat almoiner i llur pandero, a captar per la confraria als acabaments de dinar de les grans festes de família, com són bodes, primeres misses i bateigs de cases

principals. Canten les conegudes cançons de pandero recollides per Valeri Serra i Boldú. Es dona coneixement als confreres, i als tafaners que no ho són, de l'almoïna recollida tocant tantes batallades com sous s'han replegat. El sou equivalia a tretze cèntims. (Borges.)

Quan un confrare entra a una confraria, paga, per entrada, un quartà de blat, del qual, per aquest concepte, se n'han recollit trenta o quaranta quarteres. Cada confrare té dret de dur-se'n el blat que necessita per acabar de passar l'any, quan ha acabat el seu, amb la condició de retornar-lo en venir la collita, i de pagar un interès mòdic, que és de sis punyeres per quartera. La quartera té dotze quartans i el quartà vint-i-quatre punyeres. El prior de la confraria vigila totes aquestes operacions i reconeix la qualitat del blat retornat. (Boren.)

Una colla de joves de la confraria del Roser, anava a caçar les coques. Un jove es vestia de rei, i portava una almorratxa plena d'aigua de roses. Els companys eren nou, i anaven acompanyats d'un flabiolaire i d'un timbaler. Aquesta colla seguia les millors cases, cantava els *Goigs del Roser* i captava. Hi havia cases que, ultra l'almoïna, els donaven una coca de forment, blanca. Si l'almoïna era considerable, la mestressa de la casa ballava amb el rei, i les filles amb els patges; i si no ho era, la mestressa ballava amb els patges. (Llofriu.)

CORPUS. — És la festa commemorativa de la institució del Santíssim Sagrament de l'altar. És una de les festes més solemnes de l'any. L'acte més solemniat del Corpus és la processó amb el Santíssim que segueix els carrers principals de la població. S'enramen els carrers amb fullatge i s'encatifen amb la flor de la ginesta i amb roses esfullades. A les ciutats i viles grans, davant la processó van els gegants, els nans, les trapes i la mulassa. A Palamós hi van homes amb escopetes que fan gala; a Pineda hi van nens i nenes vestits de sant que escampen ginesta. A Bagà cada dia de l'Octava de Corpus, un barri diferent fa festa a l'església, i, a la tarda, es fan balls de carrer, organitzats per les noies, les quals lloguen la música i van a cercar els joves per ballar.

A Berga es balla la *patum*, formada per les següents comparses:

TURCS I CAVALLETS. — Lluita entre moros i cristians, que evolucionen al compàs d'una música i al so d'un tabal. Els moros

són quatre i els cristians són també quatre. Els turcs, amb una paleta, en forma de simitarra, volen pegar a la mà dels cristians, que hi tenen, també, una paleta de fusta.

LA MULASSA O BULLA. — Aquesta simula un gran monstre que treu foc per la boca; evoluciona per la plaça al so del tabal.

ÀGUILA. — És el símbol de la pau, que balla al mig de la plaça, amb aire majestuós, un ballet d'esquísida placidesa.

Darrera l'àguila ve la parella dels gegants, i després vénen els nans.

ELS DIABLES DE LA PATUM. — Porten una maça amb un coet a l'extrem i van saltant de dos en dos. Per entremig d'ells passa sant Miquel, i també l'àngel. El darrer diable es deixa anar a terra i sant Miquel i l'àngel van a punyir-lo.

A Sant Llorenç dels Morunys, durant l'Octava de Corpus, els barris cada dia fan festa. Al vespre, després del toc de l'oració, es dona l'ensiam a tothom del barri que en vol menjar. Al matí, després del toc del prior, la gent del barri, amb un ram a la mà, va a l'ofici, i, en eixir, es passeja acompanyada de la música. A la tarda, es canten vespres a l'església, es fa la funció i s'organitza el ballet de la coca : es ballen dues coques, que la gent del barri es menja reunida a casa del prior.

A Ripoll la festa de la capvuitada de Corpus se celebrava de la següent manera : a les sis de la tarda, completes, i seguia un passant amb música per la barriada. L'endemà, a l'hora d'esmorzar, ja corria la vaca; a les deu, ofici; els pavordes tenien atxa; a les hores de dinar i berenar corria, una altra vegada, la vaca; en havent sopat, passada de la música i ballades en alguna plaça del barri fins a mitja nit. A més, a cada barri, segons l'humor dels veïns, s'organitzaven altres diversions, entre vaca i vaca, com el cubell de l'aigua amb les cireres, la paella, els bots, el joc de l'estiracabells. La vaca sortia a les hores dels àpats, perquè en pogués disfrutar tothom. En tots els carrers es penjaven ninots de palla; quan venia la vaca els abaixaven fins a terra, i la bèstia donava cop de cap al ninot, que feia giravoltar en l'aire. Com que portava grans ferradures, de vegades donava fortes guitzes a la cara dels que li anaven al darrera.

Al vespre, els veïns organitzaven diversions pròpies de l'hora: ombres xineses, engegada de carretilles, fragates disparant canons,

titelles i molts d'altres espectacles. L'ornament dels carrers consistia en abundància de cadeneta.

A Falset, també els barris de la població fan festa, durant aquesta Octava. Al vespre, es canten vespres, i, al matí, es fa ofici solemne. Parelles de nens i de nenes de quatre a set anys escampen espígol per l'església.

«De prop o de lluny,  
Corpus pel juny.»

(Pineda.)

«No és bon Corpus si la ginesta no  
va a mar» : Per Corpus acostuma  
a ploure.

(Pineda.)

«Alabat sigui Corpus, que fa el dia  
llarg.»

(Catalunya.)

«Per Corpus totes les dones parlen  
en llatí.»

CÓS. — Joc popular, que és sempre una carrera, i que se celebra els darrers dies de la festa major. A la Catalunya occidental el *cós* principal és el *cós de la cordera* : carrera d'homes que va i ve d'una distància prèviament marcada de dos a tres quilòmetres. El premi del corredor que primer arriba és un corder o una cordera, d'on ve el nom del *cós*; el segon premi sol ésser un parell de pollastres, i el tercer, una ceba.

CÓS DE LES PEDRES. — Es colloquen dotze pedres a l'extrem de la plaça; cada corredor ha de transportar les seves a l'altre extrem. El que primer ho ha fet, guanya un premi.

CÓS DELS SACS. — Els que prenen part en aquest *cós* es fiquen dintre un sac, que els és lligat a la cintura i als tornells, perquè no puguin caminar, sinó saltar. El concursant que, a salts, arriba primer a l'altre extrem de la plaça, guanya el premi.

CÓS DE LLANÇA, DELS CAVALLS O DE L'ANELLA. — *Cós* que consisteix a penjar d'una post, a una alçada convenient, quatre o cinc cintes, que s'aguanten amb una agulla. A l'altre extrem tenen una anella. Els concursants, anant a cavall, i a galop, han d'enfilar l'anella amb una llança i emportat-se'n la cinta, per guanyar el premi.

CÓS DEL CÀNTIR. — És el *cós* de les dones : el guanya la dona que corre més de pressa una distància de cinc cents metres, portant al cap, sense aguantar-lo amb les mans, un càntir de Verdú, d'uns dotze litres de capacitat, ple d'aigua. La dona que toca el càntir amb les mans, o li cau, queda fora de concurs.

CÓS DE LA TINA O DEL COSSI. — Es posa una tina o cossi de

fusta, de passar bugada, en un clot, de manera que el forat superior de la tina estigui al nivell de terra. S'omple d'aigua i es tira una síndria dins. Els concursants han de muntar rucs amb l'albarda al revés : la tafarra al coll i la pitrera a les anques. A més a més, l'albarda ha d'anar descinglada. El concursant que aconsegueix de treure la síndria, sense caure de cavall, guanya el premi.

**CÓS DE LA PAELLA.** — Consisteix a encastar un duro, o una o dues pessetes, a la vora interior d'una paella vella i molt usada, que es penja, entre balcó i balcó, de banda a banda de carrer, amb una corda tirant. Guanya el premi aquell que, duent les mans lligades al darrera, aconsegueix d'arrencar la moneda amb les dents.

**CÓS DELS BOTS.** — Es colloquen a terra quatre o cinc bots plens d'aire, ajeguts, a quatre o cinc pams de distància l'un de l'altre. Els concursants, per guanyar el premi han de saltar, a peus junts, d'un bot a l'altre, sense caure, fins a haver-los saltat tots. (Borges Blanques.)

**CREU (SANTA).** — La festa de la invenció de Santa Creu; s'escau al 3 de maig. Del campanar, del pòrtic de l'església estant o des del pedró es fa la benedicció del terme amb la Vera-Creu.

En molts indrets el dia de Santa Creu és festa grossa. El dia abans s'engalana amb flors i esparragueres la creu de terme. El dia de la festa hi ha ofici, benedicció del terme, distribució de pa beneït, encantament de coques, ball del contrapàs, del qual prenen el cap i la cua les dues pageses que han fet més almoïna. (Llofriu.)

La mainada fa petits altars : una taula amb un quadre o Sant Crist i un platet amb fulles de rosa; importuna els que passen dient: « — Hi ha res per Santa Creu. » (Tarragona.) Nois i noies van pels carrers amb un plat amb roses esfullades, recullen diners, caramels, estampes, etc., i diuen : « — Hi ha res pel dineret de la Santa Creu? » (Barcelona, Girona.)

«Dineret de la Santa Creu,  
qui no paga no va al cel:  
a les dotze de la nit,  
el dimoni sota el llit.»

(Girona.)

En la processó de la benedicció de terme, el dia de Santa Creu, les dones segueixen al darrera, duen vint pedres menudes a les

mans i diuen *Jesús!*, *Jesús!*, per cada gra de rosari que passen. A cada glòria llencen una pedra, fins a haver dit mil vegades *Jesús!*

Per guardar-se de llamps i de tempestats, els devots de la Santa Creu diuen les següents oracions:

«Mal llamp, no em faràs res, perquè el dia de Santa Creu vaig dir mil vegades *Jesús.*»

«Apàrtate de mi, malvado,  
aunque vengas carregado;  
que en el dia de Santa Crus  
he dit mil vegades *Jesús!*»  
(Alforja, Ciurana.)

A Manresa, a punta de dia, surt la processó de l'església; es canten les lledànies, i se segueix un curt trajecte; en tornar a la plaça de l'església, o pedró, es llegeixen o canten els evangelis i es beneeix el terme, segons el ritual. El cantó d'on tira el vent, el dia de Santa Creu, és l'indret d'on vindran, aquella anyada, els temporals i les pedregades.

El dia de Santa Creu es toca a temps, i si ve tempestat, d'aquell dia endavant es fa el mateix. (Ager.) A Poboleda es va a beneir el terme en una creu gòtica dels afores. Es diu que la pesta baixava de Cornudella i la creu la decantà, i no permeté que passés. De llavors endavant no hi ha hagut mai més pesta. El dia de Santa Creu es beneeix el terme. La mainada porta a beneir creus de fusta o de canya, cobertes de flors. (Cassà.) La benedicció del terme és la *benedicció del vent*. El vent que bufa a l'hora de la benedicció, durarà tot l'any. (Migjorn Gran.)

CRISTÒFOL (SANT). — El dia de Sant Cristòfol la gent es remullava en passar pels carrers. (Sant Feliu de Guíxols.) És costum d'anar a banyar-se al migdia; el que ho fa, no morirà ofegat. (Mora.) Quan cauen les dotze batallades del migdia, la gent s'apressa a travessar el riu (Poboleda) o va a berenar a vora mar (Eivissa.)

DONAT. — Home o dona que viuen en un santuari i en tenen cura per rebre i atendre els peregrins i visitants. (Mallorca.) Persona que s'obliga, a perpetuïtat, al servei d'una casa, sense estipendi i sota certes condicions.

ENCAMISADA. — Cavalcada, feta la vetlla de Sant Antoni amb els animals enflocats, en la qual els cavallers van en mànega de camisa, ben planxada i emmidonada. (Falset.)

ENTERRAMENT. — Al Llusanès es practica encara el pietós costum d'anar a portar a enterrar el mort els veïns o parents del difunt. A Cassà l'escolà que duu la creu dels enterraments porta una esquella penjada al coll.

ESTADAL. — Llarga candela que els favets regalen a alguna noia d'alguna família de posició, amb la qual, fent plecs i replecs, formen una capella per posar-hi una Puríssima de cera. (Manresa.)

ESTEVE (SANT). — Festa del sant protomàrtir i diada que se celebra l'endemà de Nadal. Gairebé totes les parròquies del Pla d'Urgell tenien la confraria de Sant Esteve, formada per tots els joves de la població, els quals elegien quatre majorals. Aquesta confraria donava esplendor a la festa de Nadal i a la festa major. El dia del sant patró feien festa solemne. Abans de començar-la es beneïa una coca immensa, ensucrada, feta d'una pasterada d'una quartera de blat mòlt. Aquesta coca, coneguda amb el nom de la *beneïta*, una vegada beneïda, era partida en petits bocins, i se'n donava un a cada assistent a la missa. La capella del sant s'adornava amb un salomó i amb rastres de neules de color. En fer l'adoració de l'Infant Jesús, un dels majorals tenia un gall en una safata, lligat; els adorants tiraven amb violència els cèntims al gall lligat, per commemorar l'apedregament de sant Esteve. Del gall mal ferit, i de vegades mort, se'n feia ofrena al celebrant de la missa. A la tarda, a la plaça, hi havia ball d'encant de coques i de torrons.

A Sant Feliu de Guíxols el dia de Sant Esteve és el dia de les estrenes. Els petits van a cercar-les a casa de llurs padrins, als quals feliciten, tot parant l'ample mocador, on han de recollir nous, ametlles i el tortell tradicional. La paperina de neules i els torrons formen part de les estrenes. Les gràcies dels fillols solien anar acompanyades del «— Per molts anys mos pogueu donar».

A Castellar i a Rajadell es balla el ball de sant Esteve o de la coca, que després es ven al més dient.

Aforismes:

«Per Sant Esteve,  
cada u a casa seva.»

«Per Sant Esteve,  
un pas de llebre.»

«Durarà de Nadal a Sant Esteve»:  
Es diu d'una cosa de poca durada.  
(Pineda.)

«L'endama de Nadal, Sant Esteve;  
a la casa on no hi ha pa,  
ningú no està alegre.» (Guimerà.)

FEBRER. — El segon mes de l'any.

Refranys:

«Avui febrer,  
demà Candeler.»

«Qui sembra al febrer,  
collita té.»

«Pel febrer,  
abriga't bé.»

«El febrer  
corre com un gos llebrer.»

Al febrer,  
lloga jornal·ler.»

Aigua al febrer,  
oli al graner.»

FESTA DEL BARRI. — A Boren, per les festes del barri, les noies, a la vetlla, preparen rams per tots els fadrins. El dia de la festa tothom va a ofici. Les nenes duen paners de flors i les coques, que, després de beneïdes, seran repartides a tots els assistents. Es conviden els parents a dinar, i a la tarda hi ha ballets populars.

FESTA DE LA CUCA. — Festa votiva que els pagesos dediquen a sant Isidre, perquè la cuca no pugi la cama del blat i xarrequi l'espiga. (Boren.)

FESTA MAJOR. — La festa del sant patró, o titular de la població.

Costums d'alguns indrets:

A Sant Feliu de Guíxols, a més dels balls, sardanes i regates, es feia la *cucanya* : El tercer o quart dia de la festa major, quan els envelats eren desfets, es feia sempre l'arbre cucanya, que era un pal de vaixell untat de seu i posat horitzontalment al mar. Els vaillets concursants hi havien de passar drets, sense caure, fins a arribar a heure la bandera plantada a l'extrem. El que hi arribava obtenia un premi : diners, pollastres, etc.; llavors la música tocava.

Al Montseny, el dia de la festa major, després de l'ofici, es balla la dansa.

CREMA DEL VERN. — La revetlla de la diada de Sant Segimon la mainada va a tallar un vern; el planta a la plaça, se li deixen llargs esterlocs i es volta de ginesta, que para un gran volt. Al vespre s'encén, i el jovent balla una sardana entorn del foc. (Viladrau.)

A les dotze de la nit de la vetlla de la festa major, un home passava, de casa en casa, donant el bon dia. (Ager.)

Al Vendrell, a la processó del dia de la festa major, es ballen els balls de santa Rosaura, els cercolets, diables, etc.

Per Sant Bartomeu, festa major d'Igualada, surten uns ballets típics d'Igualada : els cercolets, els nans, els bastoners, la moixiganga, els pastorets, etc., i fan evolucions al so d'un instrument.

A Bagà, la vetlla de Sant Esteve, abans de les completes, es fa el passant, en el qual el jovent, seguint el so d'una música, engega escopetades.

A Poboleda, el dia de la festa major, a la tarda, es ballen coques, vanos, ramellets, mocadors, etc. Abans es ballava una jota molt diferent de l'aragonesa.

A Guimerà, el dia de la festa major, es fa el cós de la cordera. A Mora, després de l'ofici, es va a la carretera a fer el cós dels animals. L'agutzil duu, al cap d'una llança, un pollastre, un conill i una ceba. Es fa el cós, i el primer guanyador obté el pollastre; el segon, el conill, i el tercer, la ceba. Els guanyadors en fan present a una persona benivolguda. A la tarda, a la plaça, es ballen coques, al compàs d'alegres jotes, i se subhasten uns cocs guarnits de flors. El que subhasta és l'encantador, i el que més en dona, balla la coca, tot sol, amb una noia. Els amics els obsequien donant-los caramels.

A Belltall, l'ajuntament, dies abans de la festa major, passa pel poble, fent la capta del blat, que després es ven a la porta de l'església. Del que se'n treu es paguen les despeses de la festa.

Refrany:

«Festes majors  
causen dolors»:

Per les moltes despeses que comporten i per les malalties ocasionades pel menjar massa.

(Borges, Guimerà.)

FLAMENC DE JULIOL. — El pleniluni de juliol. Els flamencs acostumen a portar malastrugança; però el més terrible és el flamenc de juliol. Els garrins que neixen en aquest flamenc es moren; si algun en viu, no arriba a bé. És impossible de salvar les llocades que neixen en aquest flamenc; si algun pollet en viu, queda cec. Tampoc es pot fer bugada en aquesta diada, perquè les peces es cremen. (Ripoll.)

GOIGS DE LES ÀNIMES (FER DIR ELS). — A les Borges hi ha el costum de fer dir en lloc dels salms, i a la porta de cementiri, els *Goigs de les ànimes*, que comencen : «Oh mortals i viadors...», el dia de Tots-Sants i el dia dels Morts.

ISIDRE (SANT). — El sant patró dels pagesos. La seva festa se celebra el dia 15 de maig. Per la vetlla es fan grans fogueres; la mainada salta el foc i canta:

«Sant Isidre de la pinya,  
sant Isidre llaurador:  
si n'anava a robar faves  
a l'hort del senyor rector.»  
(Llusanès.)

És interessant la relació que aquest sant té amb les faves. El dia de Sant Isidre és costum de menjar faves. La favada es fa amb faves a la *brutesca* o a la *gitanada*. (Dues Aigües.) Per San Isidre es mengen faves. (Tarragona.) A Castellvell, el dia de la seva festa, posen faves a les mans de la imatge del sant. A tots els indrets de Catalunya es posa, a l'agullada de la imatge del sant, les primícies dels fruits : espigues de sègol, d'ordi, de xeixa, etc.

«Sant Isidre botonat»:  
Es diu perquè porta el vestit molt cenyit.  
(Tarragona.)

A Ripoll, els pavordes de Sant Isidre, acompanyats de les pavordesses, de les banderes petita i gran i d'una orquestra, van a l'ofici. A l'hora de l'ofertori es dona un ciri guarnit a les pavordesses; antigament se'ls donava, també, un ventall, que a una cara hi havia la imatge de sant Isidre i a l'altra les eines de pagès. Del voltant penjaven deu borletes de seda de color. En sortir d'ofici la comitiva, amb banderes i música, donava un tomb per la vila, i es ballaven sardanes sota la casa del primer pavorde. A la tarda, després del Rosari, es ballava, sota la direcció del primer pavorde, el ballet, el contrapàs i altres balls típics.

Cançons populars:

«Sant Isidre, sant Isidre,  
sant Isidre llaurador;  
sant Isidre anava a missa

amb molta de devoció:  
un àngel per ell llaurava,  
mentre feia oració.» (Migjorn G.)

«A l'armari hi ha sopes,  
que són fredes com un glaç,  
que ni el gat les ha volgudes;  
no els hi trobaries pas?»

Aquesta cançó es canta a Sant Isidre. (Llofriu.)

JAUME (SANT). — És creença que sant Jaume, quan anava de romeu per Catalunya, es va clavar una espina al peu. A la nit li van sortir els àngels i la Mare de Déu amb fanalets encesos, i l'hi van curar. En memòria d'aquest fet, tota la mainada de Lleida i de Balaguer visita les capelles que té el sant en les dites ciutats, i canta:

«Sant Jaume de regalícia,  
sant Jaume de regaló.»

I va amb bombes de paper i amb candeles enceses a l'altar que aquest sant té al pati de l'Hospital de Lleida. Duu a les mans els primers raïms madurs de la temporada.

LA VETLLA DE SANT JOAN. — Dues nits de l'any tenen un singular encant : la nit de Nadal i la nit de Sant Joan; són dues nits dolces, dues nits santes, en les quals l'element sobrenatural hi ha posat tota la seva bellesa. Són les nits de naixença : la del Salvador del món i la del seu Precursor : l'una és tota humil i senzilla, voltada de la pobresa i de la fredor; l'altra, esplendorosa, voltada de plenitud. Són dues nits de bonaventura. És dolça la nit de Nadal, i tota amorosa, plena de suavitat i melangia; els estels la il·luminen i el foc de la llar humil la calenta; és una nit d'àngels i de somnis; aquesta nit té l'encís de la suavitat i de la placidesa.

En canvi, la nit de Sant Joan, quina nit de misteri! L'element diví i l'element misteriós es confonen; no són prous els estels del cel per il·luminar-la : li calen els llums de les grans fogueres per aclarir-la : és una nit de passió. És en aquesta nit que es revelen els secrets del destí i es poden veure els misteris.

Per això les noies de Ripoll, que volen saber l'ofici de l'home que ha d'ésser llur marit, trenquen un ou de gallina, i en tirar-lo dintre un gerro d'aigua, diuen aquesta oració:

«Sant Joan Baptista,  
apòstol i evangelista,  
per la virtut que Déu us ha dat  
feu sortir l'ofici  
del meu enamorat.»

Llavors es mira atentment, i amb una mica de bona voluntat es veu que la clara pren certes formes paregudes a eines de treball, i segons aquestes, serà l'ofici del futur marit. A Sant Feliu de Guíxols es fa una semblant cosa, i quan l'aigua és ben debatuda, indica l'ofici del futur marit : la forma d'un vaixell indica l'ofici de mariner.

A Ripoll, Figueres, Sant Feliu de Guíxols i altres indrets, es tiren tres faves sota el llit : una de pelada, una altra de mig pelada i una altra sense pelar. Se'n pren una : si surt la pelada, el futur marit serà pobre; si surt la mig pelada, el futur marit tindrà algun passament, i si surt la sense pelar, el futur marit serà ric.

Una altra pràctica : S'escriuen tres noms en tres papers, un dels quals noms ha d'ésser el de Joan. Després, ben caragolats, es tiren a l'aigua, també al punt de la mitja nit, i es diu l'oració transcrita més amunt. El nom que està escrit en el primer paper que es desclou és el mateix que tindrà el marit futur. Aquestes pràctiques són conegudes també de la nit de Nadal.

Si una noia posa, en aquesta nit, tres ametlles de casament sota el coixí, es casarà amb el jove que ella somii.

El primer jove amb qui topa una noia, a la matinada de Sant Joan, serà el seu marit.

A mitja nit de Sant Joan, el que es posa davant un mirall, i a les fosques, li surt la imatge d'aquell o d'aquella amb qui s'ha de casar. (Figueres.)

El nom del primer home que una noia troba, després de la mitja nit de Sant Joan, ha d'ésser, tard o d'hora, el nom del que serà el seu promès. (Sant Feliu de Guíxols.)

Diuen que la falguera grana al punt de la mitja nit de Sant Joan, i el que pot recollir d'aquesta grana té poder de donar seguicis a qualsevol persona que per a ell desitgi. (Ripoll.) La llavor d'aquesta planta, recollida amb una peça de roba, doblada en nou plecs, i al punt de la mitja nit, té virtuts meravelloses.

L'home que vol ésser ric surt per qualsevol camí, a l'hora de la mitja nit de Sant Joan, sense girar-se mai; i ha de portar tres gallines, una de les quals ha d'ésser negra. Les ofereix al primer que topa, i li'n demana un preu ben alt, perquè no les compri. Canvia de camí, i una altra vegada ofereix les gallines al primer home que topa; aquesta vegada, però, no en demana sinó un duro;

com que, és un bon preu, les hi compren; es fica el duro a la butxaca, i, d'aquell moment endavant, sempre n'hi tindrà dos, amb la condició, però, de no gastar mai el primer. (Ripoll.)

La nit de Sant Joan té una singular virtut remeiera, per això hi ha una sèrie de pràctiques supersticioses que curen de les berrugues. A mitja nit de Sant Joan se surt de casa clucat d'ulls, i, sense girar-se mai, un es dirigeix cap a una mata d'herba amb la qual s'ha de fregar les mans. Cal triar el lloc de dia, per no ficar les mans entre ortigues o argelagues.

Una altra pràctica per a curar del mateix mal consisteix a sortir, també, a mitja nit i portar cinc ginebrons per cada berruga que es té. El que fa l'operació se'n va a un camp, enterra els ginebrons i posa una pedra damunt el lloc on els ha colgat; a mesura que els ginebrons es podreixen, les berrugues cauen.

A Ripoll, alguns pagesos cullen falgueres abans d'eixir el sol, el dia de Sant Joan, i, molles de rosada, les donen als porcs per guardar-los de malalties. A Figueres és costum de rentar-se els peus abans que el sol surti en aquest dia, i a Cabanes, en aquesta hora, molts van a mar a banyar-se.

El que, aquesta nit, passa el cap pel cànem, li creix la cabellera. (Tortosa.) Per això mateix les noies d'Olocau, en aquesta nit, van a banyar-se els cabells. A Atzaneta hi ha la creença que la roba que es renta, la diada de Sant Joan, queda neta de tota taca.

La rosada del matí de Sant Joan té grans virtuts curatives. moltes persones, abans de sortir el sol, es passegen descalces per l'herba molla, amb el fi de prevenir-se contra les malalties.

Si el dia (o la nit) de Sant Joan els padrins fan passar tres vegades pel mig d'un plançó de roure, partit en dues meitats, una criatura esvinçada, aquesta curarà, si el roure continua vivint una vegada s'hauran enfaixat els dos esqueixos; i si el roure mor, la criatura no curarà. (Martorell, Veciana, Esterri d'Aneu.) A Dues Aigües per fer aquesta operació han d'ésser un Pere i un Joan, i han de dir al moment de passar: « — Toma, Pere. » « — Pren, Joan. »

A Llofriu les noies tenen costum de plantar esqueixos de clavell en veure el primer foc de Sant Joan; creuen que els clavells surten del color del foc. Si a la sortida de sol, el dia de Sant Joan, se sembren clavells, en surten de tots colors. (Marratxi.)

Les dones acostumen posar una gota d'oli a l'ull de les figues flors, perquè siguin madures el dia de Sant Pere.

A Ripoll la confraria dels Àngels acostumava, el dia de Sant Joan, d'anar a prendre la *bonaventura*, acompanyada d'orquestra, i compareixia a casa del pavorde de pagès a menjar sopes amb llet.

A Berga, després de l'ofici, a la plaça de Sant Joan, es balla el ball cerdà o ballet de Déu. Al vespre els traginers fan una passada amb atxes enceses i acaben amb el *tirabou*, que és ballat a cavall dels animals, pels més atrevits.

Valeri Serra i Boldú, en el seu *Calendari folklòric*, 175-176, encara conta altres costums i pràctiques de la revetlla de Sant Joan i del dia de la seva festa.

El tirar una cabeça d'all's al foc de Sant Joan i el menjar-se-la cuita, cura del mal de ronya.

S'usa de la cendra dels focs per curar-se els peus.

A les dotze de la nit es cull una malva, es penja a les golfes i s'emmusteeix, esperant que vingui la vetlla de la de Nadal, per tornar obrir-se, al punt de les dotze.

Se sol collir una floravia i se la penja en els estables perquè les bèsties no tinguin mal de ventre.

L'anomenada *herba de sant Joan* (*santjoans*, *flors de Sant Joan*), collida abans de sortir el sol, es posa en una ampolla d'oli (*oli de Sant Joan*) i, després que s'ha tingut quaranta dies a sol i serena, resulta un bàlsam o oli per curar els talls o matxucaments.

Abans d'eixir el sol es lliguen vencills a les rames i als troncs de les nogueres, perquè les nous no es corquin, o no surtin fallades.

Si se sembren cols el dia de Sant Joan, neixen en vint-i-quatre hores.

Si es planta un plançó de figuera, que tingui mostra de fruit, l'arbre posa arrels i viu, i les figues de la mostra es conserven i maduren.

El dia de Sant Joan, a l'eixida de sol, tots els joves es renten. (Morella.) Aquest dia és l'assenyalat per penjar les esquelles grans al bestiar gros i al de llana. (Santa Eulàlia de Puigoriol.) És, també, el dia indicat per dur les ovelles a muntanya, així com el de Sant Pere és l'indicat per dur-hi les vaques. (Bagà.) En el terme de Cabanelles (Sant Martí Saserra) existeix encara un costum relacionat probablement, com el dels focs, amb les festes

paganes del solstici d'istiu, que consisteix a plantar, a mitja nit, el *ram santjoanenc* a la porta forana de la casa. El dit ram és fet d'un manat de flors d'*herba de sant Joan* o *pericó* (*dripericum perforatum*), posades en forma de creu. (Lladó.) Per la diada de Sant Joan (i també de Sant Pere), tota mestressa de casa procura retirar un tió encès procedent de les *falles* (fogueres) fetes al carrer per la mainada, i el colga, encès, a l'hort. Amb això s'evita que es propaguin els cucs i tota mena d'insectes que perjudiquen les hortalisses. (Esterri d'Aneu.)

A la vetlla de Sant Joan s'encén el *foc de Sant Joan* per tots els indrets de Catalunya, Mallorca, València i Rosselló. El foc de Sant Joan s'encén, segons tradició, en record del naixement del sant precursor. Es diu que les dues cosines havien pactat que, quan santa Elisabet estaria pròxima a donar a llum, encendria una gran foguera a la muntanya més alta de Judea, perquè, en veure-la la Mare de Déu, s'afanyés a anar a assistir-la. Durant la foguera es toquen corns, xiulets, esquelles i es tiren escopetades.

Hi ha el costum de saltar el foc i de cantar:

«Sant Joan, bon sant;  
sant Pere, bon home:  
més ho és sant Llop,\*  
que ho atipa tot.»

(Centelles.)

És creença que el que salta el foc queda curat de ronya; i si no en té, l'en guarda. Tot saltant el foc també es canta:

«Foc de sant Pere,  
foc de sant Joan:  
a en X...  
feu-lo fer ben gran.»

(Savallà.)

O bé:

«Sant Pere, bon home;  
sant Joan, bon sant,  
gardeu-nos de ronya  
a tots els cristians.»

(Bellpuig.)

Amb la variant:

«... gardeu-nos de ronya  
i de tot mal.»

(Maldà.)

\* Sant Llop és el patró de Centelles.

«Foc de sant Pere,  
foc de sant Joan:  
foc de tots los sants.»

(Bellpuig.)

Es conta que mai no s'ha pegat foc a cap casa ni paller, durant la revetlla de Sant Joan. Sembla que els focs siguin una crida per prendre la bonaventura la següent matinada. Entorn del foc, donant-se les mans petits i grans, es canta i balla la *clavellineta*, tot puntejant i rodant:

«Qui la ballarà,  
la clavellineta,  
qui la ballarà  
seva serà.  
Punta peu,

girat de seu,  
la primera balladora  
que tinc per la mà.  
Taralaralà,  
taralaralà.»

Comencen cantant amb pausa, i quan són a la primera balladora, van de pressa. (Organyà.)

La fadrinalla i els nens rondon pels carrers, salten els focs, fan la sardana al seu voltant i canten:

«Sant Joan, bon sant;  
sant Pere, bon home.»

És costum de coure pomes a la foguera de la vetlla de Sant Joan. (Botarell.) La gent s'hi remulla amb xeringues i galledes d'aigua. (Vimbodí.) Aquesta foguera és coneguda amb el nom de *gala-gala*.

A Manresa la mainada canta també al voltant del foc:

«La nit de Sant Joan,  
n'és una nit molt alegre,  
els companys m'estan dient:  
"— Joan, perquè no t'alegres?"  
Com me puc alegrar, jo,

si han casada l'amor meva?  
L'han casada lluny d'ací,  
que per mi n'és un desterro;  
l'han casada a Sant Magí,  
que per mi n'és un desterro.»

A Pineda és balla la sardana al voltant del foc. A Artesa al vol del foc s'organitzava, fins ara, el ball rodó, en el qual prenen part homes, dones i criatures, tot cantant:

«Si en voleu oir  
cançoneta nova,  
jo us la diré  
d'una gran minyona:

Raimundeta, adéu,  
Raimundeta hermosa!  
D'ençà que la casen,  
nit i dia plora.

No ploros, Raimunda,  
que encara no és hora.  
" — Dijumenge vinent  
me'n duren les joies:  
sabata amb taló,  
la mitgeta groga,

faldellí vermell  
tallat a la moda,  
mantó i cireneu  
a tall de sinyora."  
Raimundeta, adéu,  
Raimundeta hermosa!»

També es canta:

«Papallona, papallona,  
no juguis vora del foc:  
amb gent que no tingui seny  
no hi vulguis tenir cap joc.»

Cap de les pràctiques de la vetlla de Sant Joan, no té l'encant i la bellesa de les falles i dels fallaires.

A l'entrada de fosc, a l'alt Pallars, s'encenen les falles, que són tanys de pi, posats a assecar al sol i serena, de l'any anterior ençà, i que estan ataxonats de teies seques. Els joves dels pobles que volten la Vall d'Aneu, les baixen enceses, a tot córrer, de dalt la muntanya cap a Esterri. Les falles es veuen des de deu o dotze pobles de la vall, els quals també les encenen. En arribar els fallaires a la plaça, encenen el foc de Sant Joan. Nois i noies, agafats de les mans, volten el foc i canten tota mena de cançons, especialment les pròpies de la festa. De vegades, és un el que canta, una cobla dictada per ell mateix, la qual va dirigida al batlle, a una noia, etc. Altres vegades aquesta cobla és una sàtira festiva i de bona llei:

«Sant Pere va per la costa,  
sant Joan va pel desert...  
Valga'm Déu, Santa Maria,  
si tot lo món se perd!»

«Aquesta nit encenen falles,  
aquesta nit de Sant Joan;  
aquesta nit collim les roses  
del roser de sant Joan.»

«Fadrinets, sortiu en dansa,  
els de vila i forasters,  
que la cançó que ara canto,  
per tots els fadrinets és.»

«Fadrinets, sortiu en dansa,  
los que esteu per a dansar:

fiqueu-vos entre dos noies,  
agafeu-les per la mà.»

«Aquesta nit encenem falles,  
aquesta nit, alegrement;  
diguem tots : Alabat sia  
lo Santíssim Sagrament!»

«Ací dalt de la muntanya  
cullen roses i clavells  
per enramar la custòdia  
del Santíssim Sagrament.»

«Una gràcia li'n demano,  
senyor batlle, regidor,  
que mos deixeu tenir musica  
per nostra festa major.»

«Ací dalt de la muntanya  
lo cucut hi ha cantat;  
quan les cabres faran llana  
les dones faran bondat.»

«Ací dalt de la muntanya  
jo no sé què em faran fer,  
si em faran ratllar formatge  
o picar sal al morter.»

«Tot passant pel pont de Ruda  
a Déu m'encomanaré,  
a sant Antoni de Pàdua  
i a la Verge del Roser.»

«No tinc gràcia en el cantar,  
ni en el festejar tinc ventura;  
així, me n'apar que só  
com la nit que no té lluna.»

«El dia primer d'abril  
pensava collir una rosa:  
en les mans sols m'ha quedat  
una espina dolorosa.»

«Donzelleta agraciada,  
el mal viure que teniu:  
de nit passeu la bugada  
i en sent de dia dormiu.»

A Sort, en canvi, es canta una altra cançó de fallaires, per cert ben exquisida en la melodia i en la lletra:

«Esta nit se fan les falles  
de sant Pere i sant Joan.  
*Ditxoses* de les donzelles,  
quina alegria tindran!

Qui la ballarà,  
la clavellineta;  
qui la ballarà  
un pom d'or n'haurà.  
— Jo la ballaré,  
la clavellineta;  
jo la ballaré,  
més diners n'hauré.  
— Balli-la vostè,  
senyora X...,  
balli-la vostè,  
que l'en balla bé.

(*Es repeteix cada dues o tres estrofes.*)

Esta nit se fan les falles  
de Sant Pere i Sant Joan;  
esta nit se fan les falles  
que per tot lo món s'hi fan.

Sant Pere era bon home,  
sant Joan era bon sant;  
doneu-nos pa i violes  
i tot lo que us demanam.

Veniu, veniu a la falla,  
fadrinets del rededor,  
que les roses en floreixen  
a la nostra resplendor.

Ací dalt de la muntanya  
tot lo bé de Déu hi és:  
les roses, de quatre en quatre,  
i els clavells, de tres en tres.

No em doneu falses mirades,  
galant jove: no en vull cap;  
me les haguéssiu donades  
quan vos duia amistat!

Al matí de Sant Joan  
totes les flors tenen virtut;  
també aquelles donzelletes  
que als malalts donen salut.

Quines mans n'hi té més blanques  
el nostre senyor rector;  
quines mans ni té tan blanques  
per alçar Nostre Senyor!

Dalt el cel té la cadira  
reverend mossèn Joan;  
dalt el cel té la cadira  
davant de l'Esperit Sant.

Entre muntanya i muntanya  
ha florit lo gessamí;  
sinyora com la... *Maria*  
no n'hi ha en tot, per ací.

Una armada en vol fer el rei;  
soldats n'envia a buscar.  
Ací hi ha lo sinyor *Pere*  
que el deman per capità.

Les escales té de plata,  
don Josep al seu castell,  
les escales té de plata,  
que ni el rei les té com ell;  
les escales té de plata,  
les culleretes, d'or fi;  
les estovalles, de seda,  
i els tovallons, de setí.

— Senyor X..., tregue l'espasa,  
que hora és de pelear;

si vostè surt en campanya  
la batalla guanyarà.  
— L'espasa prou la treuria,  
si no que no tinc valor;  
com l'espasa és petiteta,  
no m'atreveix lo meu cor.

Que contenta està la reina,  
de tenir tan gran persona!  
Aquí està X... X...  
que li'n defensarà la corona.»

A Ager, la vetlla de Sant Joan, s'encenen els focs pels carrers. Les noies es donen les mans, fent la dansa, i canten cançons, alludint a una d'elles:

« — A la dansa me'n só entrada  
per a cançons a cantar:  
quina serà la primera?  
Llicència en vull demanar:  
a qui la demanaré?  
A X...,  
que és la flor d'aqueix carrer.»

La noia contesta:

« — Llicència m'heu demanada,  
la flor de l'enteniment;  
llicència m'heu demanada:  
us la dó lliberalment.»

Refrans:

«De Sant Joan a Nadal,  
mig any cabal.» (Urgell.)

«Bon Sant Joan et do Déu;  
si no pots menjar, beu.»  
(Urgell.)

«Sant Joan i Sant Martí,  
que nos guardin de verí:  
Es diu abans de beure aigua en una  
bassa o en una font.

(Migjorn Gran.)

«Per Sant Joan,  
tot se fa gran.»

«Per Sant Joan,  
el riu demana carn»:  
Vol dir que és temps de banyar-se.

«Per Sant Joan,  
l'ou endavant.»

«No totes les pagues cauen per Sant  
Joan i per Nadal, que algunes en  
cauen entre any.»

«No totes les peres cauen per Sant  
Joan, que algunes en maduren  
per Sant Pere.»

(Manresa.)

SANT JORDI. — La festa del gloriós patró de Catalunya i de la Cavalleria. Si a Catalunya hem perdut l'ordre de cavalleria de

sant Jordi, la tradició popular ha conservat el culte al gloriós sant cavaller fins als nostres dies. Els rituals de les diòcesis catalanes, impresos en els segles XVII.<sup>e</sup>, XVIII.<sup>e</sup> i començos del XIX.<sup>e</sup>, assenyalen la festa de sant Jordi, patró de Catalunya, com doble major de primera classe, amb octava. En les parròquies de muntanya, per ésser dia de mitja creu, la gent pagesa no falta a missa, i a la Seu de Vic encara avui el capítol fa solemne processó pels carrers de la ciutat en honor del gloriós sant Jordi. La bella creu processonal, els vestits canònics purpurats, les capes vermelles amb l'or daurat i relluent pels raigs del sol i el bell cant de l'himne a sant Jordi pels més vells carrers de la ciutat de Vic, evoquen dies gloriosos de la nostra terra.

Al costat del culte litúrgic al nostre sant patró, hi ha una manifestació popular del culte, humil, senzilla i plena de poesia: Són les roses de sant Jordi.

La pietat nostra sent una devoció predilecta per les roses. La nostra Pasqua és la *Pasqua florida*, així com Cinquagesma és la *Pasqua granada*; i en saludar a la Verge Maria, joiosa pel seu Fill ressuscitat, li cantem:

«Gran delit vos presentava  
vostre Fill ressuscitat,  
amb cinc roses que portava  
en les mans, peus i costat...»

En Valeri Serra i Boldú, en el seu preciós *Llibre popular del Rosari, Folklore del Roser*, 182, diu que «encara és vivent el costum d'alguns pobles que reparteixen (roses beneïdes) en ocasions determinades.

A Lluçmajor, el dia del Roser de maig, a l'hora de l'ofertori de missa major, a tot aquell qui lliura una almoina li donen una rosa beneïda.

Al poblet valencià de Sagar ho fan igualment pel Roser de maig i d'octubre.

A Canyameler fan la festa de les roses al maig, i en la Comunió general, juntament amb el pa dels Àngels, donen una rosa beneïda.

A Solsona se celebra la festa de la Rosa el primer diumenge de maig, com solen fer-ho a Vic i Gurb, anant en processó a una

ermita o santuari llunyà; quan hi arriben canten un ofici, beneeixen i distribueixen les roses, i després retornen a ciutat cantant el Rosari.

A Mataró, el dia del Roser de maig, allà al caient de la tarda, se celebra una processó, i s'obsequia a tots els sacerdots i confreres que hi assisteixen amb un pom de roses beneïdes.

A la Metropolitana Catedral de Tarragona, després de la funció litúrgica del dia del Roser de maig, se celebra una funció a l'altar del Roser, i quan és finida es beneeixen roses, i les rumbegen tots els fidels quan surten de l'església.

A Tortosa, en el mateix dia, ... celebren la festa de les roses; ço és, beneeixen rosaris i roses, i seguidament de repartides s'organitza una processó que dona la volta pels claustres de la Seu. Tots els homes que hi assisteixen porten a l'una mà el ciri i a l'altra el pomet de roses beneïdes.

Un altre dia assenyalat per la benedicció de les roses és el dia de Sant Ponç, 11 de maig. A Centelles i a Llofriu (Empordà) hi ha el costum de beneir roses i esfullar-les per les cambres de les cases.

«A Tàrraga, el dia de Sant Jordi, al matí, fins ara fa pocs anys, la comunitat parroquial anava en processó al carrer d'En Claret, i es parava davant la casa que eixampla el carrer, on, empotrada a la paret d'una d'elles, hi ha la imatge del sant patró de Catalunya en típiques rajoles de València.

Aleshores les noies del carrer, ben endiumenjades, s'avançaven a oferir un pom de flors a cada comunitari; seguidament continuava la processó a l'església parroquial, i, en arribar-hi, començava l'ofici.»\*

La popularitat de les roses beneïdes queda comprovada per les oracions de la benedicció de les mateixes registrades en tots els nostres rituals.

El dia de Sant Jordi es fa aplec a la Vall de Santa Fe (Montseny) i a l'ermita de Sant Jordi de Folgaroles. (Vic.) Comencen en aquesta diada les peregrinacions dels pobles d'Urgell al santuari del Tallat, i duren fins als últims de maig. A Guimerà s'adorna la imatge del sant amb espigues de la collita. Per Sant

\* VALERI SERRA I BOLDÚ, *Calendari folklòric d'Urgell*, 123.

Jordi es fan les processons dites de la *lleganya*. (Botarell.) A Eivissa canten la següent cançó de sant Jordi:

«Anem, anem, atlotetes,  
la primavera ha arribat,  
i els camps tots plens de floretes  
nostre cor han alegrat.

Anem de pressa, atlotes,  
i veureu sa processó,  
a joves i pagesetes  
que hi van de cada cortó.

A Sant Jordi estan de festa,  
totes hi haurem d'anar,  
perquè sa gent removeta  
cada any ho deu celebrar.

Portarem bon berenar,  
cantarem dolces cançons;  
hem d'anar veure ballar  
i també rifar flaons.

Que molts anys amb alegria  
puguem venir, si convé,  
i ara, gloriós Sant Jordi,  
direm fins a l'any que vé:  
si em donau salut i vida,  
jo us promet que tornaré.»

Aforisme:

«Per Sant Jordi  
espiga l'ordi,  
i si l'ordi no fuig,  
fuig tu:»

Per Sant Jordi l'ordi és gros i el  
vent el mou, i fa un onejar que  
sembla que fugi. (Guimerà, Mora.)

«Si no plou per Sant Jordi,  
tururut ordi.» (Guimerà.)

«Per Sant Jordi  
espiga l'ordi;  
per Sant Marc,  
és massa tard.» (Vic.)

«L'aigua per Sant Jordi  
és bona per l'ordi.»  
(Guimerà.)

El dia de Sant Jordi, en anar-se'n al llit, es pren una rosa blanca i es posa sota el coixí. Després es diu:

«Rosa blanca, rosa d'amor,  
per la virtut que Déu t'ha donat,  
fes-me somniar l'enamorat.»  
(Figueres.)

JOSEP (SANT). — La festa de l'espòs de la Mare de Déu. S'escau el dia 19 de març. La vetlla de Sant Josep s'encenen les falles. (Burriana.) En aquest dia es fa una processó. Es beneeix el terme, rams d'olivera, llorer i flors, i se'n pengen alguns rams a les finestres i balcons. (Vinaròs.)

## Refransys:

«De Joans, Joseps i ases  
n'hi ha per totes les cases.»

«Per Sant Josep és menja mató.»  
(Valls.)

Quan, a mig mes de març, alguna fredorada forta mata la flor dels ametllers, es diu que sant Josep és menja les ametlles. (Borges.)

SANT JOSEP DELS GOIXOS. — El diumenge que segueix el de la Mare de Déu de les roses és dedicat a sant Josep. Es fa processó, en la qual es porta la imatge de sant Josep sota un tabernacle de flors, sostingut per quatre columnes, els capitells de les quals estan formats per goixos d'espigues de blat. (Migjorn Gran.)

«Sant Josep se'n va a segar  
a l'horteta de santa Anna.  
En sent que era a mig camí,  
ou cantar una cigala.  
"— Cigaleta, fuig d'aquí,  
sinó et tiro una pedrada."  
De tant mal que li ha fet  
li ha trencat la una ala.  
Vinguin metges i barbers  
per a curar la cigala;

vinguin set dotzenes d'ous  
per a fer-li una estopada,  
una talla de llençol  
per a fer-li una mortalla.»

«Mena, minyó, minyonet, mena;  
mata'm un poll que tinc a l'esquena;  
mata-me'l bé, que encara rosega.»

(Poboleda.)

LES LLEDÀNIES. — Són les processons que es fan els tres dies abans de l'Ascensió per impetrar la benedicció del cel sobre les collites. Es canten les lletanies.

## Refransys:

«Abans de l'Ascensió,  
un dia carn i altre moltó;  
altre, gallina, que és més bo,  
i tres dies de processó.»

(Igualada.)

«El dilluns, al Castell;  
el dimarts, al Pedró;  
el dimecres, al Prat,  
i el dijous, a Torelló.»

(Besora.)

Les lletanies són conegudes per les *processons de la cuca*. La gent que hi va, en lloc de respondre *ora pro nobis*, diu *mori la cuca!* (Vic, Ripoll.) Els dies de les lledànies no es pot cavar ni entrecavar les plantes de l'hort, perquè s'omplen de pugó. (Manresa.)

LLUC (SANT). — La festa d'aquest sant evangelista se celebra el dia 18 d'octubre.

## Refranyes:

«Per Sant Lluc,  
la castanya salta del pelluc,  
i al cap de nou dies,  
a fira la duc.»  
(Peratallada, Llofriü.)

«Per Sant Lluc,  
sembra, pagès,  
mullat o eixut.» (Pineda.)

«Per Sant Lluc,  
sembro, si puc.» (Pineda.)

LLÚCIA (SANTA). — És la santa advocada per curar el mal dels ulls. La seva festa se celebra el dia 13 de desembre. Les modistes celebren, en aquesta diada, llur festa. A Tortosa, a la porta de l'església on es fa la festa (la del Seminari), es venen neules; i, quan es capta, durant la missa, l'escolà dóna una neula a cada persona que fa caritat. A Igualada, a l'església del Roser, on es fa la seva festa, es reparteixen pans beneïts als ceguets i malalts de la vista; són els pans de Santa Llúcia. A Sant Feliu de Guíxols el degà dels sastres presidia la festa de Santa Llúcia, i, a la tarda, es feia aplec a l'església del Remei de la Vall d'Aro. També hi havia aplec a l'ermita de Santa Llúcia de l'Arbós (Sant Pol de la Bisbal) i a la capella de Santa Llúcia, prop de Vilamalla (Figueres).

A Palamós es canten els següents goigs:

«Entre verges portentosa,  
entre màrtirs celebrada,  
Llúcia, del Senyor esposa,  
sigueu la nostra advocada.  
De la Ganga en eixa ermita  
sou per dar vista, Senyora;

sant remei pel qui us visita,  
pel devot que eix bé us implora.  
Vostra intercessió famosa,  
per quants ha estat celebrada!  
Llúcia, del Senyor esposa,  
sigueu la nostra advocada.»

Els goigs de Santa Llúcia de Puigmal acaben així:

«Sant Ponç i sant Salvador,  
sant Joan i Vallfogona,  
Ridaura i Sant Pere, dóna  
vostra mà ajuda i favor;  
deslliureu a tots de mal,

puix són vostres a tota hora.  
Puix per gràcia celestial  
sou dels ulls conservadora,  
sigueu nostra protectora,  
Santa Llúcia de Puigmal.»

## Refranyes:

«Santa Llúcia de Puigmal,  
tretze dies per Nadal.»

«Santa Llúcia la bisbal,  
tretze dies per Nadal.»

Amb la variant:

«De Santa Llúcia a Nadal,  
tretze dies per igual.» (Llofriü.)

O bé:

«... tretze dies de cabal.»  
(Guimerà.)

Aquests refranys són anteriors a la reforma gregoriana del calendari, com també ho és el que segueix:

«Per Santa Llúcia,  
un pas de puça.»

Amb la variant:

«Per Santa Llúcia, creix lo dia un pas de puça.» (Vinaroç, Cabanes.)    «Per Santa Llúcia, minva la nit i creix lo dia.» (Migjorn Gran.)

Oració:

«Santa Llúcia gloriosa  
em tregui aquesta busca de l'ull,  
que suara l'hi volia,  
i ara no l'hi vull.»

«Santa Llúcia de Buscaroles,  
l'ull endins i sa busca enfora;  
santa Llúcia de Montserrat  
que me la tregui ben aviat.»

LLUM. — Festa commemorativa, que es fa a Manresa, el dia 21 de febrer, de la vinguda misteriosa de la llum a l'església del Carme a l'any 1345.

«Per la Llum,  
bufetada al llum.»  
(Manresa.)

MACIÀ (SANT). —

«Per Sant Macià,  
posa el cuc a avivar.»  
(Mora.)

MAGÍ (SANT). — La festa petita de Tarragona. Per la vigília surten els gegants i els nans, que van a rebre l'aigua de sant Magí, la qual arriba en dos barrals, portats per un mul. Segueixen, després, els carros, guarnits amb canya verda i rama, que han anat a Sant Magí a cercar l'aigua, i passen per la ciutat acompanyats d'una orquestra, la qual, si és dolenta, és anomenada *pedaçots*. L'endemà es diu una missa, a les quatre del matí; hi assisteixen els pescadors del Serrall, que en eixir compren síndries. (Tarragona.)

MALEIR LA CUCA. — Nom que els pagesos donen a la benedicció del terme, el dia de Santa Creu, o a les processons que es fan per les lledànies o pregàries d'abans de l'Ascensió. (Borges.)

MANADA. — Els manats de palla de les espigolaires, després de fer caure el gra, retorçats i encesos per la canalla, la vetlla de Sant Joan. (Borges, Balaguer.)

MARC (SANT). — Festa de l'evangelista que duu aquest nom. Al matí hi ha processó de lledànies. (Catalunya.) Sant Marc no pot dejunar : la seva festa s'escau, sempre, fora de Quaresma. (Migjorn Gran.) En aquesta diada se sortegen els càrrecs del Dijous sant de l'any vinent. (Terrassa.) A l'ermita d'aquest sant, situada al Pireneu, a la vigília de la seva festa s'encenen, al voltant de l'ermita, tants focs com cases de pagès hi ha al terme de Bagà. A Berga, al matí, es fa processó al santuari de Queralt, que, en arribar, és rebuda pels regidors amb brandons encesos. En eixir de missa els regidors serveixen coca i xocolata desfeta als assistents a la processó. Al Pla de Bages es beneeixen panells de sant Marc, que guarden de febre, de dolor i ajuden les parteres. Posats en canons, i penjats pels arbres, preserven els camps de tota mena de danys. A Menorca, per Sant Marc, se sembren les síndries primerenques.

MARE DE DÉU DELS ÀNGELS. — És la patrona de la vila de Sant Feliu de Guíxols, i s'escau al segon dia de la festa major.

MARE DE DÉU DE LA BONA NOVA. — Es dona aquest nom a la Mare de Déu del claustre de la Seu de Tarragona. Té aquest nom perquè, duta de Roma per un canonge, en fer-ne remesa digué: «— Us porto una bona nova.»

MARE DE DÉU DEL CARME. — És la festa dels carmelitans; se celebra el 16 de juliol. En aquest dia hi havia el *correpomes*, que consistia a posar a les portes, galledes plenes d'aigua, amb algunes pomes en surada. La quitxalla havia de passar sense aturar-se, i mirar d'arreplegar-ne alguna amb el *correpomes*, que era una canya esberlada d'un cap, amb les berles separades mitjançant un tros de suro, o de fusta, rodó. S'havia d'introduir a l'aigua i enastar alguna poma. (Sant Feliu de Guíxols.)

MARE DE DÉU DE L'EMPENTA. — Dita popular aplicada a les dones o noies que per res s'espanten. (Palamós.)

MARE DE DÉU DE L'ESPERANÇA. — És la festa de l'expectació

del naixement del diví Infant; es diu Mare de Déu de la O per raó de les antífones de vespres, que, durant aquests dies, comencen amb una O. A Tarragona se la coneix per *santa Esperança*; a Pineda, per la *Mare de Déu de l'Alegria*, i, a Berga, per la *Mare de Déu de la Guia*. Per aquesta diada, i a la una de la tarda, a Bagà, comencen a repicar les campanes, i fins al dia de Nadal es fa igual repicó, a la mateixa hora. A la Vall d'Ager, quan al cor de la Colegiata es cantava l'antífona de la O, les campanes tocaven, i per tota la vall se sentia aquesta lloança: «— Que sigui beneïda i lloada la santa nit de Nadal.» Les colles de plegadors i de plegadores la repetien per tota la vall.

A Cassà és coneguda per *Mare de Déu de les Sogues*, perquè, segons tradició, hi havia els pobles veïns apestats, i, en voler entrar la pesta al poble, la Mare de Déu, baixant del seu altar, anà al campanar a tocar les campanes, i la pesta no va entrar. L'endemà la van trobar que tenia a les mans les cordes de les campanes.

MARE DE DÉU DE LA FARIGOLA. — La festa de l'Anunciació, que s'escau al 25 de març. En aquesta diada la gent de Calella sol sortir a collir farigola.

MARE DE DÉU DE LA GRÀCIA. — La festa del naixement de la Mare de Déu. S'escau el dia 8 de setembre. (Migjorn Gran.) És coneguda, també, per la *Mare de Déu dels Missatges*, perquè en aquesta diada es renovent els contractes dels llogats.

MARE DE DÉU DE MARÇ. — És la festa de l'Anunciació de la Mare de Déu. Passada aquesta festa, les violes perden tota l'olor. (Palamós.)

MARE DE DÉU DE LES ROSES. — És la festa del Roser de maig. (Cat., Bal.)

MARE DE DÉU DE SETEMBRE. — La festa de la nativitat de la Mare de Déu. A Viladrau és festa major, i, a la tarda, els pavor-des i pavordesses ballen el ball del ciri. A Vallfogona (Ripoll) es balla el ballet i el contrapàs. A les Llosses, i a tot el Llusanès, les pavordesses de la Mare de Déu obsequien amb bells rams de flors i moraduix a tots els que tiren una caritat a la bacina.

MARE DE DÉU DE JESÚS. — És la festa major del poble de Jesús, que se celebra el dia 8 de setembre. (Eivissa.)

MARGARIDA (SANTA) i MAGDALENA (SANTA). — La festa d'aques-

tes dues santes, que s'escau pel juliol, amb un dia de diferència, la qual ha donat lloc al següent proverbi:

«Per Santa Margarida,  
l'avellana mitja;  
per Santa Magdalena,  
l'avellana plena.»

MARINA (SANTA). — Aquesta santa és molt popular i molt venerada a Tarragona. A Mora, en aquesta diada se sembren els fesols d'enasprar.

MARTÍ (SANT). — La festa del sant cavaller i bisbe de Tours, que se celebra el dia 11 de novembre. Als volts d'aquesta festa sol fer uns dies agradables i benignes, coneguts per *estiuet de sant Martí*.

Refranyis:

«Per Sant Martí,  
tapa la bota del bon vi.» (Llofriu.)

«Per Sant Martí,  
la pinya cau del pi.» (Vic.)

MERCÈ (EL LLEÓ DE LA). — No hi ha cosa més conservadora que la tradició d'un poble, ni hi ha cosa més arbitrària que el creure que aquesta pot haver desaparegut amb uns anys d'enso-piment o de quietisme involuntari. La tradició literària del català clàssic s'ha conservat admirablement en la llengua del Ritual, en les fórmules dels contractes matrimonials, dels testaments i de tot acte solemne del qual donava fe el rector de la parròquia. Aquest esperit conservador es revela d'una manera admirable en el vocabulari d'una llengua.

El culte dels déus pagans sembla que ací no hauria d'haver deixat cap supervivència; però, examinant detingudament algunes paraules del nostre lèxic, podem demostrar certes reminiscències d'un culte a divinitats paganes. Els llinatges *Salvà*, *Salvans*, que també són noms de masia, ens recorden el culte al déu Silvanus, protector dels boscos. La *geneta*, animal salvatge de Mallorca, ens conté el record del nom i del culte de Diana, la deessa protectora dels caçadors.

En el temps de la formació dels pobles de l'Europa occidental, en els segles VIII, IX i X, dominava en tot el món civilitzat l'ideal de l'alliberació dels pobles cristians subjectats a la mitja lluna. De la tomba dels reis carolingis, de l'abadia de *Saint Denis*, partia

la *via compostelana* cap a Sant Jaume de Galícia, travessant París per la *rue Saint Jacques*, i la França de dalt a baix per Brioude, Sant Gil de Provença, Sant Guillem de Narbona, Tolosa, Roncevals, Astorga i Compostela. D'aquesta famosa *via compostelana* prengué nom la *via làctea*, que encara avui és de tothom coneguda per *carretera* o *camí de sant Jaume*.

Marmoutier, prop de Tours, fou el bressol de la vida monàstica de la França del nord i del migdia. Sant Martí, cavaller i frare, hi encarnà admirablement l'esperit de l'època medieval. Per això fou tan gran la seva popularitat per tot França<sup>1</sup> i pobles de la Marca Hispànica, en molts dels quals, després d'ésser reconquistats, el prenien per patró. El patronatge d'aquest gloriós sant, i la ferradura enclavada a la porta dels temples que li eren dedicats, motivà, probablement, que el bell arc iris, destriament de la llum quan cessa la pluja, fos conegut amb l'escaient nom d'*arc de sant Martí*, igual que en els pobles de Savoia i de la Suïssa francesa. A les regions del Jura i Côte d'Or, on és popularíssima la figura del gran abat de Clairvaux, és conegut per *courron de saint Bernard*; i a les regions del nord de França, cap al Pas de Calais, on la gran figura de sant Miquel domina les ciutats (com totes les del nord d'Europa), el nostre *arc de sant Martí* és conegut per *arc saint Michel*.

Les grans epopeies dels segles VIII, IX i X tenen un complement en les dels segles XIII i XIV. Pels hospitals de la *via compostelana* es pogueren elaborar les admirables llegendes franceses i castellanques. Pels camins de la mar on es desenrotllà la gran epopeia catalana no hi ha hospitals ni hi passen pelegrins per a elaborar-hi les grans llegendes. D'ací ve que les nostres epopeies siguin senzilles *cròniques*. Però tenim grans herois i sants prodigiosos, les vides dels quals són un teixit de belles gestes.

L'Ordre mercedària és l'ànima de les grans empreses del rescat i l'alliberació dels cristians presoners a l'altra part dels mars. De tots els sants mercedaris es contenen miracles en el mar. Per això no és d'estranyar que els mariners catalans hagin tingut en tots temps una forta devoció a la Mare de Déu de la Mercè.

\* Anys enrera es comptaven a França unes 3,660 esglésies dedicades a sant Martí.

Ningú com la gent de mar no coneix les grans immensitats del cel blau i de la mar blava : per això la seva nomenclatura dels estels i dels vents és preciosa. Demanant a un mariner de la Costa de Llevant (Torroella) el nom de les constel·lacions i dels estels, vaig poder constatar que l'estel del dia (Venus) era anomenat a l'Empordà, a Torroella de Montgrí, *el lleó de la Mercè*.\*

Tal com els noms de sant Jaume i de sant Martí, la fe del nostre poble ha escrit el nom de la Mare de Déu de la Mercè en els estels. Per això, molt encertadament, és invocada pel poble fidel:

«Ave Maris stella,  
Dei Mater alma.»

MINERVA. — 1. La festa major de Sant Sadurní de l'Empordà.  
2. La confraria del Santíssim Sagrament, que fa festa amb exposició, missa solemne i processó tots els tercers diumenges de cada mes.

MIQUEL (SANT). — La festa de l'arcàngel, príncep de les milícies angèliques. Per Sant Miquel cau l'anyada per molts pagesos (Sant Feliu de Guíxols), indicatiu d'un antic començament d'any.

«Per Sant Miquel,  
el berenar se'n puja al cel;  
per Sant Julià,  
torna a baixar.» (Llofriu.)

Ès costum, per aquesta festivitat, de donar un pa beneït al cim de la muntanya coneguda pel *Cudó*. El sacerdot que l'ha beneït, beneeix, també, el terme. (Sant Llorenç dels Morunys.) Per aquesta festa els tapers comencen les vetlles que fan precedir d'una solemne berenada. (Sant Feliu de Guíxols.)

OFRENES. — Panets, pastats a les cases particulars, que les dones ofereixen a algun sant o altar. El pavorde els ven després de la missa major. (Cassà.)

ORACIÓ. — Toc de campana que es repeteix tres vegades cada dia : al matí, a punta d'alba; al mig dia, i al vespre, quan es fa fosc. En tocar l'oració és costum de dir l'Àngelus.

\* El nom de *lleó* és genèric; equival a *estel*.

## Oracions:

«En el llit me pos per dormir:  
m'encoman al Sant Esperit;  
prenc al bon Jesús per pare,  
i a Maria per mare;  
als apòstols per germans,  
a sant X., per padrí...  
O, bon Jesús, veniu,  
veniu a dormir amb mi!»

(Migjorn Gran.)

«A Déu m'encoman,  
i a la Verge Maria,  
a tots els sants i santes del paradís,  
al sant àngel de la guarda, [xin  
als meus sants patrons que m'assistei-  
ara i en la hora de la meva mort.»

«Jesús, Josep i Maria,  
us dono el cor i l'ànima mia.»

«Jesús, si més tenia, més us daria;  
Jesús, Josep i Maria,  
assisti-u-me en l'hora de l'agonia.»

«En aquest sepulcre em poso:  
no sé si m'aixecaré.  
A Déu i Santa Maria

l'ànima encomanaré,  
i als sants àngels de la guarda,  
dos als peus i dos al cap,  
i la Verge Maria al meu costat.»

«Fill meu, dorm i reposa,  
no tinguis por de cap mala cosa.»

«Déu i la Mare de Déu ens donin  
bona nit; pare i mare i tota la  
companyia. Amén.» (Pineda.)

«En aquest llit em poso,  
set àngels hi trobo:  
tres als peus i quatre al cap,  
la Verge Maria al meu costat.  
Jo em dic Irene;  
Irene, dorm i reposa,  
no tinguis por de cap mala cosa,  
si cap mala cosa hi ha,  
la Mare de Déu te l'en treurà.»

«La Mare de Déu tinc per mare,  
el bon Jesús tinc per pare,  
sant Josep per companyó.  
Bona nit que Déu mos do.»  
(Llofriú.)

## Oració per a quan hom beu a galet:

«Jesús, Maria i Josep,  
una tirada pel meu bec;  
si hi ha una bruixa, jo la nec.»  
(Llofriú.)

## Oració per a mudar-se la camisa:

«En nom de Déu sigui. Tant de mal  
prengui jo en aquesta camisa, com  
el Fill de Déu en les puríssimes  
i virginals entranyes de la Verge

Santíssima, que fou verge ans del  
part, en el part i després del part:  
sempre fou verge.»

(Llofriú.)

## Escala per a anar a dormir:

«Déu i la Mare de Déu:  
que Déu ens do una bona nit,  
pare i mare, tots a la companyia.  
A Déu m'encoman i la Verge Maria,  
tots els sants i santes del celestial paradís. Amén.»

«Les Maries busquen Jesucrist;  
el busquen, i no l'hem vist.  
A Betlem el trobarem  
que es combat amb els jueus:  
els jueus són camalleus.  
Ja li'n peguen per l'esquena,  
ja la sang li'n degoteja;  
ja li'n peguen pels costats,  
ja la sang li va a bell raig,  
a bell raig i a bell resquits  
fins als peus de Jesucrist.  
Jesucrist s'asseu a la taula,

amb sant Pere al seu costat.  
" — Pere, no tremolis tant  
que vindrà el Divendres sant;  
que els jueus m'agafaran,  
em daran cinc mil assots.  
Trobarem una esclètxeta  
que hi haurà tres cents escalons."  
Qui dirà aquesta oració,  
tres vegades cada dia,  
ja pot dir que irà al cel,  
per més pecador que sia.»

#### Oracions per a cercar una cosa perduda:

«Dimoni, porta això,  
que no és teu ni és meu:  
és de la Mare de Déu.»

«Santa Magdalena,  
porta les cadenes  
per lligar el dimoni.  
Visca sant Antoni!»

#### Oracions del matí:

«Beneït sigui el sol,  
beneït sigui el dia,  
beneït sigui el Senyor  
que me l'envia;  
beneït i lloat  
sigui el senyor que m'ha criat.»  
(Palamós.)

«Àngel de la Guarda,  
feu-me companyia:  
no em desempareu  
de nit ni de dia.  
Àngel, fill, no em deixis,  
que jo em perdria.»  
(Calaf.)

#### Oracions per a curar un cop:

«Cop mal dat, cop mal vist,  
presto, presto sigui curat  
com les llagues de Jesucrist.»

#### Oració per a curar un tall:

«Tall fet, tall dat,  
com les cinc llagues de Crist sies curat.  
Guarda't d'aigua i sol,  
i bé em valgui el Santíssim Sagrament.»  
(Calaf.)

PASQUA GRANADA. — La festa de la vinguda de l'Esperit Sant.  
A la contrada del Ripollès se celebren els aplecs de Mont-

grony, La Cau i Santa Margarida. A Comarmada, el dimarts de Cinquagesma es reparteixen ofertes. Aquesta almoina es distribueix entre quatre cases; la casa que la dona aquell any, porta una coca a la casa que l'ha de fer l'any següent.

PASQUETES. — Els pavordes fadrins i casats es reparteixen les cases del poble, i hi canten els goigs del Roser. Els ous recollits es venen, i llur producte es destina al sosteniment del culte de l'altar del Roser i a celebrar la festa del Roser amb culte a l'església i sardanes a plaça. (Muntanyes Gavarres.) A Cassà es fa la festa de la Divina Pastora. Després de l'ofici, a la plaça es balla el contrapàs amb el pavorde a l'un cap i la pavordessa a l'altre cap.

PATRO (SANT). — És la festa anyal o major del sant titular de la localitat. Se celebra amb la major solemnitat. A la vetlla, els fadrins canten albaides pels carrers de la població. (Cabanès.) És costum de celebrar-la amb ofici i sermó a l'església, processó pels carrers, i ball i bous a la plaça. (València.) Els bous segueixen els carrers de la població. (Vilareal.)

A Menorca cada poble té el seu sant patró. El dia de la seva festa se celebra *sa cualcada*. L'Ajuntament nomena els *caixers* i el *sobreposat*. Aquest, a cavall, porta la bandera del patró i va davant dels caixers. El *fabioler*, muntat en un burret, va tocant la *cualcada*, acompanyada de tocs de tambor, instrument que porta i toca el mateix *fabioler*. Roda pels carrers del poble per replegar *sa cualcada*. Comença pel *sobreposat*, que és el cavaller més jove. Segueixen els caixers per ordre d'edat, els regidors i el batlle. Els regidors i el batlle solen cavalcar muls i, alguna vegada, cavalls. Tots replegats a la plaça principal, l'alcalde, muntat a cavall i seguit del saig, que va a peu, va des de la plaça a un extrem del poble i torna a la plaça. Això indica que per aquell camí s'hi farà la *cualcada*. Format a la plaça, parteix el *sobreposat* amb bandera, i, en arribar al cap de carrera, parteix el *caixer petit*, i, per ordre, tots els altres menys els regidors i el batlle, que no es mouen. Aquesta és la primera passada de pas llarg o trot curt. A la segona passada el *sobreposat* deixa l'estendard i fa passar el cavall escapat, i el mateix fan els caixers. Les tres passades fetes, el *sobreposat* pren la bandera, el *fabioler* toca la *cualcada*, i van a deixar a llurs cases el batlle i els regidors. Això es fa el dissabte,

abans de les completes, i el diumenge, abans de la missa major. Els caixers assisteixen a completes i a la missa major.

A la tarda es fan les *carreres de cós* d'homes, d'ases, muls, poltres, etc. Es dona al guanyador una quantitat : antigament el premi era una cullera d'argent. Aquestes festes se celebren de mig juliol a mig setembre, temps en què es fa la festa de sant Nicolau al Toro. D'ací la dita:

«Sant Nicolau  
tanca amb clau.»  
(Menorca.)

PAU (SANT). — La festa del sant primer ermità. S'escau el dia 15 de gener.

Refransys:

«Alt com un Sant Pau» : Es diu de la persona molt alta. (Catalunya.)  
«Per Sant Pau,  
una hora hi cau»:  
El dia s'allarga una hora. (Pineda.)

Cançó:

|                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| «Sant Pau bromic<br>troba sant Antoni;<br>sant Antoni allarga la mà,<br>i troba sant Sebastià;<br>sant Sebastià reganya les dents,<br>i troba sant Vicens; | sant Vicens rosega les crostes,<br>i troba Carnestoltes;<br>Carnestoltes dura tres dies:<br>vet ací sant Maties,<br>tant de nit com de dies.»<br>(Sant Feliu de Guíxols.) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Per Sant Pau surt una comparsa amb un àngel a cavall, i un home amb barbes i una espasa llarguíssima, també a cavall. Se-gueixen el curs de les processons anunciant la festa. És una dita general:

«Sant Pau la primera màscara.» (Valls.)

PERE (SANT). — La festa del príncep dels apòstols. És la festa dels pescadors; comença la vigília amb les fogueres que s'encenen pel barri de mar. Al matí hi ha funció religiosa, i a la tarda, varada de barques que duen a passeig, mar endins, els joves i les noies; les dones treuen els homes al ball. (Pineda.)

«Tant donarem a sant Pere,  
que tot l'any li haurem d'anar al darrera.»  
(Llofriu.)

«Pagant, sant Pere canta.»

## Joc d'infants:

«Vés-te'n, Pau;  
torna-te'n, Pere.  
Vés-te'n, Pere;  
torna-te'n, Pau.»

LA FESTA DE SANT PERE MÀRTIR I LA BENEDICCIÓ DE L'OLIVERA. — A punta de sol, el dia de Sant Pere màrtir, la gent pagesa va a l'església amb branques d'olivera que el senyor rector beneeix. Després de la benedicció es fa una processó, en la qual els fidels duen els brots d'olivera beneïts. Després de la missa els pagesos van cap a llurs camps, al marge dels quals planten un brot d'olivera beneïda que els ha de preservar de tempestats, i al mateix temps diuen un credo. (Viladrau.)

La benedicció de l'olivera pel dia de Sant Pere màrtir està estesa per tot Catalunya. En alguns indrets, però, es beneeixen, en lloc de l'olivera, arç i olivarda. S'agafen rames de polls i de verns, i es porten a beneir a la missa que es diu a la torre de Fortuny, que té sant Pere màrtir per patró. (Balaguer.) Després de la missa es fa la benedicció del romaní i la farigola, que es posen en els arbres del camp per guardar-los de la pedra. (Belltall.) Es beneeixen rams de salze, amb els quals es fan creuetes que es posen als sembrats. (Isil.) Es beneeixen rams d'arç blanc florit. (Manresa, Terrassa, Igualada.) En la festa d'aquest sant es porten a beneir rams d'olivera. (Sant Bartomeu del Grau.) Els rams beneïts en aquesta diada es planten a les vores dels camps dient aquesta invocació:

«Per intercessió de sant Pere màrtir,  
Déu mos guardi aquest camp de blat  
de neula i de tempestat.» (Boren.)

Per Sant Pere màrtir es beneeixen rams d'avet i de teix per plantar-los als camps, als balcons i finestres de les cases, i als horts. Mentre es colloquen es diu un parenostre i un credo. (Berga, Sant Llorenç dels Morunys.) En aquesta diada es beneeix una mata amb flors, anomenada *Sant Pere màrtir*, i es distribueix a la gent que assisteix a la missa. (Figueres.) També es duen a beneir feixets d'herbes, de les quals s'escampen brots pel camp. (Dues Aigües.) Després de la benedicció es fa una processó, en la qual la mainada

porta creus de canya guarnides de romaní i de roses. (Belltall.) És costum de portar manats de boixos a beneir. (Poboleda.)

A primera hora del matí del dia de Sant Pere màrtir, fan cap a la vila una multitud de pagesos, els quals porten feixos de boix a beneir a la parròquia.

Els boixos es planten als camps per guardar la vianda de tota malura. Abans, els capellans anaven a beneir rams per les esglésies del terme. Quan encara al Catllar hi havia avets, era la rama d'avet la que es portava a beneir. D'aquestes rames es feien creus, les quals es penjaven per les cases. (Ripoll.)

El dia de Sant Pere màrtir es fa la processó de la primera espiga de blat. Surten una relíquia i una imatge del sant, que duu a la mà algunes espigues de blat verd. (Cassà.)

APLEC DE L'AVET A MONTGRONY. — Aplec que es fa en aquest santuari el diumenge abans de Sant Pere màrtir. Es va a l'obaga de Campelles a cercar rama d'avet, que és venuda a la porta de l'església, després de missa major, i és beneïda a la parròquia el dia de Sant Pere màrtir, i també al santuari. Després és plantada al mig dels sembrats, per guardar-los de pedregades i de totes altres calamitats, i també a les portes de les cases, per guardar-les de mals esperits.

PONÇ (SANT). — S'escau, aquesta festa, el dia 11 de maig. Es fa la benedicció de les roses, conegudes per *roses de sant Ponç*. És creença que preserven de les xinxes. Les pageses les posen dins les màrfegues i sota les posts dels llits. La gent senzilla creu que les xinxes es van menjar el cervell de sant Ponç : per això se l'invoca contra el mal de cap i per deslliurar-se de les xinxes. Les roses de sant Ponç es bullen amb vi bo, i quan hom rep una ferida, es guareix posant-hi al damunt una fulla de rosa de sant Ponç. Es posen fulles de roses de sant Ponç dintre les caixes, juntament amb pomes del ciri, per tal d'evitar que la roba es rescloseixi. (Llofriu.) La benedicció i fires de roses el dia de Sant Ponç es fan també a Barcelona i a Sant Feliu de Guíxols.

PRESENT. — La cordera o el primer premi del cós de la cordera que el seu guanyador ofereix a alguna de les persones més notables que assisteixen a la festa : l'alcalde, el rector, etc. És costum de donar una bona estrena al guanyador del premi, i de retornar-lo a l'ofertor. (Borges.)

**PURÍSSIMA.** — La festa de la Concepció immaculada de Maria. S'escau el dia 8 de desembre. És la patrona del jovent, el qual li dedica solemnes festes en totes les parròquies. La Puríssima és la patrona dels adroguers o confiters. És costum de tenir en les adrogueries una petita capella amb la imatge de la Puríssima. (Vic, Igualada, Berga, Sant Feliu de Guíxols.)

És la patrona de la confraria de la Puríssima instaurada l'any 1482 i coneguda vulgarment per la confraria dels *favets*, perquè els seus membres eren partidaris de pagar delme de faves, cebes i alls, imposat pels canonges de la Seu, al revés dels de la confraria de la Santa Creu, que promogueren el fort avalot de les faves, de protesta del delme de l'any 1688. (Manresa.)

Les majoreales del Roser, acompanyades dels majorals, fan, aquesta diada, una capta per a la Mare de Déu, i canten cançons de pandero:

«Qui és aquest cavaller  
que la cara se li'n riu  
i a la seva cabellera  
los àngels hi fan lo niu?»

«Sou, Maria, concebuda  
sens pecat original,  
canta avui tota la terra  
i la glòria celestial.»

«En sabeu moltes de coses,  
reverend senyor rector:  
de persones tan sabudes  
no n'hi han al rededor.»

«En sabeu moltes de coses  
molt antigues i molt noves,  
reverend senyor rector, ...»

«Reverent mossèn Cirilo  
s'ha tornat molt reganyós:

no sé si es fa vell o pobre,  
que està sempre neguitós.  
Reverent mossèn Cirilo  
les velles pot reganyar,  
que lo que és les joventes  
no el poden pas aguantar.»

«Sou, hermosa donzelleta,  
ben aimada de tothom:  
dos roses a cada galta:  
semblau un pom de flors.  
Sou, hermosa donzelleta,  
atricada i molt ben feta!..»

«És de fora el fadrinet  
que tenim aquí present:  
busquem-li una companyia  
i que es quedi aquí content.  
És de fora el fadrinet,  
és de fora el jovent...»

(Ager.)

**SANT QUIRZE I SANTA JULITA.** — Aquesta festa major petita és celebrada amb lluïment : hi ha ofici a la capella dels sants màrtirs; després ve la processó, en la qual es duu la relíquia a la parroquial, on hi ha solemne ofici; processó a la tarda, en la qual van una dona i un noi vestits dels sants màrtirs. Després es feia la dansa a la plaça. L'alcalde sortia de bracet de la seva muller,

o de la seva filla, o d'una altra dona, i darrera seu els regidors. La música tocava, els pavordes anaven a cercar una dona o noia, li feien donar un volt i la lliuraven al jove que l'havia feta treure. Quan hi havia diverses parelles, anaven al lloc assenyalat, les noies trencaven almorratxes o ampolletes que els joves els havien ofert, i després cada parella tornava a voltar. El jove solia regalar a la noia un ventall en record de la diada. La festa acabava amb la ballada d'una sardana. (Pineda.)

QUITÈRIA (SANTA). —

«Gloriosa santa Quitèria,  
volgueu-nos afavorir:  
gardeu-nos de mal de ràbia,  
que és mal que no es pot sofrir.»  
(Llofriu.)

RAMON (SANT). —

«Sant Ramon Nonat,  
fill de Barcelona:  
per l'amor de Déu  
no em toqueu la dona.»  
(Llofriu.)

REQUESENS. — És costum, encara, de fer cada any, a l'Empordà, un pelegrinatge al Santuari de Requesens per anar a demanar la tramuntana «quan l'hagin de menester». (Empordà.)

ROC (SANT). — El sant advocat contra la pesta.

«Un i un fan dos,  
sant Roc i el gos.»  
(Llofriu.)

EL ROSER. — Festa dedicada a la Mare de Déu del Roser. Cada poble de les Gavarres la celebra un diumenge diferent, perquè hi pugui prendre part el jovent dels pobles veïns. Al matí hi ha ofici cantat, i dues sardanes en sortir de l'ofici; a la tarda, funció de vespres o completes, rosari i goigs del Roser; després hi ha sis sardanes llargues a la plaça, i antigament cada sardana anava acompanyada del seu contrapàs. (Muntanyes Gavarres.)

A Albí es celebra la festa del Roser l'últim diumenge de maig, quan la florida és passada. D'aquí ve la cançó popular per tot l'Urgell:

«Valtres de l'Albí  
sempre feu coses:  
feu lo Roser  
quan no hi ha roses.»

Aquell dia és anomenat el *diumenge de la rosa*. Les majores són anomenades *quinzenes*. La nit de la vigília els promesos fan serenates a les seves promeses. A la missa de comunió es distribueixen ramells de roses, i a la tarda es fa processó amb rosari cantat. (Burriana.)

SEBASTIÀ (SANT). — El sant advocat contra la pesta. Aquesta advocació li és reconeguda en tots els indrets de Catalunya. En moltes localitats s'ha fet vot de poble d'homenatjar aquest sant en la seva festa. (Isil, Balaguer, Berga, etc.) Quan hi ha molta necessitat de pluja es fa una romeria a l'ermita d'aquest sant, i és dut a la parròquia en processó. (Llofriu, Palafrugell.)

És el sant patró de Monistrol de Montserrat. Quan en aquest dia es fa la proposta de nous administradors per la festa, el poble l'aprova dien *bo, bo*, i per això es anomenat *bobo* el ball típic local que es balla després.

A Rajadell fan mitja festa major i donen panellets.

Per Sant Sebastià es feia festa votiva a Sant Feliu de Guíxols. Es conta que un any, per Sant Roc, un corb caigué al mig de la plaça i va deixar a la vila una espantosa pesta que va durar fins per Sant Sebastià. Fins fa pocs anys, en un balcó de la casa dels Barraquer hi havia un ocellot de ferro forjat, que passava com a representació del corb.

Per Sant Sebastià es fa una romeria a l'ermita d'aquest sant i es diu un ofici i misses. (Vinaroç, Atzaneta.)

Refrans:

«Sant Roc i sant Sebastià  
guarden de pesta i de pecar;  
sant Sebastià i sant Roc  
guarden de pesta i de foc.»  
(Sant Feliu de Guíxols.)

«Sant Sebastià  
totes les festes se'n va emportar,  
menys la de sant Vicens,  
que li va reganyar les dents.»  
(Llofriu.)

Amb la variant:

«Sant Sebastià  
totes les festes s'emportà,  
manco la Candelera,  
que sempre li va al darrera.»

En aquest temps el dia s'allarga:

«Per Sant Sebastià,  
un pas de marrà.»

(Berga.)

o bé

«... un pas de ca.»

«Per Sant Sebastià,  
una hora el dia es va allargar.»

(Borges.)

SALVADOR (SANT). — La festa de la Transfiguració del Senyor. S'escau el dia 6 d'agost. El dia següent, que és el segon de la festa major, se celebra ofici solemne, amb exposició del Sagrament, en commemoració de la conquesta de Burriana, feta pel rei Jaume I. (Burriana.)

TECLA (SANTA). — És la festa major de Tarragona. Se celebra amb festes populars, ofici, gegants, processó, matines, en les quals s'encén el salamonet que s'aixeca fins a la volta de la catedral i que un dia, la nit de Nadal, va servir de guia a uns mariners perduts, en veure la seva resplendor per la rosa de la façana de la seu. (Tarragona.)

VICENS ESPANYOL (SANT). — Se celebra festa major a Castellbell, Fals, Calders i Sant Vicens de Castellet. Es balla el ball de gitanes en aquest poble.

«Per Sant Vicens  
entra el sol pel torrent.

Allà on no hi vol entrar  
no t'hi vagis a moblar.»

(Poboleda.)

«Per Sant Vicens

cessen les glaces i vénen els vents.»

(Catalunya.)

«Per Sant Vicens

el sol entra pels torrents.»

(Catalunya.)

Amb la variant:

«... i allí on no hi tocarà,  
casa ni vinya no hi vagis a plantar.»  
(Palamós, Pineda.)

«... casa no hi vagis a parar.»  
(Pineda.)

VALENTÍ (SANT). — Se celebra la festa d'aquest sant el 14 de febrer. Com que per aquest temps fa molt vent, es diu que fan «els vents de sant Valentí.» (Manresa.)

TOMÀS (SANT). — La festa de l'apòstol d'aquest nom. S'escau el dia 21 de desembre.

«Sant Tomàs  
estira el porc pel nas»:  
És el temps de les matances.  
(Catalunya.)

«Ets més curt que sant Tomàs»:  
Es diu referint-se a la curtedat del dia. (Balaguer.)

«Per Sant Tomàs,  
tres dies i no más.»  
(Migjorn Gran.)

TORNA FESTA. — La tornaboda. (Burriana.)

TOTS-SANTS. — Diada tradicional de la *castanyada*. Es passa la vetlla menjant castanyes i panellets, i es prega pels difunts de la família. Aquesta festa va lligada amb la commemoració dels Difunts, que hom celebra l'endemà. (Pineda.) És costum de dir, en aquesta diada, tres parts de rosari abans de fer la castanyada. (Catalunya.) A totes les parròquies, després de les vespres de vius, es diuen les vespres de morts i es fan absoltes a l'església i al cementiri. (Catalunya.) Durant la nit de Tots-Sants al dia dels Morts es toquen les campanes, i dos campaners es relleven. El rector els obsequia amb pa, castanyes i vi blanc. (Llofriu.) Es deia una part de rosari per cada torradora de castanyes. (Palamós.) Els sacerdots fan absoltes pels difunts a l'església i al cementiri. (Guimerà.)

La mainada diu salms penitencials i goigs d'ànimes pels difunts. (Borges.) Els escolans ho feien a l'església. (Dues Aigües.) En lloc de glòria, a la fi de les denes del rosari, es diu «Requiem aeternam». (Dues Aigües.) A la tarda es fa anar una dona al cementiri a pregar pels difunts. (Dues Aigües.) Els joves fan una capta per la ciutat (que diuen que és per les ànimes), i es mengen ço que hi han recollit. (Eivissa.)

La canalla es menja, aquest dia, una fogasseta. (Alcalà de Xivert.)

Refranys:

«De Tots-Sants a Sant Martí,  
onze dies hi contí.» (Guimerà.)

«Per Tots-Sants,  
capes i mocadors grans.»

«Per Tots-Sants,  
murtons i aglans,  
cama-seques  
i esclata-sangs.»

(Migjorn Gran.)

«Per Tots-Sants, castanyes  
i caragols amb banyes.»  
(Manresa.)

«Tots-Sants el primer,  
Sant Andreu el darrer.» (Llofriu.)

«Quan l'octubre és a la fi,  
Tots-Sants ja són aci.»  
(Guimerà.)

«Cada castanya un parenostre.»  
(Sant Feliu de Guíxols.)

ÚRSULA (SANTA). — El dia de la festa d'aquesta santa i de les onze mil verges. Les noies de tota la vila surten a captar pel poble dient : « — Hi ha res per a les verges? », i recullen tot el que els donen. (Pineda.)

A. GRIERA